

Poc a poc anem sortint de l'impàs pandèmic. *La cultura no s'atura*, diu el crit d'acció a què ens han convidat el Govern i els Comuns i al qual tots ens hem sumat.

Cinc nous premis Àgora Cultural 2020 han rebut el reconeixement públic a través del Dia de la Cultura, celebrat el 27 d'octubre del 2021 a la nova seu del Consell General, un any més i amb l'ineestimable suport de la institució que representa tot el Poble andorrà.

Josep Carles Forés i Martí (*Charly*), per haver contribuït amb jovialitat, emotivitat i originalitat, durant més de 60 anys, al desenvolupament del món del col·leccionisme durant el dia i a la faràndula musical durant la nit.

Angelina Mas i Joaniquet, per la trajectòria com a activista política, social i cultural, en favor dels drets de la dona, i per mostrar com amb empena, optimisme i diligència es poden superar els límits de manera pacífica.

Robert Pastor i Castillo, per la trajectòria com a periodista, escriptor i activista cultural al servei de la societat andorrana, guiat sempre per les emocions humanes, per la curiositat i pel rigor.

Alfons Valdés i Puig i Gemma Piera i Mussons per l'aportació competent, segura i resolta a les arts plàstiques d'Andorra, en la pintura i la ceràmica,

així com per l'activisme cultural andorrà exercit en general i de manera particular a través de La Xarranca, de forma individual i conjunta.

Enguany volem i hem de recordar els desapareguts Bonaventura Adellach i Baró, Josep Maria Beal i Benedico, Pere Caveró i Muñoz, Joan Margarit i Consarnau, Ann Matschke, Pepita Pardell i Terrade, Àngel Pla i Vidal i Lluís Puig i Ferriol. L'obra del jove artista dissenyador Xavier Valdés i Piera, els premis de poesia Martí i Pol i el Dia de la Poesia 2021 i la resta de seccions tanquen aquest número, amb la satisfacció de poder continuar sent presents en l'escena cultural andorrana convençuts del nostre rol i desitjant molta sort al *Llibre Blanc de la Cultura*.

ÀGORA

CULTURAL

ÀGORA

Època V (post pandèmia) • Núm. 34 • desembre 2021

JOSEP CARLES FORÉS
I MARTÍ (CHARLY)ANGELINA MAS
I JOANIQUETROBERT PASTOR
I CASTILLOGEMMA PIERA
I MUSSONSALFONS VALDÉS
I PUIG

Portada i contraportada: Dia de la Cultura 2021 amb premis Àgora Cultural 2020 i sobre la làmina de Sant Jordi 2021, obra de Josep M. Martín Calamonte "Kala"

Grup de Folklore 'Casa de Portugal' (GFPC)
 Associació Grup de Creació - La Xarranca (AGCLX)
 Amics dels Orgues de les Valls d'Andorra (AOVA)
 Associació Andorrana del Còmic, l'Animació i la Il·lustració (L'ARCA)
 Associació de Meteorologia d'Andorra i Ciències de l'Atmosfera (AMACA)
 Associació de Músics d'Andorra (ASMA)
 Associació d'Escriptors del Principat d'Andorra (AEPA)
 Associació Fallaires d'Andorra la Vella (FAFAV)
 Associació Petits Cantors del Principat d'Andorra (APCPA)
 Associació Musical i d'Amics de Mozart (AMAM)
 Associació per la Defensa de la Natura (ADN)
 Associació Sociocultural Averroes (ASA)
 Castellans d'Andorra (CA)
 Centre de la Cultura Catalana (CCC)
 Cercle de les Arts i de les Lletres (CALL)
 Cineclub de les Valls (CV)
 Coral Casamanya (CC)
 Esbart Santa Anna (ESA)
 Esbart Valls del Nord (EVN)
 Federació Andorrana de Fotografia (FAF)
 Grup d'Amics de les Matemàtiques d'Andorra (GAMMA)
 Institut de Música del Comú d'Andorra la Vella (IMCAV)
 ICOM Andorra
 Orfeó Andorrà (OA)
 Societat Andorrana de Ciències (SAC)
 Velles Cases Andorranes (VCA)

Amb el suport de:

Agraïments a: Xavier Albert, Alfred Llahí, Montserrat Ronchera, Marc Miró, Sergi Mas, David Mas, Oscar Sánchez, Neus Marsal, Núria Alaïà, Maria José Espinosa, Ester Grau, Philippe Lavaill, Pere González de Alaiza, Daniela Linares, Marc Medeiros, Carina Caçador, Vania Novais, Luis Mário Novais, Eugeni Giral, Marta Pardell, Museu del Cinema, Tebeosfera, Antoni Ubach, Victorina Font, Mn. Ramon Rossell, família Beal Vilagínés, Pere Figuereda, Jordi Guillaumet, Manel Gibert, Iñaki Rubio, Manel Sansa, Fidel Solsona, Casi Arajol, Ton Armengol, Jordi Sala, Maria Lluïsa Fontbernat, Daniel Pérez, Juli Puyuelo, Jaume Bartumeu, Rafael Miranda, Alfons Periago, Comú d'Andorra la Vella, Xavier Valdés, Gemma Adellach, Jordi Ordóñez, Ramon Ganyet, Jaume Riba, Bru Noya, Àlvar Valls, Jordi Pasques, Albert Roig, Claude Benet, Climent Miró, Yvan Lara, Robert Basart, Montse Altimiras, Clara Pladevall, Alfons Codina, Alfons Valdés, Mercè Ciauriz, Anna Mangot, Roser Porta, Teresa Rodrigo, Maria Martí, Museu Fàbrica Reig, Teresa Ventura, Josep M. Martín 'Kala', llibreria La Puça, Diari d'Andorra, El Periòdic d'Andorra, Bondia, Altaveu, Poble Andorrà, Andorra Televisió, Biblioteca Pública del Govern, Biblioteca Nacional, Govern d'Andorra, Consell General.

Fotografies: Anxi Josep Carles Forés, família Pintat Mas, anxiu Robert Pastor, família Valdés - Piera, Mireia Medeiros, Consell General, Eduard Comellas, Marta Pardell, Tebeosfera, ArticulArte - Grela Bravo, família Beal Vilagínés, Punt Polític, Pere Figuereda, Editorial Tirant lo Blanc, Institut d'Estudis Andorrans, Pablo Salvador Coderch, fons Àngel Pla i Vidal, Casi Arajol, Fidel Solsona, Gemma Adellach, Philippe Adellach, Pep Aguares, Hector Mas, Alfons Codina - Comú d'Encamp, Teresa Ventura, Museu Fàbrica Reig, David Sanz, Oriol Vilella, Manuel Alonso, Esbart Valls del Nord, Joan Burgués, Cercle de les Arts i de les Lletres, la Xarranca, Fallaires de les Valls d'Andorra, Grup de Folklore 'Casa de Portugal', David Mas, Àngels Mach, Antoni Pol, El Periòdic d'Andorra, Diari d'Andorra, Poble Andorrà.

Aquesta publicació és oberta a tots els suggeriments i col·laboracions (mitjançant opinions, articles o d'altres formes) de tots els seus lectors. Actua com a consell de redacció de la revista Àgora, Àgora Cultural. Podeu enviar els vostres escrits degudament signats a la seu social de l'entitat, per correu: Centre Cultural la Llacuna, carrer Mossèn Cinto Verdaguier, 4. AD500 - Andorra la Vella sac@andorra.ad

© Àgora Cultural
 © dels seus autors els escrits, dissenys, imatges i fotografies
 Consell de redacció: Àgora Cultural
 Secretariat 2021: Grup de Folklore 'Casa de Portugal'
 Coordinació: Societat Andorrana de Ciències
 Disseny i maquetació: Ara Disseny® (ADEMG)

Impressió: Impremta Envalira S.L.
 DL: AND.714-2003

- 3** **Dia de la Cultura.** Manifest Cultural per Grup de Folklore 'Casa de Portugal', secretariat Àgora 2021
- 4** **Parlament de la Ministra de Cultura i Esports Sílvia Riva i Gonzàlez**
- 5** **Parlament de la Síndica General Roser Suñé i Pascuet**
- 6** **Premis Àgora Cultural 2020**
 Josep Carles Forés i Martí (Charly), glossa de mèrits, per Alfred Llahí i Segalàs, biografia, imatges i agraïment
 Angelina Mas i Joaniquet, glossa de mèrits, per Montserrat Ronchera i Santacreu, biografia, imatges i agraïment
 Robert Pastor i Castillo, glossa de mèrits, per Marc Miró i Batet, biografia, imatges, llibres i agraïment
 Alfons Valdés i Puig - Gemma Piera i Mussons, glossa de mèrits per Sergi Mas i Balaguer, llegida per David Mas i Canalis
 Alfons Valdés, biografia, currículum i obra
 Gemma Piera, biografia, currículum i obra. Agraïment
 La cultura no s'atura, per Antoni Pol i Solé
- 10**
- 13**
- 16**
- 24** **Recordances**
 Pepita Pardell i Terrade 11/7/2019, textos de: Sergi Mas i Balaguer, Marta Pardell, fotografies i obra
 Josep Maria Beal i Benedico 23/11/19, textos de: Sergi Mas i Balaguer, Ramon Rossell i Serra, Antoni Pol i Solé, biografia i fotografies
 Record de Lluís Puig i Ferriol 27/5/20, textos de: Pere Figuereda i Cairol, Jordi Guillaumet i Anton
 Joan Margarit i Consarnau 16/2/21, textos de: Àngels Mach i Buch, Manel Gibert i Vallès, Iñaki Rubio i Manzano
 Àngel Pla i Vidal 26/2/2021, textos de: Sergi Mas, Casi Arajol, Manel Sansa, Fidel Solsona, Antoni Armengol, Jordi Sala, Maria Lluïsa Fontbernat, Daniel Pérez, Juli Puyuelo, Jaume Bartumeu, Rafael Miranda, Alfons Periago
- 44** **Joves artistes,** Xavier Valdés i Piera
- 46**
 Bonaventura Adellach i Baró 11/5/21, textos de: Jordi Ordóñez i Adellach, Ramon Ganyet i Solé, Jaume Riba i Sabaté, Bru Noya i Ribas, Àlvar Valls i Oliva, Jordi Pasques i Canut, Albert Roig i Loscertales, Claude Benet i Mas, Antoni Pol i Solé
 Pere Caveró i Muñoz 24/5/21, textos de: Climent Miró, Yvan Lara, Robert Basart, Sergi Mas, Antoni Pol i Solé, Roser Porta, Àngels Mach i Buch
 Ann Matschke 9/10/21, per Clara Pladevall i Izard
- 58** **Poemari**
 Premis 24è Concurs de poesia Martí i Pol 2021
 Dia de la Poesia d'Encamp
- 62** **Exposicions**
 4 Replans, per Alfons Valdés i Puig
 Pecats capitals de Mercè Ciauriz, per Teresa Ventura i Guasch
 Sergi Mas i el seu entorn, per Teresa Rodrigo i Anna Mangot
- 68** **Aportacions**
 Aproximació a la política cultural d'Andorra
 Llibre Blanc de la Cultura
 Les joies de la fauna d'Andorra i Haikus, per Teresa Ventura i Guasch
 Cerebrum a La Nuit des Idées 2021, per Àngels Mach i Buch
- 70** **Museus**
 Museu Fàbrica Reig, per Maria Martí i Cañellas
- 72** **Festivals**
 Festival Internacional de Guitarra d'Andorra
 CONTRADANS, el festival de dansa i cultura tradicional, per Esbart Valls del Nord
- 75** **Enticultra**
 Circul'Art la Xarranca
 "L'art de musicar la fusta" de Sergi Mas, i la 43a edició de la Nit Literària Andorrana 2021, per Teresa Ventura i Guasch
 Posar en valor la investigació, la divulgació i la transmissió de les falles, per Fallaires de les Valls d'Andorra
 25 anys del Grup de Folklore Casa de Portugal, per Jose Luis Carvalho
- 79** **Retalls**
 Presentació de la revista Àgora núm. 33
 Casa Colat del Puy, per David Mas i Canalis
 Canvi de secretariat 2021
 Làmina de Sant Jordi 2021, per Josep M. Martín i Calamonte "Kala"
 Diada Sant Jordi 2021
- 83** **Papirus**
 Publicacions de l'any 2021, per llibreria La Puça
 Publicacions entitats 2021
- 85** **Odissea Cultural**
- 87** **Històric d'Àgora Cultural**

Manifest Cultural

2021

Per Jose Luis Carvalho
Director artístic del Grup de Folklore 'Casa de Portugal'

Molt Il·lustres i Honorables autoritats; distingides amigues i amics, Avui celebrem el Dia de la Cultura en aquest espai del poder legislatiu del Principat d'Andorra, de la mà d'Àgora Cultural, plataforma que agrupa 26 entitats culturals del nostre país. Enguany, el secretariat i la lectura del manifest és a càrrec del Grup de Folklore 'Casa de Portugal', entitat que forma part de la plataforma des del 2014 i que celebra 25 anys d'activitat cultural a les Valls d'Andorra. Avui reconeixem també la trajectòria de persones que durant anys van enriquir la cultura andorrana amb el lliurament dels premis Àgora Cultural 2020.

Per a la nostra entitat i molt especialment per a mi, és molt emocionant i un privilegi presidir aquest secretariat i adreçar-me a tots vostres a la seu del Consell General de les Valls, com històricament és conegut, en representació d'Àgora Cultural i de les entitats que integrem aquesta plataforma.

No és gens fàcil definir la paraula *Cultura*, ja que està subjecta a diferents patrons teòrics del pensament. En aquest sentit, no és la meva intenció discernir avui quins són aquests patrons àmpliament mencionats en edicions anteriors, però m'ha cridat l'atenció una premissa que s'adapta força bé a aquest manifest que diu: la cultura no és del poble, la cultura és el poble. Aquest poble, l'andorrà, que durant generacions i generacions ha sostingut els pilars de la cultura del Principat d'Andorra, la seva llengua i les seves tradicions.

És cert que un país és la seva cultura, el seu patrimoni, però també no és menys cert que l'andorranitat s'ha forjat durant les últimes dècades de la diversitat cultural que enriqueix la nostra societat. La cultura ens uneix i la diversitat ens engrandeix com a país. La prova més evident és que Andorra ha fet seva la cultura forana, formada per una important i nombrosa xarxa de nacionalitats, més d'un centenar, enfortida per la riquesa cultural que aquests col·lectius de residents proporcionen a aquest microestat on l'associacionisme ens fa créixer com a membres d'una mateixa societat.

Un dels molts exemples d'associacionisme a l'abast de la cultura és el Grup de Folklore 'Casa de Portugal', entitat que enguany commemora les noces d'argent i que ha sabut promoure i diversificar l'oferta cultural del Principat alhora que promociona a fora de les nostres fronteres el nom d'Andorra. Parlem de la cultura forana *importada* per Andorra, que no només es queda dintre de les fronteres del territori sinó que també, mantenint l'autenticitat de la seva cultura d'origen, té la capacitat de promocionar un país o una regió on se sent integrada. És la *portuguesitat* a l'abast de la societat andorrana que, durant 25 anys d'activitat, ha adoptat iniciatives com les Janeiras, el mercat tradicional O Feirão, l'organització dels Festivals de Folklore Ibèric i Danses del Món o la gastronomia típica, amb productes elaborats amb bacallà que es poden degustar en la Diada de la Diversitat Cultural o a la Fira d'Andorra la Vella. A més a més, la multiculturalitat gastronòmica és una realitat en la nostra societat, on conviuen amb les manifestacions culturals esmentades les *arepas* veneçolanes, els *nachos* mexicans, les *papas* peruanes, els rotllets de primavera filipins i, per què no, un bon pernil espanyol, entre d'altres. Des del punt de vista de l'andorranitat, no podem obviar la tasca que els agents culturals novinguts desenvolupen fora d'Andorra en la promoció del país i la difusió de la llengua. En aquest sentit, la nostra entitat se sent identificada en iniciatives com el pelegrinatge anual al santuari de Fàtima, la desfilada nacional del vestit tradicional portuguès o els viatges que realitzem per participar en representacions en països com Luxemburg, Suïssa, Mònaco, França,

DIA DE LA CULTURA 2021

Espanya o Portugal. En totes aquestes participacions, és el nom d'Andorra que llueix, és l'afirmació que el país és acollidor i multicultural, i sovint, la determinació a defensar que Andorra no és Espanya.

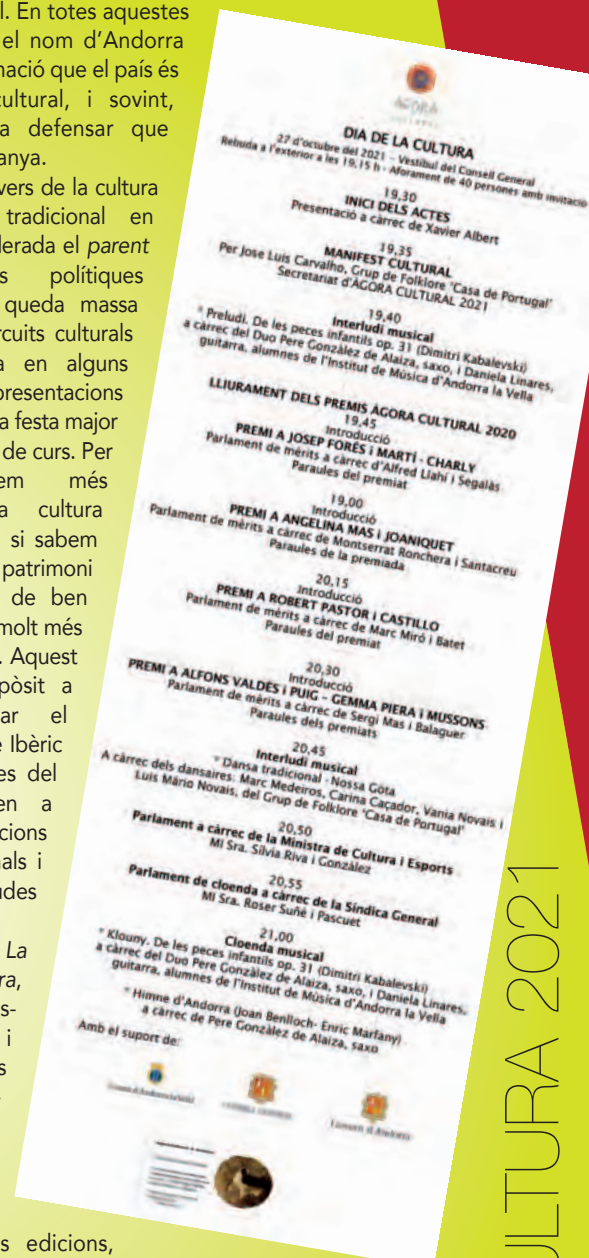
Però en aquest univers de la cultura en general, la tradicional en particular és considerada el *parent pobre* de les polítiques governamentals i queda massa sovint fora dels circuits culturals nacionals, limitada en alguns casos a representacions esporàdiques com la festa major o el festival de final de curs. Per això reivindiquem més presència de la cultura tradicional perquè, si sabem preservar el nostre patrimoni immaterial, serem de ben segur una societat molt més avançada i tolerant. Aquest és el nostre propòsit a l'hora d'organitzar el Festival de Folklore Ibèric o el festival Danses del Món, que acullen a Andorra agrupacions folklòriques nacionals i d'altres vingudes d'arreu.

Iniciatives com *La cultura no s'atura*, impulsada pel Ministeri de Cultura i Esports i alguns comuns, segurament incorporaran, i així ho desitgem, cultura tradicional en l'agenda d'activitats de futures edicions, perquè una societat que preserva les seves tradicions i arrels, sigui quina sigui la seva cultura, serà una societat més integradora i més justa.

En aquest marc de celebració del Dia de la Cultura a Andorra volem reforçar els vincles amb les entitats que integren l'Àgora Cultural i totes aquelles que componen el teixit associatiu del nostre país, alhora que us encoratjo a caminar junts en la diversitat, perquè la cultura és divergent i la tradició és el reflex d'allò que som.

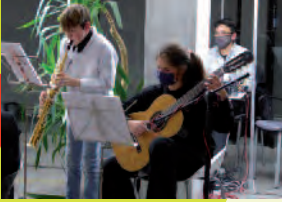
M'agradaria finalitzar amb una frase del poeta portuguès Fernando Pessoa sobre que la riquesa de la cultura és el coneixement. Diu: "Cultura no és llegir molt o saber molt... cultura és conèixer molt."

Moltes gràcies / Muito obrigado ■

DIA DE LA CULTURA 2021

Parlament de Sílvia Riva i González, Ministra de Cultura i Esports

Pere González de Alaiza, saxofonista,
amb els seus padrins

Distingides autoritats, senyores, senyors, amigues i amics,
Tinc l'honor, juntament amb la Molt Il·lustre Síndica General, de tancar aquest acte dedicat a homenatjar persones importants per a la cultura del nostre país. L'Àgora Cultural, que agrupa una bona part de les associacions culturals andorranes, dedica aquest dia d'unió i germanor a reconèixer la feina d'artistes, historiadors, pensadors... de persones que han forjat la història cultural d'Andorra.

Tenim el repte gairebé superat!, ja ens falta ben poc... Deia l'any passat que teníem el repte doble de resistir enmig de tants entrebancs ocasionats per la crisi sanitària, que era doble perquè treballem per la cultura, un sector especialment colpit. Doncs sembla que ja tenim l'horitzó a tocar dels dits, i em plau avui afegir-nos amb il·lusió i alegria a celebrar aquest Dia de la Cultura instituït per Àgora Cultural.

Hem pres bona nota del manifest per part del secretariat 2021, que recau en el Grup de Folklore 'Casa de Portugal', al qual felicitem per la seva gran tasca cultural i cohesionadora de la societat i li desitgem molt encerts i bona feina en aquest any de tasca, que s'afegeix generosament a la ja seva habitual. I profito des d'aquest faristol per reiterar la felicitació sincera del Govern que represento al Grup Folklore en l'any que celebra els seus 25 anys de creació.

També felicitem totes les persones homenatjades aquest vespre, que es mereixen el premi, i molt més, i tota la nostra estima i admiració per la ingent tasca desinteressada i altruista que han portat a terme durant tants anys. Som afortunats de poder-nos-en beneficiar. Us ho agraïm de tot cor.

Les persones que hem homenatjat avui van començar a fer una tasca quan la vida cultural andorrana no era tan activa com ho és ara; són persones que van obrir un camí que arriba fins avui. Cap de nosaltres no seríem el que som sense la seva incansable aportació al nostre benestar i al nostre creixement com a persones.

La cultura, aquest bé tan immaterial però que

tant ens aporta, és de tots, de vosaltres ho hem après. Hem de treballar per la cultura de proximitat, per la cultura dels continguts i la creació, per la cultura com la pedra clau de la cohesió; estareu d'acord amb mi que l'acció cultural no és exclusiva de les administracions, sinó que ha de comptar amb les associacions, els agents, els creadors i els nous sectors emergents. L'imminent pla estratègic de la cultura, com a primer reflex tangible de la tasca que vam portar a terme entre tots durant la travessa del desert de la pandèmia, ens ajudarà a crear horitzons reals a les inquietuds culturals de la nostra societat. Us necessitem, perquè sense vosaltres, les associacions que manteniu viu l'esperit cultural més pregó, que formeu part de la societat viva, les institucions no podríem portar a la pràctica cap política cultural per interessant i benintencionada que fos.

I dit això, us encoratjo a les associacions amb una llarga trajectòria d'activitats i projectes que no deixeu passar l'oportunitat per revisar plantejaments i propostes a fi que segueixin sent generadores d'interès. Hem de ser exigents amb nosaltres mateixos, i no ens ha de fer por ni renovar ni innovar.

I nosaltres, les administracions, hem d'avançar en la programació cultural conjunta, més coordinada, complementària, que ens permeti optimitzar accions, activitats, recursos i esforços. Queda feina per fer encara en aquest sentit, però no hi deixarem de treballar per anar millorant aquest punt feble de la programació cultural andorrana.

Per molts anys a tothom, moltes gràcies i visca la Cultura! ■

Parlament de Roser Suñé i Pascuet, Síndica General

M.I. Autoritats

Amics, amigues,

Ens trobem un any més per participar en els reconeixements que Àgora Cultural efectua per agrair a persones de la nostra comunitat la tasca en el món de la creació. És una iniciativa lloable, que sense defallença ocupa un espai en el nostre calendari i que permet celebrar aquí, al Consell General, el lloc que tota activitat cultural ocupa en les nostres vides.

Hem viscut un període complex. Des del març del 2020 les nostres vides han sofert canvis inesperats i hem hagut d'adaptar-nos a noves maneres d'entendre el quotidià i hem cercat estratègies diverses per donar resposta a reptes que possiblement no ens hauríem plantejat mai. Però l'ésser humà és capaç d'adaptació i de resiliència, de cercar l'encaix en tot tipus de situacions.

Sincerament, penso que encara no tenim la distància suficient per entendre la repercussió d'alguns fets i, sobretot, crec que hem d'acceptar que alguns canvis romandran amb nosaltres. I també, que l'imprevisible forma part del nostre món.

Però, em demano quins efectes ha sofert el món de la cultura? Quins elements podem començar a albirar i quines lliçons en podem extreure?

Crec que els buscadors de respostes tenim un camí ampli per recórrer i és aquesta reflexió on m'agradaria sumar la veu de tots els col·lectius de creadors de la nostra societat. En aquest període hem llegit més, hem consumit més productes audiovisuals, hem descarregat més música... Més i més persones han treballat i creat amb les seves mans, han fet obres per agrair la tasca de molta gent, han compartit la seva veu o els seus dots d'interpretació...

Tot això vol dir que la Cultura ocupa un espai més central en la nostra vida? No ho sé. M'agradaria dir que sí, però crec que no

tenim prou elements d'anàlisi i que seria intel·ligent per part nostra utilitzar aquests viscuts per aprendre i aprofundir en la nostra relació individual i com a societat amb la cultura.

El cert és que les veus del col·lectiu han demanat ajudes, artistes de tots els àmbits han vist reduïda la seva capacitat de viure, en contradicció amb el que manifestava fa un moment sobre l'augment del consum. Per tant, nosaltres, des de la nostra responsabilitat com a persones electes, hauríem de treballar per entendre les sinergies que s'han creat i com podem ajudar al seu desenvolupament. Els treballs iniciats en aquesta casa de manera conjunta entre tots els grups per elaborar l'estatut de l'artista en són un exemple encoratjador.

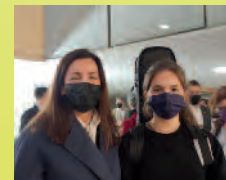
Ho vaig manifestar el primer any que vaig intervenir en aquest acte. La cultura ens fa millors com a persones i com a societat, per tant som tots nosaltres que hem de saber trobar els camins que la reforcin, que la facin present en totes les capes de la societat i que cada persona trobi aquells moments de gaudi estètic on se senti créixer com a ésser humà. Per això us reitero el compromís d'aquesta casa, la casa de tothom, amb la cultura i els seus agents, i també us demano que ens feu partícips de les vostres reflexions i estratègies.

Si compartim pensaments, segurament també arribarem a accions més decidides i fermes.

Felicito les persones que han rebut el reconeixement d'enguany; gràcies, Josep Forés, Angelina Mas, Robert Pastor i també Alfons Valdés i Gemma Piera. Sou part del nostre món cultural i com a tal, feu més plural el nostre país.

I a tots vosaltres, un desig final, que sigueu on sigueu, feu tot el possible a fi que la Cultura romangui present en les vostres vides.

Gràcies ■

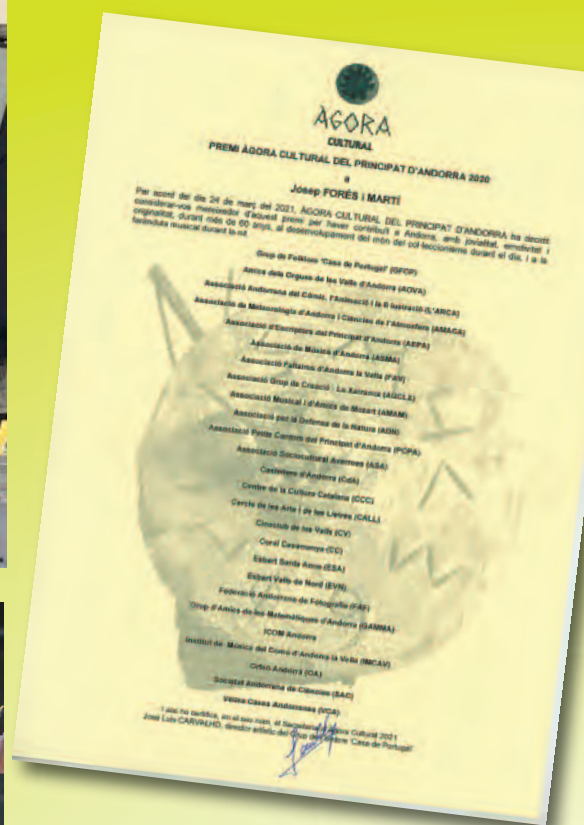
Daniela Linares, guitarra, amb la seva mare

Josep Carles Forés i Martí (Charly)

Per Alfred Llahí i Segalàs

Unes paraules sobre el bon amic

Avui és un dia de joia per a tots aquells que estimem la Cultura, adornament en la prosperitat i refugi en l'adversitat, com deia l'historiador grec de la filosofia Diògenes Laerci al segle III. Reunits novament al vestíbul del nostre estimat Consell General, amb motiu del Dia de la Cultura, tant necessària en qualsevol societat avançada, perquè és la memòria del poble, la consciència col·lectiva de la continuïtat històrica, la manera de pensar i de viure, com defensa l'escriptor txec Milan Kundera. Però no hi ha Dia de la Cultura sense els premis Àgora Cultural, i avui no solament és un honor presentar breument un dels guardonats sinó també un plaer, perquè és un amic i un gran enamorat del nostre gran petit país. Estic parlant del Josep Carles Forés, conegut per tots com a Charly, un vailet de tan sols 85 anys que segueix en actiu com si l'edat de jubilació fos només per als altres... Nascut a l'Eixample barcelonès i fill de pare sastre i mare modista ocasional, el Charly ja era un addicte a la música d'ençà que va arribar a aquest món. Si no, que ho preguntin als veïns quan sortia a la balconada de casa dels pares tot imitant Jorge Negrete acompanyat d'un timbal... Amb 8 anys estudiava amb una professora de cant i aprenia operetes i sarsueles. A 11 anys guanyava el seu primer concurs al Teatre Romea de Barcelona interpretant sarsueles

com *Don Manolito*, *Marina* o *La Dogaresa*. I qui li entregava el premi del jurat? El torero de moda, Mario Cabré! Compaginava la música amb l'escola i també amb l'esquí i el patinatge sobre rodes i sobre gel (ara entendreu molts per què no para mai) i ja d'adolescent, amb una guitarra a la mà, es passava les nits tocant de bar en bar fins que el descobrí el presentador de televisió Joaquín Soler Serrano, que li oferí un contracte de 500 pessetes mensuals per participar en programes de Ràdio Barcelona batejant-lo com "la voz sin nombre". Joan Centaño, representant del Duo Dinámico, Josep Guardiola, Rudy Ventura i Sacha Distel, entre d'altres, li proposà anar a París, al restaurant Chez Gaby. Com a bon bohemí ho acceptà i, quan acabà el contracte, enamorat bojàment de la ciutat, decidí quedar-s'hi a viure, cantant en locals cançons de moda franceses, italianes i espanyoles... En aquell temps conegué personalment Johnny Hallyday, Sacha Distel, Edith Piaf, Luis Mariano... Però com tot mortal, havia de compaginar la passió per la música amb feines que li asseguressin cada dia el plat a taula, i en va tastar moltes, com la de representant de mobles, decorador, importador de joguines, de flors de plàstic, venedor d'assegurances, instal·lador de mobiliari en apartaments de la costa i, fins i tot, detectiu privat o venedor de làpides!

Actuava regularment en sales de festes de Barcelona com Bikini, Rio, Emporium, Price, Panam's, San Diego i en restaurants com La Masia o Los Tres Molinos. A Lloret de Mar inaugurà El Relicario i, a prop de Marbella, actuà a Los Monteros coincidint amb Lola Flores i Sacha Distel. Fou pioner en la importació a Espanya de les partitures del festival de San Remo, el qual va freqüentar molt i li va permetre de conèixer personalment Domenico Modugno, Adriano Celentano, etc. Fins i tot va actuar de teloner amb Marino Marini, autor de *La più bella del mondo*. L'any 1962 enregistra, amb Columbia, un disc de 45 revolucions per minut amb les cançons *Mi chica* i *Volverás*, a la cara A i *Un domingo en Nueva York* i *Mi mundo*, a la cara B. El 28 de juny de 1963 el representant Joan Centaño li proposa actuar al Principat d'Andorra, a la sala de festes de l'hotel Pyrenées. I tant el van enamorar Andorra, la seva gent i la seva llengua que va decidir quedar-s'hi per sempre més! I d'això ja fa quasi 60 anys! I com que ha estat sempre un cul inquiet, a Andorra inaugurà una botiga de mobles a Escaldes (Mobles Principat). També va engegar una de les més importants discos-restaurant del Principat: Els Bohemis, un cau d'art en tota regla, amb restaurant, sala de jocs i billar professional, màquines recreatives, quiosc de premsa, projecció de pel·lícules de súper-8, discoteca i la possibilitat que els clients poguessin lluir espontàniament els seus dots com a cantants o poetes. Fins i tot hi havia una minipista de patinatge a l'entrada. En aquesta aventura empresarial l'acompanyava un xilè, el Nilo, que també cantava i feia de cambrer. A mi em faltaven encara 10 anys per néixer, però us asseguro que si hi hagués estat aleshores, no

m'hagués perdut per res del món gaudir d'aquest espectacle que només una persona com el Josep Carles Forés seria capaç de portar a terme.

M'agradaria destacar una cançó que el Charly va compondre en memòria del desastre del *Titànic*, algunes dècades abans que Hollywood decidís contractar Di Caprio per a la celebèrrima pel·lícula del mateix nom, i també una altra cançó que li va dedicar a la reina Fabiola, amb motiu del seu casori amb el rei Balduí dels belgues. I els reis, *bien sûre*, li ho van agrair per carta, la qual encara conserva!

Avui segueix tan actiu i jove com sempre, després de 60 anys al nostre país, amb el seu negoci de llibreter de vell i col·leccionisme, La Paperassa, on ni ell sap els tresors que custodia...

Moltes gràcies, Charly, per haver escollit fa quasi 60 anys aquest país com a casa teva i gràcies per haver-nos regalat tanta il·lusió, tanta passió, tanta energia i tanta música, sense la qual, com diria Nietzsche, la vida seria un error.

No sé si vas conèixer el poeta argentí José Hernández, ni si ell va pensar en tu quan va escriure aquests versos, perquè semblen fets a la teva mida, estimat amic:

*Gracias le doy a la Virgen,
gracias le doy al Señor,
porque entre tanto rigor
y habiendo perdido tanto,
no perdí mi amor al canto
ni mi voz como cantor.* ■

Josep Carles als 6 mesos

Josep Carles als 10 anys

1946 Fent la 1a comunió a les Escoles Pies de Barcelona

Josep Carles a Primària als Salesians de Rocafort (BCN)

1958 Com a patinador de hockey sobre rodes

A Núria participant en un torneig de patinatge artístic del FC Barcelona

Bar Quimet 1955 Barcelona. Primeres actuacions espontànies

Primera foto artística, 1954

Com a còmic a Ràdio Espanya formant duo amb el nom de "Rico y Tipo", 1955

1958 Practicant esquí a Núria

Al Berlin Oriental, 1958 On gràcies a la Cultura evitàrem un fatal accident polític

Foto publicitària amb ressenya del Premi de Pavia (Itàlia), 1959

Assaig a la Sala de Festes Pyrenées (Andorra) presentat com a "José Carlos Forés y su Ritmo", 1963

Teresa Cabanas (CCC) lliurant el diploma i el Cònsol menor d'Andorra la Vella David Astrié lliurant l'escultura a Charly

Agraïment

En primer lloc, voldria agrair al meu amic Albert Llahí i a Àgora Cultural i a totes les persones presents, autoritats i públic, aquest reconeixement tan inesperat i que per circumstàncies d'emotivitat no vaig ser capaç de pronunciar en el moment oportú. La meua professionalitat, amb activitats en escenaris al llarg de la meua vida artística, va quedar totalment bloquejada per l'emotivitat i la sorpresa. Gràcies de tot cor!! Gràcies Andorra!!

No es fàcil entendre i assimilar aquest reconeixement a la meua insignificança personal, comparada amb la importància cultural i històrica d'altres nominats per Àgora Cultural. El que sí realment puc confirmar és l'amor a aquest país, que sento profundament i que afecta els batecs del meu cor. És un navegar en unes aigües braves, en què malauradament trobes algunes

contracorrents per superar, perquè amb la capacitat de comprensió, voluntat i esperança superes dia rere dia. Un reconeixement que dona més vida als meus anys i engrandeix aquesta amorosa fidelitat a aquesta beneïda terra, on he tingut la sort de viure, treballar durant més de seixanta anys, junt amb la meua parella, malauradament traspasada injustament un 14 de març de 2013.

En la meua soledat, gaudeixo d'hores i hores per reflexionar, pensar, escriure, llegir, filosofar, al temps de continuar treballant; primer, per supervivència i indiscutiblement, per la cultura en general. En aquest camí que resta, ja un últim desig: ser enterrat aquí, en aquesta estimada terra i junt a la meua parella, que m'espera pacientment al seu lloc de pau i glòria de la Plana!! Gràcies!! ■

Foto de l'assaig al teatre Frasquini de Pavia (Itàlia), 1959

Al Paris de la Bohèmia 1960-1961

Amb Pérez Prado, el rey del Mambo, i Sra., a Milà (Itàlia)

Primer i únic disc gravat amb Columbia, per desavinences amb el director de l'editorial August Algueró de "Canciones del Mundo", 1962

Actuant al Festival de la Cançó a Andorra

Publicitats i campanyes Gran Price Barcelona

Testimoni personal d' un OVNI en el cel de Girona en la dècada 59/60 i confirmat per La Vanguardia

Dissenyador del Pin devot de Nostra Sra. de Meritxell

Participant en Mercats de Cultura i Col·leccionisme

Medalla d'Or al Festival Teatre Frasquini de Pavia, 1959

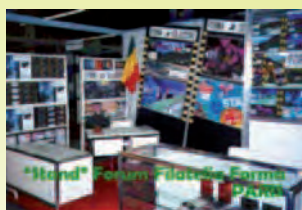
Dissenyador del Pin andorrà dels Àngels de la Salut en homenatge a la sanitat

Any 2000 amb la seva companya i esposa Maria en una manifestació Filatèlica Internacional a Madrid, presentada per Camilo José Cela

Espiritualitat amb la Mare Teresa de Calcuta. Experiència espiritual quàntica. Comunicació Psíquica amb l'àngel "Teresa"

Com a publicista, decorador i gerent de Mobles Principat a Escaldes, 1966

Representant a Andorra a la Fira de Col·leccionisme de Paris, 1993

Espiritualitat quàntica amb l'ànima de la meua traspasada el 2013. Comunicació psíquica amb l'àngel "Maria"

Club Bohemis de Santa Coloma (Pup, Restaurant, Sala de Billar, Sala de Jocs, Café Teatre, Cinema Super 8 i Discoteca) Irrepetible!, 1974

A ATV en el programa "Punt i a part", 1998

El meu Santuari Cultural "La Paperassa" des de 2014

Interior del Club Bohemis de Santa Coloma, 1974

Biografia

Nascut al principi de la Guerra Civil Espanyola, un 28 juny de 1936.

Curiosament no va ser possible el sacramental del bateig fins uns mesos després i en un refugi antiaeri que curiosament i insòlitàment conservo en la memòria. Misteris del subconscient.

Nascut a Barcelona, prop de la plaça Espanya. De pares treballadors, com a sastre i modista. Superant els problemes del conflicte bèl·lic, la dificultat de la postguerra: carències, supervivència i conformitat.

Un dels impactes en la memòria a l'edat aproximada d'un any, a la meua memòria hi ha la visió des de la balconada de casa d'una desfilada de persones amb boines vermelles, suposadament de requetés o falangistes.

Educació: amb pocs mesos inscrit a les Salesianes de Sepúlveda (BCN), fins a l'edat obligatòria als Salesians de Rocafort (BCN). Al final de la primera dècada al liceu Wilson de Diputació (BCN), i a partir dels 10 anys, a les Escoles Pies, col·legi Sant Miquel de Bruch (Religiós). Batxillerat i comerç bàsic en altres acadèmies.

Dos anys d'estudis musicals al Conservatori de Música de Barcelona.

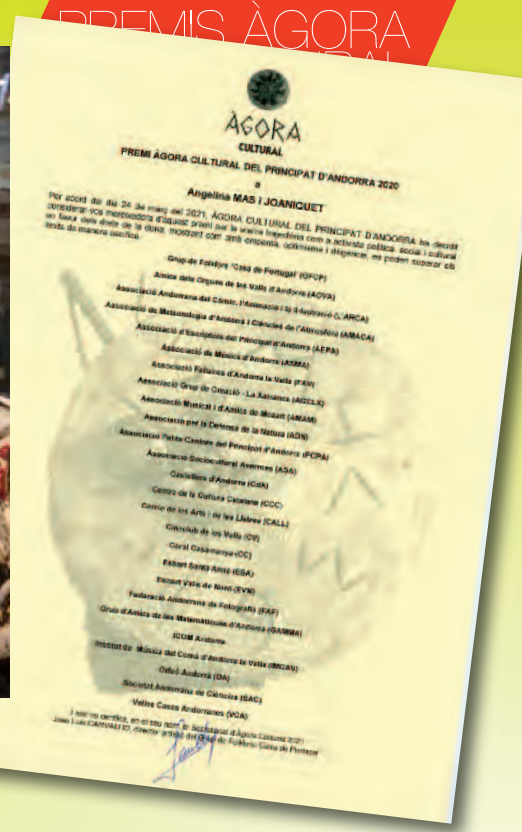
Posteriorment, en la majoria d'edat: estudis Rosa Creus per correspondència amb AMORC de Califòrnia (USA), durant dos anys. Com a mediocre estudiant, i inquiet musical, inclinació a la llibertat artística musical, amb pràctiques de guitarra i cant, que compaginava amb treballs laborals, com a agent d'assegurances, agent comercial de juguines, de mobles, i altres temptatives. n

2019

Angelina Mas i Joaniquet

Per Montserrat Ronchera i Santacreu

2011

Quan l'Àngels Mach em va contactar per comunicar-me que l'Angelina Mas seria premiada enguany per l'Àgora Cultural ho vaig aprovar sense reserves: una dona amb una trajectòria com la seva mereixia sens dubte el reconeixement. L'Àngels també em va demanar de fer una breu ressenya de l'Angelina Mas, un repte que vaig acceptar tot i no ser la persona més adequada, ja que té familiars i prou amitats més properes per parlar d'ella amb molta més propietat. Tot i conèixer-nos des de sempre, per famílies interposades, no va ser fins tard que els nostres lligams es van refermar; vivències i circumstàncies comunes que vam anar descobrint després de molt conversar, ens van apropar, i molt.

L'Angelina va tenir la sort de néixer en una llar en què li van permetre a la vegada d'estudiar, de gaudir de molta autonomia en tant que noia, de desenvolupar el seu esperit crític en àmbits polítics i empresarials, però tot plegat en el marc propi de la seva època, en què les dones, sovint, es veien naturalment abocades al rol de mare i de suport al seu company de viatge.

Ella es va casar jove i seguint els preceptes de la tradició es va dedicar a la seva família prioritàriament, sense oblidar d'anar fent el seguiment dels diferents negocis de ca l'Oros, i també de seguir la política andorrana, amb el referent del seu pare.

El seu vessant públic es va començar a manifestar a final dels anys 60, quan juntament amb altres dones d'Andorra —segurament impulsades pel Maig del 68 francès— va començar a plantejar el vot per a totes les andorranes, per tal de fer pressió per reivindicar la igualtat de drets entre

homes i dones nacionals, així com per obtenir el dret de vot dels andorrans de primera generació.

Va iniciar la seva vida política participant en la creació del Partit Demòcrata Andorrà —el primer partit modern, podríem dir— amb altres companys de viatge com Josep Maria Beal, Agustí Font, Simó Duró, Albert Pujal o Jaume Bartumeu, entre d'altres.

Posteriorment va seguir fent política en l'àmbit més parroquial, fins i tot presentant-se en algunes eleccions.

A banda de la cura de la seva família, de la gestió de ca l'Oros i de la militància política, es va involucrar en molts altres àmbits parapúblics o associatius, en què va deixar moltes hores de feina i de lluita. La creació de l'Organisme de Radio i Televisió d'Andorra amb el Govern Ribas; la presidència del consell d'administració de la Caixa Andorrana de Seguretat Social; la fundació de l'associació de persones amb diversitat funcional (AMIDA) i el posterior assessorament al Govern Forné i el Partit Liberal en aquestes temàtiques; la creació i el manteniment de la primera Associació de Consumidors i Usuaris; la fundació de la Federació d'Associacions de Persones amb Discapacitat o, també, l'impuls del Grup de Dones per a la Reflexió i l'Acció, en són alguns exemples. A la vista d'aquesta trajectòria, resulta fàcil entendre el premi que se li atorga avui.

Però, a banda del seu vessant públic, m'agradaria afegir una valoració personal de l'Angelina que jo conec i que conforta la decisió d'atorgar-li aquesta merescuda distinció: és una dona ferma, coherent i conseqüent amb les seves conviccions

Lluís Babi (Coral Casamanya) lliurant el diploma i el Conseller General Ferran Costa lliurant l'escultura a Angelina Mas

profundes, serena i alhora emprenedora, disposada a donar suport a tot allò que considera un avenç per a la societat.

Tot i que no li agradarà gens que ho digui, heu de saber que la seva sinceritat abrupta i rudesament aparent, amaguen una persona observadora, sensible i atenta als altres. No m'estendré més sobre les seves qualitats personals perquè la seva voluntat de discreció no m'ho permet, però els que li són —soms— més propers les coneixem a bastament. ■

El meu agraïment a Àgora Cultural. I a la Montse, que m'ha pintat com una superdona i modesta. L'amistat és així, i val la pena tenir amics com tu, Montse. I tenir associacions com les vostres. Us ho agraeixo moltíssim.

A l'escola francesa d'Encamp, la segona de la dreta asseguda davant del mestre Matias Aleix, als 9 anys

A l'Assemblea Constituent del Partit Demòcrata Andorrà, 3-2-1980, amb Josep M. Beal i Jaume Bartumeu. Punt Polític núm. 1, abril 1980

Amb el seu marit Antoni Pintat i els fills Mònica, Antoni i Josep

Casament amb Antoni Pintat al maig de 1963

A l'Assemblea Magna el 1980

A la Nuit des Idées, al Prat del Roure, 25-1-2018

Grup de Dones per a la Reflexió i l'Acció

942

38.- Manifiesto sobre la radiodifusión dirigida al M.I. Consejo General por 83 andorranos. (/XI/80)

El nostre país es troba confrontat avui a nombrosos problemes i, d'una manera especial, al de la radiodifusió. Encara resta en la memòria dels andorranos les dificultats i pressions de tota mena que va patir Andorra en la dècada dels anys 1950 per la mateixa causa.

Aquells esdeveniments acabaren amb la signatura dels contractes de 1961 entre el Consell General i les societats estrangeres SOFIRAD i EIRASA. Unos contractes ratificats per aquells memorable Assemblea Magna, on què, de forma ben palesa, va demostrar-se la unió dels andorranos davant l'injustícia. En aquells moments, l'ingrumentació jurídica, com a resultat d'unes molt difícils negociacions, va donar l'aparença d'una solució final a aquell problema i l'esperança d'un esdevenidor de pau i concòrdia.

Però aquella il·lusió inicial ben aviat es va veure estroncada i els andorranos hem vist, en el decurs dels darrers vint anys, com l'esperit i la lletra d'uns contractes, signats per les nostres Institucions representatives, han estat sistemàticament violats per les empreses que els honoraren amb llur signatura. I això, malgrat que ens hi assistia la força moral i jurídica per a exigir-ne el compliment.

Avui, tenim el convenciment que el problema concret de la radiodifusió no pot abordar-se únicament a partir de consideracions de tipus econòmic, ni pot donar-s'hi una solució tenint en compte pressions exteriors. La solució del problema de la radiodifusió té implicacions de justícia, de sobirania i de dignitat nacional.

Si, sovint, el nostre poble fa seu aquell axioma polític de "més val callar...", en les circumstàncies presents quan ens ofeguem les coses difícils de dir, però que, tanmateix, cal dir, callar seria una prova d'irresponsabilitat política. En la vida dels pobles, dels països de les nacions i dels Estats, es presenta sempre un moment en què el silenci implica una veritable irresponsabilitat cívica. Responsabilitat aquesta que no sempre pot descarregar-se únicament en l'esquena dels elegits.

I és per això que, al peu d'aquest escrit, hi trobareu signatures d'andorranos i andorranes de diferents ideologies i orientacions polítiques, que es creuen en el deure de ciutadania de participar avui a aquesta responsabilitat col·lectiva en defensa de la pròpia sobirania en reivindicació del dret inqüestionable de poder organitzar la radiodifusió com millor ho entenguem Andorra, sense cap mena de pressions.

Amb aquest objectiu, als sotassinants volem manifestar, per mitjà d'aquesta carta oberta a l'opinió pública la nostra voluntat de DONAR SUPORT A L'ACCIO ENDEGADA PEL CONSELL GENERAL, que s'inicia en l'acord de data 26 de juny d'aquell any d'aquesta Assemblea Andorrana i, molt en especial, quan declara en forma solemne que:

Extret de la tesi doctoral d'Eugeni Giral, UB, 1988

942

"Tres onas radiodifónicas son una riqueza nacional i formen part del patrimonio inalienable de las Valls, correspondient a M.I. Consejo General decidir la forma i las condiciones del Servicio público de Radiodifusión al vencimiento de los contractes de 1961".

Els andorranos, i cap més, hem de decidir si ens convé que hi hagi emissores i, en tot cas, de quina manera s'han d'explorar i orientar. Precisament, d'aquesta manera, podrem REFERMAR LA SOBIRANIA ANDORRANA, tenint en compte la igualtat de tots els països grans i petits. Seria un error històric imperdonable renunciar a un dels drets més elementals d'un Estat com és de decidir i organitzar la seva radiodifusió.

Ensems, avui, a quatre mesos de l'acabament dels contractes, potser seria convenient que el Consell General procedís a la convocatòria de l'ASSEMBLEA MAGNA per a permetre al poble d'Andorra manifestar, ja des d'ara, la seva unió a l'entorn de la voluntat de recuperar la radiodifusió.

Ens ha semblat útil manifestar públicament el nostre suport al Consell General ho i demanar a tots els ciutadans i ciutadanes que comparteixin les nostres idees, que vulguin unir-se a nosaltres, per això, tots plagats, retrobar aquella fe comuna, simple i alhora ferma, que condició l'existència dels pobles. Hi ha en joc la nostra sobirania i la força del nostre Estat.

Valls d'Andorra, novembre de 1980.

Hi ha les signatures de: Josep Saró Puidemasa, Francesc Escudé Ferreró, Julià Raig Ribó, Antoni Aleix Santurç, Bonaventura Armengol Julià, Jaume Bartomeu Cassany, Josep Ma Beal Benadico, Jordi Font Cabanes, Marc Forné Molné, Marcel Gran Montañé, Josep Mas Font, Lluís Molné Armengol, Antoni Pintat Argelich, Josep Pigat Solans, Jaume Pla Pintat, Antoni Puigèllivol Reberaygua; Oscar Ribas Raig, Jacint Riberaygua Pujal, Josep Vidal Martí, Joan Vila Ciricó, Pere Vila Font, Antoni Guardiet Ramoneda, Xavier Coma Dolés, MÀNEUS D'ARENY Plandolit Balsells, Josepa Aguilar Riba, Pere Font Moles, Manel Baixench Marfany, Joan Janer Oliver, Modest Paris Torres, Maria Moles, Vda. Raig, Jordi Farrés Forné, Antoni Font Baró, Pere Torres Vidal, Josep Casadevall Medrano, Josep Montella Mas, Pere Torres Fons, Angelina Mas Joanique, Jaume Riba Sabatés, Daniel Areny Rosell, Francesc Bamber Arques, Ricard Tor Riba, Jaume Tor Vilagines, Enric Gress Calvà, Enric Pol Coma, Francesc Tomàs Casabona, Joan Gabriel, Francesc Molné Armengol, Secundí Camp Martí, Ramon Armengol Mitjovila; Antoni Garralla Rosell; Josep Montané Font, Gil Font Molné, Amadeu Rosell Vidal, Francesc Mora Planes, Adolf Santurç Aldosa; Carles Salvadó Miras, Antoni Aristot, Magi Maestre Campderros, Antoni Beal Ambatlle, Joan Albert Montané, Joan Escaler, Josep Cases Baró, Robert Font Feliu, Albert Verges Riu, Lluís Viu Torres, Joan Canut Boyé, Josep Babot Font, Jaume Bonell Casal, Josep Areny Fitó, Benet Marcuet Armengol, Josep Gelabert Marfany, Manel Cases Fucó, Manel Samsa Garal, Artur Coma Fons, Antoni Gaspa Fiját, Joan Bringué Fons, Pere Babí Picolo, Andreu Gaspa Picart, Josep Riba Babot, Josep Ma Armengol Adellach, Antoni Calvet Ginesta, Josep Font Fiját.

A.N.A. M.I. Consejo General: Actes 1980, (21/XI), pp. 3-6.

A la taula rodona de celebració dels 50 anys del sufragi femení, novembre del 2020

Angelina Mas i Joaniquet

Nascuda l'11 de juny de 1943 a Encamp, a l'antic Café Oros. Va cursar estudis primaris a l'escola francesa d'Encamp amb el mestre Matias Aleix.

Entre 1953 i 1962 va estar interna al Lycée Classique de Tolosa, on es va treure el Bac i va cursar 1er curs de Matemàtiques.

Retorna a Andorra i es casa el maig de 1963 amb Antoni Pintat i Santolària.

El setembre de 1967 participa i impulsa el procés pel vot de les dones.

El 1967 neix el seu fill Antoni, el 1969 neix el seu fill Josep i el 1975 neix la seva filla Mònica, sense deixar de ser una activista i empresària, amb molta implicació en l'associacionisme i la política.

Propietària de l'hotel Oros d'Encamp, a la plaça del Consell, successor de la fonda Ca l'Oros d'abans de 1886 situada al davant. Quan el padrí es va casar cap al 1900 va comprar els terrenys del davant i va construir l'hotel Oros. El pare va fer hoteleria i va anar a treballar a l'hotel Ritz de Barcelona, però va retornar a Andorra a causa de la Guerra Civil i poc temps després l'hotel Oros va ser arrasat pels aiguats de 1937. Aleshores la família, sense hotel i sense diners per reconstruir-lo, va dedicar-se a la compravenda d'automòbils i al subministrament de carburants al Garatge Oros. El 1959 van reconstruir l'hotel Oros i el van gestionar uns anys però el van vendre. En morir el pare, el van recomprar el 1999.

Impulsora de la recollida de signatures per a la obtenció del dret de vot actiu i passiu de les dones andorranes, especialment per la situació injusta de les mares cabaleres que no podien transmetre els drets polítics als fills. Va ser la signant de la sol·licitud al Consell General per la parròquia d'Encamp el 1967 i el 1968.

Mentre els fills van ser petits es va dedicar principalment a la família.

Fou signant del Manifest sobre la radiodifusió per a sol·licitar una convocatòria d'Assemblea Magna al Consell General per recuperar la radiodifusió i refermar la sobirania andorrana (21-11-1980)

Participà en la creació del Partit Demòcrata Andorrà (PDA) l'octubre del 1979 amb Josep Maria Beal i Benedico, Joan Babot i Pla, Jaume Bartumeu i Cassany, Antoni Farré i Pla, Agustí Font i González, Joan Samarra i Vila i M. Neus d'Areny-Plandolit i Balsells.

Va ser membre del consell de redacció de la revista *Punt Polític. Butlletí del Partit Demòcrata Andorrà* des del número 1 l'abril de 1980, directora gerent des del núm. 38 el desembre de 1983 fins a la fi, posteriorment, sota el nom *El Punt* des de l'abril del 1984 fins al 1987.

Participà en el procés de creació de l'anomenat *govern* del 1981.

Va participar en la creació de la figura de l'assistent social a Càritas. Es va implicar en les associacions de pares i va crear la federació que les aglutina.

Impulsora de la creació d'Amida el 1993, en va ser presidenta i s'ocupà de la Comissió per al Foment de l'Accessibilitat. Va assessorar el Govern en la Llei d'accessibilitat i dels drets de protecció de les persones amb discapacitat. Forma part de la Federació Andorrana de les Associacions de les Persones amb Discapacitat (FAAD) des del 2008.

Va participar en la creació de l'Organisme de Radio i Televisió d'Andorra el 1995.

Fou presidenta del consell d'administració de la CASS (entre 1998 i 2002).

També presidí l'Associació de Consumidors i Usuaris d'Andorra (ACU) del 2005 al 2008.

Va col·laborar al diari d'informació general *Més Andorra*, creat el 2005.

Forma part del Grup de Dones per a la Reflexió i l'Acció.

Ha rebut el reconeixement de la FAAD amb el premi Antoni Rogel Travesset el 2011, per la seva trajectòria en defensa del col·lectiu de discapacitats, i el premi de reconeixement als pioners d'Andorra de la Confederació Empresarial d'Andorra el 2020.

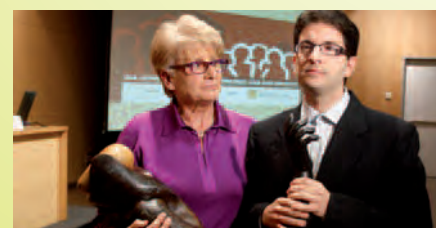
Té 9 nets. ■

2012

Al 2005. Pioners

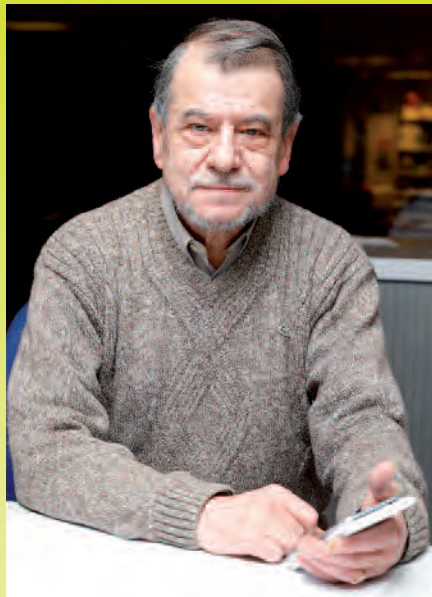
Rebut el premi Antoni Rogel Travesset de la FAAD el 2011

Rebut el premi Pioners de la CEA el 2020

Robert Pastor i Castillo

Per Marc Miró i Batet

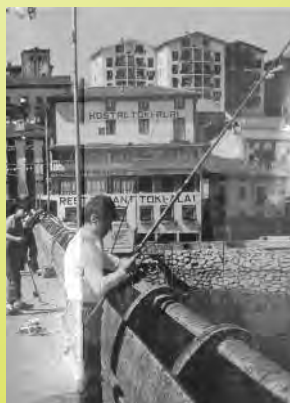
És un privilegi i un plaer molt especial per a mi dir, avui, unes paraules de presentació i de merescut reconeixement a una de les persones guardonades amb el premi Àgora Cultural 2020. Algú que, més enllà de la seva extensa trajectòria professional en el món del periodisme, iniciada en terres basques a final dels anys seixanta, continuada en terres catalanes i, avui, sempre en actiu en les andorranes, articles del qual podem seguir llegint encara cada setmana, i, també, no cal dir-ho (per bé que en parlaré més endavant), de la seva destacada obra literària com a poeta, escriptor i assagista, és, abans de tot, una gran persona, en el sentit més noble del terme.

Havent col·laborat amb ell en la publicació d'*Ossos i cendres*, l'any 2019, la seva novel·la testimoni de les misèries d'una família aragonesa durant els anys de la postguerra espanyola, puc atestar, jo també, la seva extraordinària gentilesa, el seu tracte encantador, la seva modèstia, bonhomia, senzillesa, amabilitat, el seu sentit de l'humor, que mai deixa de banda, i el seu tarannà entranyable i sempre comunicatiu, que, entre les mil i una històries i anècdotes que, en un breu espai de temps, pot arribar a compartir amb els altres, fa, de la seva companyia, una experiència inoblidable i particularment gratificant. És un exemple tampoc no tan habitual d'absoluta confluència en la manera de ser, de pensar i d'actuar entre el professional, l'artista i la persona.

Parlant de la seva contribució a l'enriquiment de la literatura, andorrana però també universal, que l'ha fet mereixedor d'aquest

premi, durant la seva estada al País Basc va publicar més d'una vintena de llibres, entre col·leccions d'entrevistes i cròniques, però també novel·les històriques, assajos, poesia i relats breus. A Andorra, l'any 1994, *Mai no tornaràs a Ítaca*, *Ulisses* (accésit al Premi Grandalla de poesia) i l'any 2000 *Entre l'aigua i la pedra*, ambdós publicats per Edicions del Diari d'Andorra. L'any 2003, *Aquí les penjaven* (premi Principat d'Andorra d'investigació històrica), i l'any 2016, la col·lecció de relats *Perdut i altres històries*, publicat per Anem. Finalment, l'any 2019, *Ossos i cendres*, que, deixeu-m'ho dir, considero la seva millor obra (encara que, en aquest cas, possiblement el meu judici no sigui del tot imparcial)...

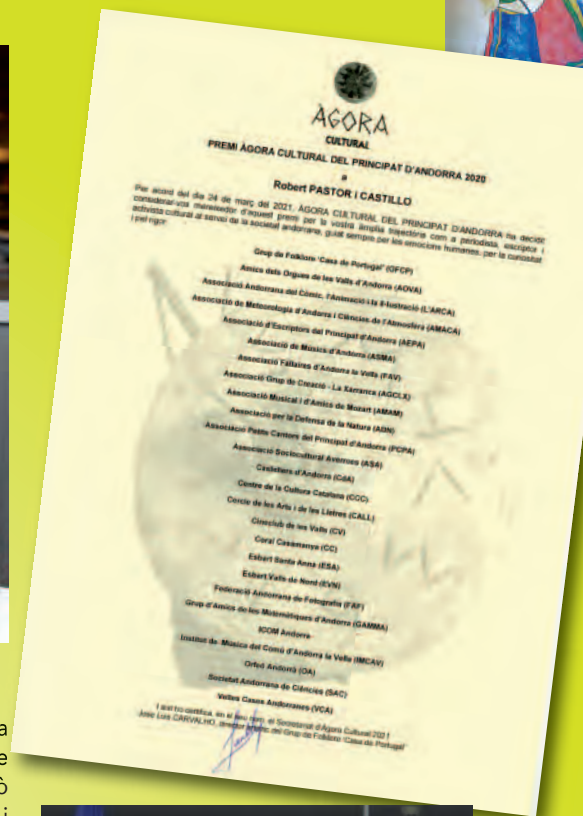
Gràcies, doncs, Robert, per tota la teva aportació al món de la cultura, que, com va dir el també premiat escriptor francès, Erik Orsenna, és allò que ens dona la possibilitat de ser més grans del que som. ■

Pescant al pont sobre la ria d'Orio (Guipúscoa)

A l'acadèmia de la policia basca, fent broma amb el casc i l'escut del grup antidisturbis

Rebent el diploma de Juli Peña (Castellers d'Andorra) i l'escultura de mans de la Ministra de Cultura Sílvia Riva

Als deu mesos amb el pare i a sobre del cavallet de cartró

Amb el cap del grup de Sioux participants en el Festival de cultura de nacionalitats sense estat, a Sardenya

Granja de recuperació de fauna salvatge a Araba; cadell d'ossa llaunera de refrescos i de llop tafaner i joganer

Amb pares, germà, germanes i nebots i nebodes a València

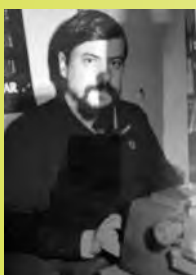
Protegit amb una eficaç txapela en el seguiment d'una volta ciclista al País Basc

Amb l'amic escultor basc Ricardo Ugarte de Zibiarrain

Retrobada d'alumnes dels Escolapis de València 25 anys després del PREU, l'equivalent a la selectivitat actual

Temps era temps, quan escrivíem amb màquines manuals

Agraïment

Gràcies, Àgora. Quan l'editor Marc Miró em va trucar per oferir-se a portar-me a l'acte del Dia de la Cultura, vaig concloure que, segurament per escalafó, em tocava premi. Ho va ser. Ho vaig rebre amb un regust agredolç, amb predomini del dolç. El punt d'agror era per l'inevitable pensament que aquesta mena de distincions arriben en la senectud, són un indicador que ets a un dels últims capítols de la biografia personal.

La intuïció es va fer realitat. El Marc em va fer envermellar, com a mínim per dintre, mentre a peu dret escoltava el desmesurat panegíric –com acostumen a ser-ho– de la presentació. Va seguir el meu agraïment i el lliurament del diploma i l'escultura acreditatiu, de mans de la ministra de Cultura.

Quan a sant Vicent Ferrer li preguntaven com anava de vanitat, responia: "va i ve, però no s'entreté". Ben cofoi vaig estar, i estic, per la distinció d'Àgora, tot i que ben lluny de fums, més que menys pujats. Com el diable, em sembla un guardó més per vell que per diable –de les lletres i la cultura.

En aquests casos, la importància de la distinció ve, sobretot, del prestigi de qui l'atorga. I Àgora Cultural n'ha acumulat, enorme, durant dècades d'existència i activitat.

Moltes gràcies, Àgora. I per molts anys que continueu promocionant la cultura. ■

Casament amb la Blanca

Amb Pujol en una entrevista a Andorra

Obrint un regal en la festa que em van organitzar els companys del Diari per la jubilació i el mateix dia, amb les noies del Diari

Panel amb poemes a l'exposició celebrada en la Universitat d'Andorra, a Sant Julià de Lòria, 2 d'octubre del 2010

Recepció del premi de periodisme escrit en la Nit Literària del 2017, amb la guanyadora del guardó en la modalitat audiovisual, Noemí Rodríguez

Signant exemplars d'*Ossos i cendres*, amb Antoni Morell, sant Jordi 2019

Noces de plata 2017

Rebuda del passaport andorrà de mans de l'aleshores ministre i ara Cap de Govern

Tamborrada a Andorra la Vella en la nit de Sant Sebastià, amb amics bascos

Biografia

Nascut el 23 de març del 1945. Acostumo a dir que va ser amb la bomba atòmica. A la ciutat de València (Horta).

Casat des del 1992 amb la barcelonina Blanca.

Estudis de primària, batxillerat i preuniversitari a les Escoles Pies de la mateixa ciutat.

Iniciada la carrera de Filosofia i Lletres a la Universitat de València.

Carrera de Periodisme a l'Escola de la Església del bisbat de València, posteriorment convalidada a la de Madrid i aleshores, a l'Escola Oficial de Periodisme per obtenir el primer títol.

Convalidat posteriorment amb la llicenciatura en Ciències de la Comunicació a la Universitat del País Basc.

Cursos de doctorat amb nota global d'excel·lent a la mateixa facultat i universitat.

Periodisme:

1967-75 Redactor i més tard cap de secció al diari *La voz de España* de Sant Sebastià.

1976-1990 Cap de secció al diari *Deia* del País Basc, amb un parèntesi de tres anys com a director del setmanari *Euskadi*.

Primer corresponsal del diari *Avui* al País Basc amb el pseudònim de *Robert Petit*.

1990 Director de *Notícies. Diari de Catalunya*.

1992 Cap de redacció de *La Mañana* de Lleida.

Des del 1993 fins a la jubilació, cap de redacció i posteriorment subdirector del *Diari d'Andorra*.

Col·laboracions successives a *Euskal Irratia* (Radio Euskadi), a les revistes *Canigó* i *El temps* i fins ara mateix, articles publicats intermitentment a *Deia*.

Bibliografia

Durant l'estada al País Basc, una vintena de llibres, necessàriament en espanyol: la majoria col·leccions d'entrevistes o assajos de tipus polític. Però també una col·lecció de relats, *Cuentos*; una novel·la històrica, *Ynessa de Gaxen* y otras cinco brujas; al llibre col·lectiu dels premis Villa de Pasaia de poesia amb un poema guardonat i també *Trebiño en Álava*, premi d'assaig Ciutat de Vitòria 1993.

Ja a Andorra i en català:

Mai no tornaràs a Ítaca, *Ulisses*. Poemari. Accésit al premi Grandalla en la Nit Literària. Edicions del Diari d'Andorra, 1994.

Entre l'aigua i la pedra. Poemari. Edicions del Diari d'Andorra 2000.

Aquí les penjaven, assaig històric. Premi Principat d'Andorra del Consell General. Edició del mateix Consell. 2003.

Perdut i altres històries de les valls. Col·lecció de relats. Editorial Anem. Andorra, 2016.

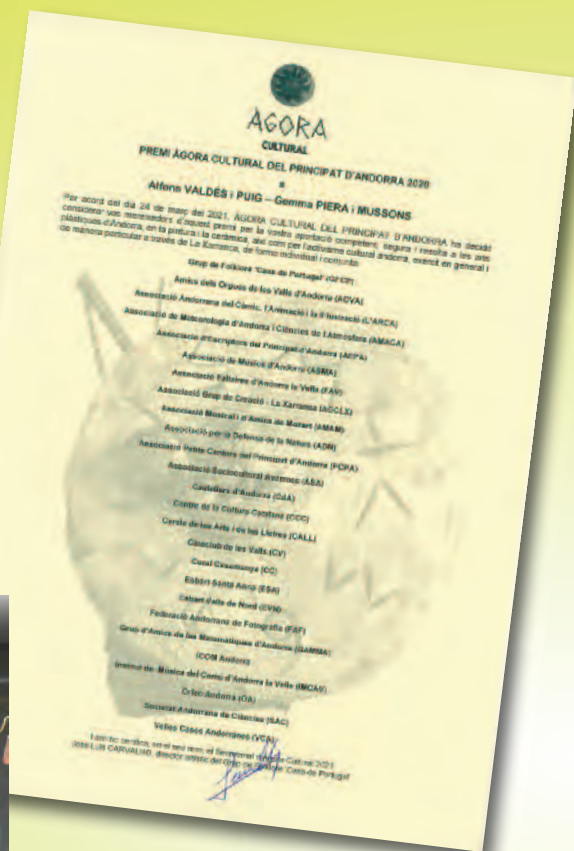
Ossos i cendres. Novel·la històrica. Editorial Límits. Andorra, 2019. ■

Alfons Valdés i Puig Gemma Piera i Mussons

Per Sergi Mas i Balaguer llegit per David Mas i Canalis

Alfons & Gemma, una parella d'artistes intel·ligents i amables; tant un com l'altre són un exemple civilitzat de com pot ser la modernitat.

Gemma Piera & Alfons Valdés, dos barcelonins traslladats a Andorra des de ben joves, des de fa més de mig segle. Ell és arquitecte, ella ceramista, aviat està dit, però seria més que injust aturar-nos solament en breus notes biogràfiques.

Els amics Alfons-Gemma són uns nostres companys entranyables, és un goig gaudir de la seva fina cortesia i encara més de la seva solidaritat cívica.

Com a arquitecte, ell ha participat indubtablement en la construcció d'aquesta rutilant Andorra, que ràpidament, amb un estil propi d'edificació acoblada al paisatge de muntanya, sabem que ha construït: el funcional complex del contemporani edifici comunal de la parròquia d'Escaldes-Engordany, que ha creat un poblat neoromànic a Aubinyà, a Sant Julià de Lòria; que ha treballat per a institucions oficials i per a encàrrecs particulars. Fins i tot

ha rehabilitat adaptant-les als confortos actuals velles cases..., però sobretot cal destacar el seu amable tarannà en el tracte i entesa amb els treballadors de les obres, això tan difícil de guanyar com és l'estima i el respecte.

Ella, la Gemma, s'ha ocupat durant molts anys, al marge de fer anar el seu taller de ceramista, a ensenyar els infants en horaris fora del temps escolar els principis de l'art, sobretot del modelatge de la primigènia argila... És impagable la impecable labor del secretariat de l'Associació de Creatius La Xarranca que menà durant dècades.

Férem la coneixença personal de la Gemma artista del torn de l'argila quan junt amb una col·lega holandesa tenien un estudi-taller al carrer Ciutat de Valls d'Andorra la Vella. Això passava més o menys a començament dels anys setanta del segle passat. A l'Alfons el vàrem conèixer uns anys després, quan freqüentava la primera escola d'art de l'Honorable Comú de Sant Julià de

Lòria. Eren temps aquells excepcionals, per una sèrie de circumstàncies. Una, potser la més important, va ser la que els nous professors de l'escola espanyola enviats pel president de l'estat espanyol Felipe González eren la tria del bo i millor de la veïna Espanya i que uns quants també assistien, en horaris al marge dels cursos ensenyants, a les classes de l'afortunada escola d'art laurediana.

Pot ser que ara, sense entretenir-nos més, toqui parlar dels Gemma&Alfons artistes creatius. Doncs bé, fer-ho per al present glossador és un beneït plaer; fer-ho amb motiu de l'atorgament del premi Àgora valorant justament la seva aportació qualitativa a la real cultura del nostre país.

La Gemma Piera i l'Alfons Valdés han format part de l'Associació de Creatius d'Andorra La Xarranca des que es va fundar, cap a la dècada dels vuitanta de la centúria passada. La Gemma, experta en terrissa creativa i imprescindible en la feina de tenir endreçada la paperassa pertinent per gestionar una entitat sense capital ni interessos de lucre.

La família al complet

Aquí hi som quasi tots

Al Casamanya

A Tossa

Ens agrada la muntanya

L'Alfons tampoc mancà de participar mai en els activitats corporatives o col·lectives de l'entitat citada i en va assumir també la presidència durant uns anys.

Citarem breument uns episodis de la història de La Xarranca pertanyents al temps en què ell n'assumí la direcció.

L'associació va ser convidada a participar en una mena de congrés pirinenc per tractar de l'estat actual i del futur de la cultura artística popular dels dos vessants de la serralada, és a dir, la Catalunya francesa, el Pallars, la Cerdanya, l'Arieja i el Principat d'Andorra. La trobada tingué lloc en una espaiosa sala al Palau de la Llotja de Perpinyà, que s'omplí de gom a gom. Portava la batuta de l'ordre en prendre la paraula. Els participants, un mestre en la forja del ferro, un simpàtic rossellonès, d'entre els més participatius hi hagué la responsable per part de la Generalitat de Catalunya del foment de l'artesanía artística -aleshores la seu eren els baixos d'un magnífic edifici de la Rambla de Catalunya de Barcelona que es deia Galí. La nostra part andorrana capitanejada per en Valdés va fer la seva exposició. Aquella va ser una jornada memorable prenyada de bells projectes conjunts, però malauradament avortaren.

Un altre fet que identificà el nivell humà dels nostres dos premiats és la sortida col·lectiva de l'Associació de Creatius encapçalats pel nostre Alfons que va ser per anar a veure la

nostra molt estimada Montserrat Porta, ingressada en un sanatori de l'interior de la Provença. Aquella extraordinàriament valenta dona que tantes i tantes vegades es desvisqué per donar a conèixer els treballs dels nostres artistes. Tot i estar allitada, ja ens havia preparat una trobada amb col·lectius d'artistes d'aquelles contrades, així com donar-nos a conèixer per un professor d'art contemporani alemany que passava part de l'any treballant al Midi de França. També és grat de recordar la traça protocol·laria del nostre company en aquella exposició oficial que ens convidà a fer la Diputació de Tarragona en unes sales del seu renaixentista palau.

No tot, però, eren flors i violes. Els neguits, la pèrdua de temps i els molt farragosos tràmits legals quasi insuperables per gestionar la sortida i retorn per participar en certàmens a l'exterior, per donar a conèixer l'obra artística dels nostres companys.

La Gemma Piera, igual que el seu marit, sempre, sempre ha respost a totes les crides a participar en mostres, fires, en actes a favor de tot el que fos civilitzat... Actualment ella participa oferint les seves singulars joies de ceràmica en el mercat setmanal al barri antic d'Andorra la Vella. En un racó dels records cerquem la simpàtica remembrança de la seva participació en l'exposició col·lectiva de La Xarranca a les sales d'actes de l'ambaixada

espanyola. La mostra estava dedicada temàticament, no recordo per quin motiu, a l'autònoma València. Una composició escultòrica en terrissa que consistia en unes fantàsiques taronges amb unes suaus matisacions cromàtiques. La qüestió és que aquesta ceràmica agradà entusiàsticament el comandant de la Guàrdia Civil en servei, que precisament era valencià.

En l'arquitecte Alfons Valdés trobem l'estudiós de la parla èuscar, en especial pel que fa als significats etimològics de la geografia dels Pirineus. Recordem que uns dels seus avis eren bascos. És un analista de l'esclat modern de l'escultura aportada pels artistes Chillida i Oteiza, i en pintura el poeta doblat de pintor, n'Albert Ràfols Casamada. Vet aquí el sucós brou en què es cou la creació pictòrica d'en Valdés. El seu estil propi -això tan *requetedifícil* d'obtenir- el podem qualificar d'abstracte-poètic perquè no és casual l'estructura en aparença fluctuant, però amb la solidesa del disseny del mestre arquitecte, els harmoniosos tons mai violents, mai sotmesos als productes industrials per a les belles arts. Ell sempre fa pigments al tremp, ell mateix es confecciona la cuina cromàtica. No voldríem deixar d'esmentar els escrits que de tant en tant aclareixen les seves nítides opinions i conceptes afinats sobre les arts en general. Gemma, Alfons, felicitats! ■

Passejant amb la meva mare

El passeig del diumenge

Amb els meus pares

Els meus pares i germans

Vestit de primera comunió

Jo vaig fer la mili

D'adolescent

Montserrat Porta i la Nune Shabbenderian

Muntant una instal·lació a la Peixera

Treballant a l'estudi

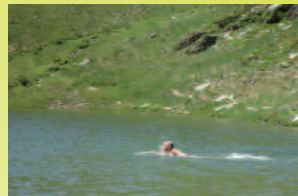
Aguantant una pedra

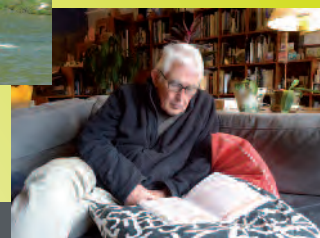
Guanyador pintura ràpida a Tossa

Fent amistats

Quan hi ha aigua m'he de banyar

A casa

Biografia Alfons Valdés i Puig

Vaig néixer a Barcelona.

Era el 1945. A la primavera. Acabava la Segona Guerra Mundial. El mateix dia i hora en què Hitler se suïcidava a la Cancelleria.

Vaig néixer a l'Eixample, a la plaça Tetuan, en una casa vella, sense ascensor, orientada al sud.

Els meus pares eren Francisco Valdés Rementeria i Maria Cristina Puig Fernández. Vivíem en un principal i el sostre era molt alt.

La meua àvia per part del meu pare era basca. Es deia María Ángeles Rementería Menchaca, i vivia amb nosaltres. Ella era d'un *caserío* de Deusto, a Bilbao. Tenien una casa de menjars i allà va conèixer el meu avi patern, Marcelino Valdés Barril. Era capità de marina mercant. Un submarí alemany va enfonsar el seu vaixell de matinada, a la sortida del port de Salònica, a Grècia.

No va tornar mai més a casa. La meua àvia, es va quedar amb set fills a Barcelona. Ja no va tornar mai més al *caserío*. Ho va donar tot a la seva germana. Va poder donar educació als set fills.

El meu pare era farmacèutic. Treballava molt i tornava molt tard a casa.

L'esperàvem per sopar tots junts.

La meua mare i la meua àvia no tenien bona relació i jo en patia les conseqüències, en silenci. No prenia part. Les estimava a les dues.

Amb els meus germans Manolo i Àngel feïem grans partits de futbol al passadís de casa. Al Manolo li portava cinc anys i a l'Àngel, set.

Jo vaig estudiar al col·legi del Jesuïtes del carrer Casp. Abans havia fet un preparatori amb les senyores Tió, a la Gran Via de les Corts Catalanes.

Al col·legi arribava caminant en 10 minuts. Recordo amb estima als meus professors. Recordo el pare Murtra i el Sr. Farràs. Dels companys, Rafael Bracons i Masdeu, Antoni Ubach i Nuet, Lluís Carles Ferrer i Montseny.

Després de l'universitari vaig començar arquitectura; eren set anys: un selectiu, una iniciació i cinc anys d'arquitectura. Vaig acabar als 24 anys. Era el 1969. Amb el delegat de curs, Jesús Suárez Ubani, vam anar a l'Oak Park, a Boston, a veure l'obra de Frank Lloyd Wright. També amb ell vam anar al País Basc a conèixer Peña Ganchequi, l'arquitecte de Motricio. De la carrera recordo Federico Correa, Tous i Cardenal. El Manolo va fer medicina i va ser el cap de cures intensives a l'Hospital de Terrassa. L'Àngel també va fer arquitectura. Després tots dos, d'una forma casual, vam començar a pintar i hem fet exposicions conjuntes a Tossa de Mar.

Dos anys més tard, la Gemma Piera i Mussons i jo ens vam casar, el novembre de 1971 a Barcelona. El 1974 pugem a Andorra i ja ens hi quedem.

Marcel·lí Valdés Puig, el meu cosí germà, era aparellador i formem despatx. Hem treballat junts tota la vida.

He fet moltes exposicions a Andorra. La Gemma i jo no hem deixat mai de treballar. Ha sigut una vida intensa.

Hem tingut dos fills. Pau Valdés i Piera neix el 1975 i estudia al Col·legi Sant Ermengol. Ha fet Biologia i Econòmiques. Xavier Valdés i Piera va néixer el 1979. Va ser la primera generació de la jove Escola Andorrana. És dissenyador gràfic per l'Escola Elisava de Barcelona. En total tenim set nets. És el millor que ens podia passar.

Penso que tant la Gemma com jo hem estat afortunats pels amics, la família i el país que ens han tocat viure.

A tots, moltes gràcies. ■

Alfons Valdés i Puig – Biografia professional

Barcelona, 30/4/1945.
 Fixa la seva residència a Andorra, 1974.
 Adquireix la nacionalitat andorrana, 2005.
 Arquitecte per l'ETSA de Barcelona, 1969.
 Estudis de Belles Arts a l'Escola d'Art de Sant Julià (1985-1988), amb Sergi Mas.
 Fundador amb Nune Shabbenderian, Berna Garrallà, Pili Riberaygua, John Morrison, Josep Ripoll i Joan Xandri del Grup A d'Andorra (1984).
 Comissària de les exposicions: Montse Porta.
 Crític del Grup: Paco Rodríguez.
 Fundador amb Sergi Mas, Roger Mas, Gemma Piera, Mayte Estévez,
 Faust Campamà, Helena Guàrdia, Joan Canal, Rafael Contreras, Ester Armengol, Victòria Garrido, Josep Maria Frases i Robert Fernández, de La Xarranca (1992-2006).
 Presideix La Xarranca (1996-1999) amb Faust Campamà.
 Refundació de La Xarranca 2017, amb Emmanuelle Besnard, presidenta; Helena Guàrdia, secretària; Alfons Valdés, tresorer; i Gemma Piera, Montse Altimiras, Àngel Calvente, Pere Ridaura, Ester Armengol, Eve Ariza.
 Promotores Helena Guàrdia i Joana Baigual.
 Forma part de la segona Xarranca, amb Helena Guàrdia, Emmanuelle Besnard, Montse Altimiras, Gemma Piera (2016-2021).
 Premi Àgora Cultural 2020, conjuntament amb Gemma Piera, segons acord del 24 de març del 2020.

Exposicions individuals.

1976. Galeria Parc. Parc de la Mola. Escaldes. Comissària Sra. Sogas.
 1980. Cau d'Art. Seu d'Urgell.
 1984. Sala de la Unió-Foment i Turisme d'Encamp. Comissària Montse Porta.
 1987. *Naufregi*. Centre Cultural d'Escaldes-Engordany. Comissària Anna Garcia.
 1987. *Objectes*. La Valireta. Encamp. Comissària Montse Porta.
 1989. *Tres Illes*. La Valireta. Encamp, amb Vicenç Santamaría, les dues simultàniament. Comissària Montse Porta.
 1992. Galeria d'Art Can Marc. Begur (Girona).
 1995. *Sense Pes*, Galeria Mercè Ettinghausen. La Pera, Girona, amb Pep Admetlla.
 1995. *Reflexes*. La Païssa d'en Ciset. Albons (Girona). Comissària Pilar Cortadellas.
 1996. *Somnis*. Complex Sociocultural

Sense títol, 1990

Obra

Capvespre en aciuat 74x60.2001

Escala 1993

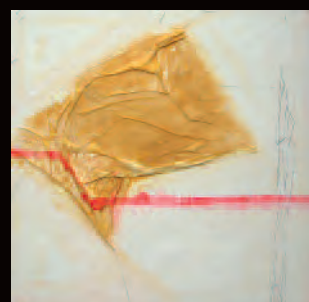
Melodia 50x100.2001

Bosc a l'esquerra 100x100.2001

Pas 80x80.2003

Cami del air 95x95.2004

d'Encamp, sobre poesies de Rafael Alberti i Miquel Martí i Pol. Impressió en un petit llibre. Comissària Montse Porta.
 1997. *Capvespre*. Art Centre Caldea. Escaldes. Comentari crític Francesc Rodríguez i Rossa.
 1999. Casa de Cultura de Tossa de Mar, amb Àngel Valdés. Comissari Josep Cullerell.
 2000. Galeria Mercè Ettinghausen, La Pera (Girona). Amb Gemma Piera. Comissaris Mercè Ettinghausen, Henry Ettinghausen.
 2002. Centre Cultural Fundació Caixa Terrassa. Terrassa. Comissari de l'exposició Alexandre Segrobo.
 2002. Pintures i mòbils. Sala d'Exposicions del Telecabina. Canillo. Comissària Lluïsa Casas.
 2003. *Dues figures, dues formes* Galeria Àrea. Andorra. Directora i comissària Carmen Planas.
 2005. *Sol, llunes i amagatalls*. Galeria Àrea. Andorra. Directora i comissària Carmen Planas.
 2006. *Vint anys de pintura*. Retrospectiva. Sala d'exposicions del Col·legi d'Arquitectes d'Andorra. Comissaris Lluís Álvarez, Antoni Molné, Antoni Pol.
 2007. *La Folgança de Buit*. Exposició a la seu de Col·legi d'Arquitectes de la Seu d'Urgell, Lleida. Comissari Ricard Lobo.
 2008. *Groc i Blau*. Exposició a l'Ambaixada d'Andorra a Brussel·les. Comissari Ermengol Puig.
 2008. *Finestres*. Exposició a l'Aparador, la Seu d'Urgell. Comissaris Josepa Travé, Ramon Berga.
 2008. Museu da aqua. Esplanada do Principe Real. Lisboa. Comissaris, Jaume Gaitan, Cristina Martí.
 2009. Institut Camoens Lisboa. Comissaris Jaume Gaitan, Cristina Martí.
 2010. Presentació individual de set originals, tast de vins. Galeria Ara-Art. Caldea. Escaldes.
 2010. *Al voltant de blau*. Galeria Ara Art. Caldea. Escaldes. Amb l'escultura de Gemma Piera. Comissari Faust Campamà.
 2011. *Matèria Quàntica*. Sala d'exposicions La Cuina, la Seu d'Urgell, juliol, amb Josepa Travé.
 2011. *Fractals, ocre i negres*. Sala d'exposicions Hotel Mola Parc. Escaldes, octubre 2011, amb Josepa Travé.
 2012. *Terra i Aigua*. Exposició a la Casa de Cultura de Tossa de Mar. Amb Àngel Valdés. Comissària Rosa Surera.
 2013. *Cinc colors taoistes*. Sala d'Exposicions del Govern d'Andorra, espai compartit amb Ahmed Keshta, escultor. Crític Paco Rodríguez. Comissari Josep Maria Ubach.
 2013. Edició d'un vídeo sobre *Cinc colors taoistes*. Edita Govern d'Andorra. Director Marc Valdés i Cintia Nakatsuka. Andorra la Vella.
 2013. Exposa l'obra *Andorra*, a l'aparador de la botiga Julia d'Andorra la Vella. Comissàries Mar Garcia i Sílvia Guillem.

PREMIS ÀGORA CULTURAL 2020

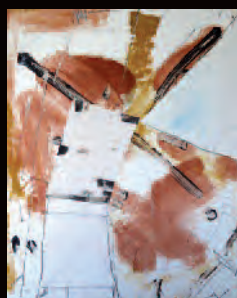
2014. Exposa l'obra *Capvespre i dos llunes* a Gil Mobiliari, d'Escaldes. Comissària Saro Casas.
2014. Exposa l'obra *Codolar* a la Casa de Cultura de Tossa de Mar, Antic Hospital de Sant Miquel, amb Àngel Valdés, pintura, i Xavier Valdés, fotografia. Comissària Rosa Sureda.
2015. Exposa l'obra *Groc*. A la Casa de Cultura de Tossa de Mar. Antic Hospital de Sant Miquel. Comissària Rosa Sureda.
2016. Cinc escultures en groc, de 50x45 cm al vestíbul d'entrada dels apartaments Montecarlo.
2016. Exposició *Homenatge a una nena sàvia que parla d'art*. Museu del Còmic de la Massana. Comissàries Pilar Bonet, Joana Baygual, Helena Guàrdia.
2016. Nova exposició *En defensa de l'art abstracte* a la Biblioteca Comunal de la Massana. Col·laboren Helena Guàrdia, Montse Altimiras.
2016. Exposició de la pintura *Pujada al Casamanya* en el cor de la galeria Pilar Riberaigua, acompanyat de Gasset Flinch, Joan Miró, Moisès Viliella, Pep Fajardo, Ramon Aragonés, Pablo Picasso. Es presenta el llibre *Llibre de vacances* gener-abril 2012 de 67 pàgines, pintades a dues cares. Galerista Carme Tintoré. Col·laboradora Cristina Llanos.
2016. Acció al Park Hotel d'Andorra. Dibuixos del anys 1986. Comissaris: Carme Rebés, Xavier Rebés i Neus Rebés.
2017. Creació, sala d'exposicions La Cuina. La Seu d'Urgell. VI Cicle d'Art Contemporani. Comissari Albert Galindo.
2018. Acció Primavera a sala La Peixera, Art al Roc. Comissaris Helena Guàrdia, Montse Altimiras, Gemma Piera, Reinaldo Márquez, Emmanuelle Besnard, Pere Ridaura.
2018. Immobiliària Massandor, amb pintures i escultures. Comissaris Joan Gabriel, Eusebi Solé i Mònica Urrútia.
2019. Exposició *INFÀNCIA*, vestíbul Anyós Park. Una recerca dels orígens. Comissària Paula Calvo.
2020. Exposició individual a la Peixera. Títol de l'exposició *Boira*. Comissaris La Xarranca, Emmanuelle Besnard, Helena Guàrdia, Montse Altimiras, Gemma Piera.
2021. *23 Imatges, 23 artistes (1999-2021)*. La *Diversitat del Símbol*. Centre Cultural la Llacuna. Comissària Àngels Mach.
2021. Participa al Mercat de la Vall. Andorra la Vella. Dissabte 5 de juny. Amb Gemma Piera, Mar Garcia, Emma Regada, Monte Altimiras, Carol Chacón, Mayte Bernet, Regina Codina, Sílvia Codina. Comissària Mireia Pedescoll.
2021. Exposició individual *4 replans*. Escola d'Art d'Ordino. Comissària Rosa Mujal.

Reflexes sobre la mar
45x45.2005

Llum
90x90.2012

Plec
65x54.2012

Far
100x100.2012

Moixons
2012

Ampolles 1
2012

Ampolles 2
2012

Manuscrits
2012

Exposicions col·lectives

Ha participat en més de 223 exposicions col·lectives entre 1976 i el 2021, des de la seva primera al Col·legi d'Arquitectes de Barcelona. Junt amb el Grup A d'Andorra el 1985 van exposar a Olot, Figueres, Girona, Sant Cugat del Vallès i Lleida.

Ha guanyat el primer premi altres procediments al Premi Internacional de Pintura de Tossa de Mar (1986, 1991, 2005), i el segon premi (1987, 1995, 2012), i ha exposat al Saló d'Estiu (1989), al Saló de Tardor (2000), a la Col·lectiva de Nadal (2003), a la commemoració dels 50 anys del Concurs de pintura ràpida (2006) d'aquesta vila, i amb els seus germans Àngel i Xavier, a la mostra *Far i gavines* (2013). El 2016 va participar en la 60a edició del Concurs.

Ha exposat en exposicions col·lectives a les ciutats de Barcelona, Escaldes, Urasoe (Japó), Andorra la Vella, Girona, Tossa de Mar, Vitòria, Saragossa, Bedarieux, Montpeller, Cotlliure, Niça, Lunel i Uzès a França, l'Hospitalet de Llobregat, Tarragona, Terrassa, Canillo, Bellver de Cerdanya, Perpinyà, Cadaqués, Bolvir de Cerdanya, la Massana, Puigcerdà, Sant Julià de Lòria.

Ha participat a la Mostra d'Art Contemporani d'Andorra i de Catalunya, a la Mostra d'Art d'Andorra a la sala d'exposicions del Govern des del 1988 al 2014, a la Mostra d'Art d'Encamp (1993 al 1997), a les Jornades de Portes Obertes de La Xarranca, a la Fira d'Art de Salàs de Pallars (segon premi 1990), a Triairemena d'Art Centre Andorra i Barcelona, a Artexpo a Montjuïc, al Brossart del 1997 al 2000, a la Façana de l'Art (1998, 2002 al 2005) i a la Finestra de l'Art (2006 al 2009) d'Escaldes-Engordany, a Art Camp Colors per la Terra (2008, 2011, 2020), a la Galeria Ara Art a Caldea, al cartell de Premis Arts del CALL, al Centre d'Art d'Escaldes-Engordany, a Illa Carlemany, a la sala Jardín Cosmique, a les sales La Cuina, Espai Ermengol, Sant Domènec i l'Aparador de la Seu d'Urgell, a la Fira d'artistes d'Andorra i Pirineus, a la Fira 6+ Art, a la galeria Merayo de Santibañez de Porma (León), als Jardins d'Art d'Ordino, al museu del Còmic de la Massana, al vestíbul del Consell General, al Poblet de Nadal d'Andorra la Vella, a la galeria Agüí, a l'exposició de celebració de 40 anys de la Universitat de les Illes Balears itinerant el 2018 (Palma de Mallorca, Alacant, Alaior, Eivissa, Centre Artesà Tradicionari de Barcelona, València, Ciutadella), a la fira La Serenalla de la Massana, a Andorflora, a la fira de Nadal d'Ordino, a la sala La Peixera i a Circul'Art de la Xarranca.

Té obra a Andorra, la Seu d'Urgell, Tossa de Mar, UAB - Bellaterra, Barcelona, Brussel·les, Lisboa, París, Pamplona.

- Logotip del Tretzè Congrès de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Andorra la Vella 1988, amb Sergi Mas i Balaguer (1987).

- Logotip d'Àgora Cultural del Principat d'Andorra (1998).

- Cartell per a Àgora Cultural en motiu de Sant Jordi 2012. Comissari Antoni Pol. ■

Gemma Piera
i Mussons

Vaig néixer a Barcelona l'any 1950. En acabar els meus estudis de batxillerat, vaig decidir-me per un tipus de formació relacionada amb l'art i el treball amb les mans. La ceràmica va ser la tècnica escollida per la seva versatilitat. Vaig fer uns cursos a l'escola Massana i finalment vaig acabar els estudis a l'Escola d'Arts i Oficis "Llotja". Mentre tant vaig estar treballant al taller del ceramista Jordi Aguadé. Vaig fer un curs de disseny a l'escola Eina abans de traslladar-me a Andorra amb el meu marit l'Alfons Valdés. A Andorra vàrem muntar un taller la Mia Barendse i jo, on fèiem petites peces de ceràmica.

Mes endavant, amb l'Alfons Valdés vam muntar el nostre estudi en un pis, on cadascú tenia el propi espai; de pintura el seu, i de ceràmica el meu.

A partir d'aquell moment vaig poder realitzar un treball més introspectiu i a desenvolupar diferents conceptes creatius sempre utilitzant com a base la ceràmica.

Vaig començar a mostrar la meua obra participant en exposicions que he anat realitzant al llarg de la meua trajectòria.

He realitzat exposicions a Andorra, Catalunya, i a la resta de l'Estat Espanyol.

L'any 1991 el Sergi Mas va veure la necessitat de tirar endavant una associació d'artistes d'Andorra, en la qual ens hi vam implicar de seguida. Va ser quan va néixer "La Xarranca". Això va permetre de fer visibles, dins del país, la gent que treballàvem en el món de l'art i a la vegada de conèixer-nos els uns als altres.

Després d'uns anys de letargia, la Nova Xarranca ha tornat a arrancar amb força.

Una etapa molt important en la meua vida ha estat el contacte directe amb els infants durant els vint-i-cinc anys que he format part del Casal d'Infants "El Llamp" portant a terme el taller de plàstica i demés activitats dedicades al lleure per als infants.

Amb l'Alfons hem tingut dos fills magnífics, el Pau i el Xavier, i d'ells ens han arribat set nets/netes: el Jan, l'Éric, el Pol, el Max, la Clara, el Marc i la Júlia.

A més de gaudir amb tot el que es desenvolupa al voltant de la cultura, m'encanta caminar i si pot ser per la muntanya molt millor, i naturalment, m'apassiona la meua família.

Exposicions individuals

- Espai La Peixera. Escaldes-Engordany
- Espai La Cuina. La Seu d'Urgell
- Espai L'Aparador. La Seu d'Urgell
- Centre Cultural de la Fundació Caixa de Terrassa. Terrassa
- Galeria Art Centre. Mataró
- Galeria Art Centre. Escaldes-Engordany

Exposicions col·lectives

Exposicions en diverses sales i galeries al Principat d'Andorra:

- Galeria Taranmana. Escaldes-Engordany
- Espai La Peixera. Escaldes-Engordany
- Galeria Agüi. Andorra la Vella
- Centre Cultural La Llacuna. Andorra la Vella
- Col·legi d'Arquitectes d'Andorra
- Jardins d'Art. Ordino
- Galeria Ara Art. Escaldes-Engordany
- Comú d'Escaldes-Engordany
- Sala d'exposicions del Palau de Gel, Canillo
- Ambaixada d'Espanya. Andorra la Vella
- Galeria Art Centre. Escaldes-Engordany
- Vegueria Episcopal. Andorra la Vella
- Sala d'exposicions del Govern d'Andorra. Andorra la Vella
- Galeria Parc. Escaldes-Engordany

Exposicions en diverses sales i galeries a Catalunya:

- Espai La Cuina. La Seu d'Urgell
- Centre d'Artesania de la Generalitat de Catalunya. Barcelona
- Espai L'Aparador. La Seu d'Urgell, Lleida
- Galeria Joan Planellas. Tossa de Mar, Girona
- Diputació de Tarragona. Tarragona
- Casa de la Generalitat. Tarragona
- Casal de Creixell. Creixell, Tarragona
- Fundació Rodríguez Amat. Les Olives, Girona
- Centre Cultural de la Fundació Caixa de Terrassa. Terrassa
- Espai Blanc. Barcelona
- Galeria Art Centre. Mataró
- Galeria Maria Villalba. Barcelona
- Galeria Mercè Etinghausen. La Pera, Girona
- Galeria Art Centre. Barcelona

Exposicions a l'estat espanyol:

- Centro Cívico de la Diputación de Málaga. Màlaga
- Galeria Art-Gea. Torremolinos, Màlaga

Participació en diferents esdeveniments:

- Art Camp. Colors per al planeta. Ordino
- Performance "Cadavre Exquis - Tribut a Walli Hawes". La Massana
- Fires +ART. Centre Històric Andorra la Vella
- Jornades ART&Vi. Andorra la Vella

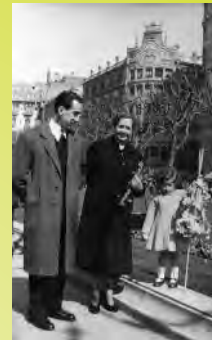
ARTEXPO amb la galeria Art Centre els anys 1998, 1999, 2000 i 2001

Obra en propietat a:

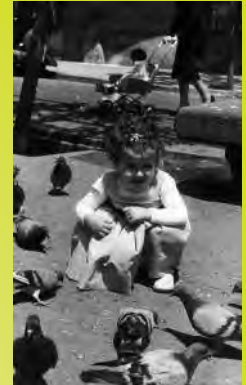
- Centre de Recerca Matemàtica. Bellaterra, Barcelona
- Fundació Caixa de Terrassa. Terrassa, Barcelona
- Fundació Rodríguez Amat. Les Olives, Girona ■

Sempre he estat molt de camp

El dia de la palma amb els meus pares

... tites, tites!

Treballant al taller

Escapada rural

Amb el "Llamp" d'excursió

Amb els nens del "Llamp"

Començant taller

Els petitons del "Llamp"

La natura el lloc perfecte

Amb els artistes de Circul'Art 2020

Pas a quatre en blanc. 2016

Diàlegs

Scherzo XII

Pas a quatre en negre. 2016

Pessics

Punt de creu I

Punt de creu II

Capsa hermètica VI

Instal·lacions

Paraules

Detall instal·lació

Capses inestables

Silencis

Agraïment

Per **Alfons Valdés i Gemma Piera**

La rebuda del Premi Àgora Cultural, el passat mes d'octubre del 2021, conjuntament amb la meua dona i companya, Gemma Piera i Mussons, va ser totalment una sorpresa. No ho esperàvem.

El premi ens el van donar al vestíbul de l'edifici de Sindicatura, en una nit freda i fosca d'octubre. Estàvem envoltats d'autoritats i dels companys de les 26 associacions culturals d'Andorra. Jose Luis Carvalho va signar l'acta del premi.

Tenia el sentit que el premi era possible, ja que havien vingut especialment els nostres dos fills, Pau i Xavier. Eren al nostre costat. També la Síndica, Roser Suñe, i el parlamentari Ferran Costa. Els nostres amics Maria Àngels Mach i Antoni Pol. Antoni Pol, entre moltes coses, va ser el creador del Col·legi d'Arquitectes d'Andorra i d'Àgora Cultural; també el meu amic. No teníem res preparat.

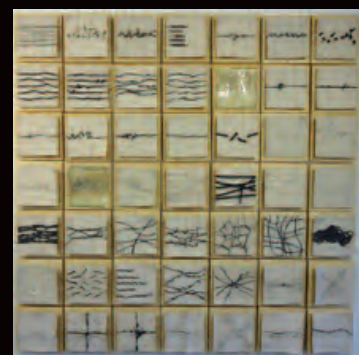
Vam improvisar. Primer va parlar la Gemma i després jo. Vam donar les gràcies a tot l'auditori; ara també les torno a donar a tots els lectors de la revista.

Vam fer un sopar conjunt amb els altres premiats al restaurant Mamma Maria

d'Andorra la Vella. Ens va atendre cordialment el director, Toni Cruz. La nostra taula era ampla. No vam parar de menjar. Recordo un salmó a la planxa impecable. A la taula érem el Josep Maria Martín Calamonte i la seva dona, Marta Deu; el Carles Esteve i la seva dona, la Montse Altimiras, presidenta de la Xarranca, el Lluís Babi i els nostres fills, Pau i Xavier, al meu costat i de la Gemma. En total nou.

L'oportunitat del premi ens ha permès tornar a recordar tota la nostra història. Quan érem joves i començàvem a fer coses. Fotos treballant o fent excursions. Fotos dels nostres set nets: cinc del Pau (Jan, Pol, Clara, Marc i Júlia), dos del Xavier (Eric i Max). El més gran, el Jan, té ara 9 anys. La més petita, la Júlia, 2. Tot ha passat en la dècada del 2010 al 2020. Les nostres nores, Anna Vizcaíno i Mareike Asmus. Tot torna de cop al cap. També els que ja no hi són. Els meus pares, Maria Cristina Puig i Francisco Valdés; els de la Gemma, Pere Piera i Carme Mussons.

L'any 1991 Sergi Mas va crear La Xarranca; una sèrie de companys el vam ajudar: Roger

Murmuris 2005

Mas, Àngel Calvente, Faust Campamà, Mayte Estévez, Helena Guàrdia, Ester Armengol, Gemma Piera, Robert Fernandez, Lourdes López.... Sergi Mas em va ensenyar a muntar i preparar una tela, a aprofitar qualsevol cosa. Gràcies a ell començo la meua carrera com a pintor plàstic. Més tard, conec la Montse Porta i ella, des del Comú d'Encamp, crea el grup A. Era Cònsol Josep Dallerès.

Érem set artistes: Pilar Riberaygua, Berna Garrallà (molt jove), Nunné Shabbenderian, Josep Ripoll, Joan Xandri, John Morrison i Alfons Valdés. Últimament han començat a marxar els amics, la Montse Porta i el John Morrison.

També han marxat amics del Col·legi dels Jesuïtes del carrer Casp de Barcelona i de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. El meu amic Antoni Ubach i Nuet ens va deixar el 2018. Havia col·laborat en l'estudi de l'Oriol Bohigas. David Mackay ens havia ajudat a solucionar la façana de l'edifici de Prada Casadet. No la vam construir. Vam deixar que el sol entrés al pati. El projecte el vam fer conjuntament un grup d'arquitectes d'Andorra: Pere Aixàs, Josep Lluís Orobitg, Aleix Dorca i jo. També dos aparelladors, Josep Maria Farré i el meu cosí germà, Marcel·lí Valdés. Amb el Marcel·lí vam treballar junts tota la vida. Vam fer l'edifici del Crèdit Andorra, a la plaça de la Rotonda. També ens vam inventar la plaça que cobreix el riu i la va projectar el meu nebot, el Guillem Valdés. En els aiguats del 1982, el Marcel·lí va assessorar el comú d'Escaldes en una tensa nit. Els rocs de granit colpejaven els fonaments de la casa Mortés. Es va llençar formigó en massa des de camions amb bomba i es va salvar la casa i tot el nucli antic d'Escaldes. El Govern, agraït, ens va encarregar els murs de formigó de consolidació del riu. Mentre dibuixava els murs se'm va ocórrer projectar una passarel·la volada. Aquesta passarel·la és ara el passeig del riu, que connecta Escaldes amb Sant Julià. Sento una gran satisfacció quan veig la gent caminar, de forma continuada, d'un punt a un altre continu. M'encanten els arbres que van sortint als marges i l'aigua neta del riu Valira. És una meravella. Abans les escombraries es llençaven directament al riu des de les finestres, de les cases. Ara hi ha tubs d'aigües residuals que porten la porqueria fins a estacions depuradores. També m'encanta caminar sobre la plaça de la Rotonda i pels porxos interiors de Prada Casadet. Els habitatges de Prada Casadet els va promocionar Antoni Ubach quan era president de la CASS.

Entre tots, d'una forma anònima, hem pogut construir Andorra. Dec molt al país i sempre he intentat recompensar-lo amb el meu treball. Torno a donar les gràcies a tota la societat andorrana per aquest premi. Fins sempre. ■

Per Antoni Pol i Solé

Aquesta és una de les evidents necessitats que el covid-19 ens ha hagut de recordar.

I com tot a la vida, se'n poden fer almenys dues lectures i les dues igualment útils o escaients.

La primera, la pandèmia ha aturat l'activitat normal de tothom, inclosa la de les institucions, associacions, entitats i actors culturals, generadors directes de projectes culturals.

Davant d'aquesta situació el Govern d'Andorra, a través del Ministeri de Cultura, amb tots els Comuns finalment, va programar una campanya de reactivació cultural intensa i activa a curt termini.

Certament aturar-se és morir.

La segona, amb pandèmia o sense, la cultura és la traça que reflecteix la petjada de l'espècie humana en la realitat d'espai i temps que coneixem, en què es manifesta ni que sigui passivament i per defecte.

Certament el temps fuig.

I en aquesta fugida del temps i d'acció que no s'atura, Àgora Cultural del Principat d'Andorra ja representa vint-i-sis entitats del país, amb el secretariat per al 2021 a càrrec del Grup de Folklore Casa de Portugal.

I ha pogut realitzar el Dia de la Cultura 2021, amb el *Manifest cultural*, de manera continuada i ininterrompuda des del 2000, i els premis Àgora Cultural, igualment, des del 2001.

I el dimecres 27 d'octubre Andorra va reconèixer cinc nous premis Àgora Cultural del Principat d'Andorra, els corresponents al 2020.

Josep Forés i Martí, Charly, per haver contribuït a Andorra, amb jovialitat, emotivitat i originalitat, durant més de 60 anys, al desenvolupament del món del col·leccionisme durant el dia i a la faràndula musical durant la nit.

Angelina Mas i Joaniquet per la seva trajectòria com a activista política, social i cultural en favor dels drets de la dona i que

ha mostrat com amb empena, optimisme i diligència es poden superar els límits de manera pacífica.

Robert Pastor i Castillo per la seva àmplia trajectòria com a periodista, escriptor i activista cultural al servei de la societat andorrana, guiat sempre per les emocions humanes, per la curiositat i pel rigor.

Alfons Valdés i Puig i Gemma Piera i Mussons per l'aportació competent, segura i resolta a les arts plàstiques d'Andorra, en la pintura i la ceràmica, així com per l'activisme cultural andorrà, exercit en general i de manera particular a través de La Xarranca, de forma individual i conjunta.

Però el teixit associatiu que s'ha intensificat i diversificat en tots els àmbits constitueix només un dels sis agents que vertebraren o constitueixen i estructuren el món cultural, que li donen forma i vida, i que s'han presentat com a fenòmens del nostre univers cultural propi els darrers cinquanta anys.

Els altres cinc són, primer les institucions públiques, amb la important creació de serveis per l'estat andorrà en l'àmbit general i en l'àmbit comunal.

Segon els centres educatius, amb l'afermament d'un plural i peculiar sector de l'educació amb els diferents sistemes educatius públics i privats.

Tercer els mitjans de comunicació, amb la seva plural consolidació.

Quart la generació d'un cada vegada més fort mecenatge privat, pendent d'un marc legislatiu i reglamentari favorable.

Cinquè els creatius, amb l'aparició de tot tipus d'individualitats creatives.

Dirigir tots aquests agents culturals encertadament i amb intel·ligència és el repte major i millor per evitar que res no s'aturi.

El que suposa disposar d'un projecte cultural col·lectiu, de país, en l'àmbit general i comunal, amb una visió i composició de conjunt coherent i harmoniosa.

Que la cultura no s'aturi, tant la que s'escriu amb 'C', com la que s'escriu amb 'c', depèn, doncs, en bona mesura de comprendre que tots formem un conjunt.

I que cada part sigui entesa i respectada com a tal, sense veure-hi rivalitats sinó al contrari, complicitats.

Que han de ser descobertes i aprofitades per participar en la construcció d'un relat propi que ens identifiqüi territorialment i ens prestigii globalment.

La sostenibilitat cultural i les generacions que ens rellevaran ens ho agrairan. ■

La cultura no s'atura

Record de Pepita Pardell i Terrade

(16/3/1928 - 11/7/2019)

Per **Marta Pardell**,
periodista i neboda de l'artista

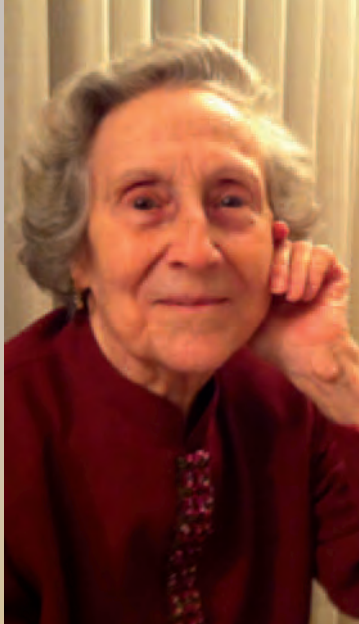
Andorra en tinta

Un dels projectes en els quals va posar més il·lusió i passió la Pepita Pardell va ser l'exposició *20 palillos*, que es va poder veure a Andorra la Vella l'octubre de 1975. Sobretot perquè li va donar l'oportunitat de demostrar el seu talent com a dibuixant i pintora, en què sempre va excel·lir. La Pepita ha estat fonamentalment reconeguda pel seu treball en el món de l'animació, on va ser pionera, però menys reivindicada és la seva extensíssima obra pictòrica en tinta, oli i aquarel·la, entre d'altres tècniques, a la qual es va dedicar des de molt jove.

De ben petita va mostrar un talent natural pel dibuix, que va poder ampliar i millorar gràcies a un amic de la família, el dibuixant i pintor Antoni Comerma, que malgrat viure a França passava temporades a Barcelona. De seguida va detectar que la Pepita tenia fusta d'artista i li va fer de mentor. Ella l'ajudava amb els dibuixos de brodats, llenceria i estampats que Comerma feia i també anaven a dibuixar i a pintar pels voltants de casa de la Pepita, al barri del Coll-Vallcarca de Barcelona. Així va aprendre a observar la natura per després traslladar-ho al paper, un procediment que va ser clau en la seva obra artística.

Aquest primer aprenentatge el va complementar anys més tard amb els estudis a l'escola Llotja de Barcelona. D'aquells anys la Pepita sempre destacava els professors Pasqual Capuz i Gerard Carbonell, que la van fer evolucionar com a artista. I justament a la classe de procediments tècnics del professor Carbonell va conèixer el jove artista Sergi Mas, amb qui va mantenir l'amistat tota la vida, així com amb d'altres companys de Llotja, com el Jordi Palos, la Roser Jovani o la Mercè Escaiola.

Per això la mostra *20 palillos* va ser un moment cabdal de la seva carrera artística. D'una banda, li va permetre endinsar-se en l'observació de la natura. El seu talent li permetia fer dibuixos acabats al moment, tan sols amb tinta i en molts casos amb un senzill escuradents com a pinzell, que li donava precisió en el traç. A Barcelona, el parc Güell va ser la seva principal font d'inspiració, però sempre que podia s'escapava per descobrir

Pepita i el seu germà al Coll

Publiviación

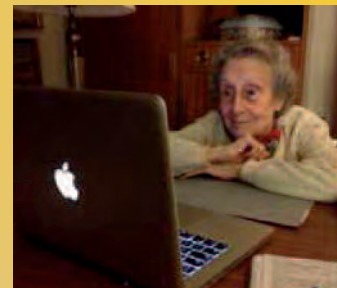

Marta Pardell amb la seva tieta Pepita

Pepita Pardell de jove

petits pobles i racons on asseure's, observar i pintar. D'altra banda, la preparació de l'exposició li va permetre conèixer amb la família Mas a la casa familiar d'Aixovall. Al llarg del 1975 va passar períodes de temps al Principat, primer amb els Mas, i després a Ordino. Allà va poder gaudir de poblets, paisatges, rius..., tota una natura que la fascinava i que pintava únicament amb un escuradents sucats en tinta. Així va néixer *20 palillos*, l'única exposició que va fer al llarg de la seva carrera pictòrica, però de la qual sempre va parlar amb orgull. A les seves memòries la recorda amb aquestes paraules: "L'any 1975 vaig ser a Andorra per preparar una exposició de dibuixos d'aquells paratges tan bonics. La família d'en Sergi Mas em va acollir a casa seva i em va ajudar molt. La Maria era una gran dona, simpàtica i riallera. En Sergi i els seus tres fills, tots, van fer pinya amb mi mentre anava pels voltants d'Aixovall, que és on vivien. I així vaig fer una sèrie de dibuixos amb tinta xina i escuradents. Ho dibuixava, fet i fet... Vaig estar un mes i mig amb els Mas i quinze dies més a la fonda del poblet d'Ordino. Un paisatge meravellós. Allà tenia a prop d'altres poblets i camps amb el riu Valira que hi baixava. A Ordino, del qual guardo un gran record, vaig disfrutar corrent per aquells camps amb uns dies plens de sol i uns cels blaus nítids. Encara els enyoro ara." Gairebé mig segle després els paisatges andorrans continuen lluint en les obres que la Pepita Pardell va pintar per a *20 palillos*. ■

Pepita a Vilassar

Per Sergi Mas i Balaguer

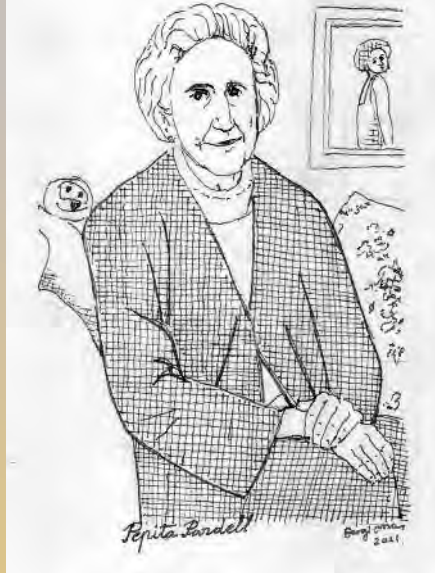
Pepita Pardell, una artista enamorada del paisatge andorrà

Un referent de les arts visuals modernes, com és el cinema basat en dibuixos en moviment en l'àmbit de la nostra cultura, és aquesta dona, nascuda a Barcelona ara fa noranta quatre anys. Va ser una artista extraordinària, però li va tocar viure una època molt complexa, de repressió i obscurantisme d'aquesta nostra cultura, inclòs l'intent de supressió del nostre idioma; per tant no és estrany que tant ella com altres dones i homes passessin gairebé desapercebuts i restessin en l'anonimat.

Pepita Pardell i Terrade (1928-2020), artista, dibuixant i pintora, professional del cinema de dibuixos animats, ha estat honorada per la Generalitat de Catalunya amb la Creu de Sant Jordi. Va néixer al carrer de Nostra Senyora del Coll, a la part alta de l'esquerra de Barcelona. Era descendent d'una nissaga de ferrers forjadors, originaris de les terres de Lleida i per part de mare procedia d'Oseja, a la Cerdanya francesa.

Aquesta dona, excepcional en interpretar la natura i la figura humana, ha estat la persona més potent que he conegut mai. Va ser companya meua a l'escola d'Arts i Oficis de Barcelona, La Llotja. Des dels 16 anys que es guanyava la vida il·lustrant publicacions per als infants. Va participar, ja llavors, en el primer film espanyol, i també europeu, de dibuixos animats en color, que va dirigir el popular dibuixant de tebeos Artur Moreno, la pel·lícula anomenada *Garbancito de la Mancha*; una mena d'acostament als èxits de Walt Disney. També hi ha una pel·lícula tota feta per ella, clixé per clixé fets per la seva mà, que es diu *La doncella guerrera*. Els seus últims temps va treballar per a productores nord-americanes.

L'amiga Pardell, previsor com era, va escriure, entrada en la vuitantena, una commovedora autobiografia. Una singular peripècia humana en la qual s'expliquen visions, fets i impressions que la van impulsar successivament en el curs de la seva

Retrat de Pepita Pardell per Sergi Mas

2016

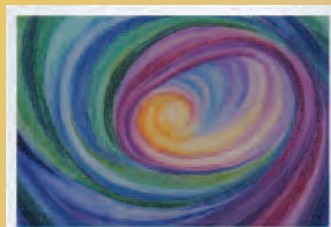
Record de Pepita Pardell i Terrade

Dibuix d'Aixovall

Revista Azucena

Obra pictòrica

Dibuix d'Ordino, exposició a Andorra 1975

Mural

Obra pictòrica

Quadre a tinta del Parc Güell

La Doncella Guerrera
Espanya, 12 min, 1975, animació tradicional,
VO (castellà)
Direcció: Julio Taltavull i (co-realitzadora no
acreditada) Pepita Pardell
Producció: Pegbar Productions
Catàleg Animac 2016

Programa de mà de Sueños de
Tay-Pi (1952).
Museu del Cinema

Pepita Pardell va iniciar la seva carrera al mon de l'animació traçant i pintant acetats a la productora Balet i Blay per Garbancito de la Mancha (Arturo Moreno, 1945), el primer llargmetratge de dibuixos animats de l'Estat i la primera pel·lícula de dibuixos a color d'Europa.

Cartell original de "Garbancito de la Mancha" (1945). Museu del Cinema- Col·lecció Antoni Furnó

Portada d'un tebeo de la col·lecció 'Mis Cuentos'

Fotograma de 'Los sueños de Tay-Pí', pel·lícula en la que va col·laborar

Pardell al moment en que va començar com animadora

Font: Tebeosfera

Primera pàgina d'una historieta de la col·lecció 'Alicia'

Portada de la col·lecció 'Guendalina'

Portada de la col·lecció 'Azucena'

Pàgina d'una historieta de la mateixa col·lecció

Catàleg exposició Els orígens del cinema d'animació a Catalunya. Garbancito de la Mancha, 70 anys del primer llargmetratge europeu d'animació en color. Comissaris: Antoni Guiral i Jordi Riera Pujal. Museu del Cinema, Girona. Juliol 2015 a gener 2016

Exposició al Centre Cívic El Coll - La Bruquera

Historieta de Paulí atribuïda a Pardell

L'OBJECTIVITAT POÈTICA

En aquesta mostra que ens ofereix na Pepita Pardell, destaca per sobre del treball ben fet, del dibuix perfecte (oh difícil facilitat!), un gran amor a la natura – en aquest cas el paisatge de les nostres Valls – amor que es fa evident en la delicada concreció de les seves visions, visions de llocs tan conegut de tots nosaltres i així i tot tan inèdits i de perspectives tan insospitades.

S'ha dit que el paisatge de les Valls d'Andorra té un aire masculí, ferreny, en contrast amb altres paisatges de siluetes més arrodonides dels paisos catalans, de signe femení. En els dibuixos de na Pepita Pardell el plantejament paradoxalment sempre és suau, defugint el retallat aspre de les serralades en recreació estètica, abdicant la fàcil senyalització-tòpic, transformant-se en goig de l'artista quan aquest, per osmosi de sentiment i acció, sense esforçar-se, sense mirar d'enlluernar, es complau bonament a sincerar-se i a esdevenir ell mateix.

La tècnica emprada en la present exposició és un bon xic insòlita: tinta xina sobre paper, aplicada per mitjà d'un humil escuradents ("palillos" en argot d'ofici) a manera de pinzell, tècnica que requereix una gran seguretat i tenir prèviament en la ment el dibuix ben resolt, així com els clars i obscurs, i posseir la destresa indispensable per a una plasmació fresca i àgil.

Tinta i "palillos", per bé que aquest no és el vehicle exclusiu d'aquesta artista, ni el paisatge la seva especialització, ja que el seu mester habitual s'exerceix en el camp del retrat, de la il·lustració i primordialment del cinema en una de les seves més difícils modalitats com és la dels dibuixos animats. Això explica perquè, en aquesta ocasió i al marge de la quotidiana creació de fantasia, na Pepita Pardell ens ofereix obres tan riques de l'alegria de viure.

SERGI MAS
Aixovall, octubre del 1975

CATALEG

Nº	1	Vall d'Ordino
"	2	Aixovall
"	3	Canillo
"	4	Antic carrer, Santa Coloma
"	5	Ordino
"	6	Riu Vallira
"	7	Ordino
"	8	Ordino, Porxes de Can Quim
"	9	Ordino
"	10	La Cortinada
"	11	Paisatge de la Cortinada
"	12	Santa Coloma
"	13	Barri de Santa Coloma
"	14	Ordino
"	15	Ordino des del riu
"	16	Sortida d'Ordino
"	17	Borda d'Ordino
"	18	Campanar d'Ordino vist de can Quim
"	19	Pont d'Aixovall
"	20	Bixesarri

Foto: ArticulArte - Grela Bravo

Foto: ArticulArte - Grela Bravo

Foto: ArticulArte - Grela Bravo

existència. Pel que fa al capítol en què hi podem trobar l'estima que tenia per Andorra em permeto reproduir el passatge següent: "L'any 1975, quan el Francisquet ja hi era i no hi era, vaig estar a Andorra. Mentre passaven aquestes coses d'en Paco jo deia – Ai, que m'hauré de quedar a Andorra i no tornar a casa perquè tancaran la frontera!-. Vaig ser a Andorra per preparar una exposició de dibuixos d'aquells paisatges tant bonics. L'exposició de dibuixos va tenir lloc a la galeria d'Art El Puy, davant de l'antiga telefònica d'Andorra; estava sota l'Automòbil Club, i pertanyia al matrimoni Victorina Font i Antoni Ubach. La família Mas em va acollir a casa seva i em va ajudar molt. La Maria era una gran dona, simpàtica i riallera. En Sergi i els seus tres fills, tots van fer pinya amb mi mentre anava pels voltants d'Aixovall, que és on vivien. I així vaig fer una sèrie de dibuixos amb tinta xina i escuradents. Fet i fet...vaig estar un mes i mig amb els Mas i quinze dies més a la fonda del poblet d'Ordino. Ah, Ordino, del qual guardo un record, un

paisatge meravellós...vaig disfrutar corrent per aquells camps en uns dies esplèndids plens de sol, un dels cels blaus més nítids. Encara els recordo".

El que l'artista no ens diu és que a partir de llavors cada estiu feia una estada al Principat, sola o acompanyada d'amics, fins que l'avançada edat i la pèrdua de mobilitat li ho van permetre.

Ves per on, l'Hèctor, el meu net, va fer-se amic de la primera dona que féu cinema de dibuixos animats mentre ell estudiava imatge i so, i és llavors que la Pepita el va obsequiar amb un dels seus inimitables dibuixos fets amb escuradents i tinta, una visió amb perspectiva aèria d'Aixovall.

El reconeixement de la seva vàlua, finalment, i mercès principalment a la gestió eficient de la seva neboda Marta, periodista de professió, li arribà, i amb un somriure discret i empolinat. La justícia en termes nobles sol arribar tard o fora d'hora. Glòria eterna per a tu, benvolguda amiga! ■

Record de Josep Maria Beal i Benedico

(9/6/1942 - 23/11/2019)

Per Sergi Mas i Balaguer

En reconeixement a tots els Beal

Sí, al-leuies per als Beal, d'ara i els de sempre. Estic en deute afectuós amb el meu bon amic Josep Maria Beal i Benedico, M. I. Síndic General de les Valls, M. H. Cònsol de la Parròquia d'Escaldes-Engordany, membre de l'associació cívica Grup del Dijous, editor de la publicació política *Punt Polític*.

La cosina d'en Josep Maria, Rosa Beal, fa temps que va cosint pacientment un arbre genealògic del comú origen del cognom que a hores d'ara ja s'està estirant molt enrere en el camí dels temps reculats. Fa no sé quantes generacions enere que uns parents Beal, francesos, van passar la frontera i es van establir a la Ribera de l'Urgellet, al municipi veí de Civís. Amb el temps van passar d'allí a les Valls d'Andorra, al Quart de Nagol, de la parròquia de Sant Julià de Lòria. D'allà un parell de germans van emigrar a Barcelona, segurament pels mateixos motius que tants i tants andorrans: ho feren quan ací pintaven bastos i les vaques eren magres. A les primeries del segle xx trobem un dels germans Beal, el pare de la M. Rosa, abans de recalcar de retorn a la pàtria, fent voltes per mig món, del Canadà a l'Amèrica Llatina. Els dos germans i les seves famílies es van establir, fa més de mig segle, a la parròquia escaldenca, van formar part del cosmopolita progrés i van contribuir eficaçment a l'entrellat comercial. Les dues famílies han estat i són un model de ciutadans solidaris.

Bé, crec que és absolutament necessari homenatjar i regraciar el nostre Josep M. Beal. Dubto que jo sigui prou capaç de fer-ho, d'intentar-ho sí, encara que de manera forçosament limitada des d'un punt de vista personal. Posar en relleu la peculiar personalitat d'aquest singular company és difícil i complicat, però fàcil, perquè era un home gens cregut, senzill i planer, virtuts que

Trobada dels Síndics Generals al 2019

solen ostentar els éssers d'autèntica vàlua humana, i a la vegada complicat, almenys per a un tipus com jo, que no és cap savi de res, encara que ho supleixi amb admiració i estima als amics de cor intel·ligent amants de la nostra Andorra. Però com? No sé pas ben bé com dir-ho, però honestament ho intentaré.

En Josep M. era un ésser com n'hi ha pocs. Reunia intel·ligència, una vigorosa honestetat, coneixements múltiples embolcallats de sentit comú, força física, allò que abans aquí en deien "un home valent", i sobretot, sobretot, disposava d'un humor entre irònic i enfoteta innat, que tant el feia encisador com temible; per sort aquesta arma dels grans polítics només l'emprava quan calia. Recordeu que ell era l'autor de la columna del *Punt Polític* titulada *El tricorni capgirat*.

No sé si els companys del Grup dels Dijous m'ho perdonaran però m'és imprescindible ser indiscret però just; ser estrictament sincer: en Josep M. Beal fou el que va ser perquè era creient, no un catòlic carca; ell era un cristià d'aquells de cor noble, tant com ho hauríem de ser tots, era social i afable.

Va ser un polític creatiu, amb visió de futur. No era d'aquests de llençar la casa per la finestra, sinó que sabia molt bé el que es feia i fins on es podia arribar. Era dels que creuen que es pot ser modern sense renunciar als orígens tradicionals: ell va crear el que actualment és la icona d'Andorra, el termolúdic, altrament dit Caldea.

A mi personalment em va fer de mecenes, en encarregar-me treballs per decorar la seva llar. També em va patrocinar la publicació del recull de narracions *Cassigalls* (un altre amic del Grup del Dijous el va imprimir i enquadrar, i encara un altre el va editar). Ell, en Josep M., va inaugurar el nou edifici del Comú d'Escaldes-Engordany, i ho va fer amb una

Entrevista al *Punt Polític*, 1981

Amb els pares Josep i Maria

Excursió familiar al Madriu

Visura a Engordany

Gener de 1990, el dia de jurament com a Síndic General, junt amb Josep Casal i Puigcernal, Subsíndic General

Jurament com a Conseller del Comú d'Escaldes-Engordany, desembre 2003

Al Consell General amb companys del Comú d'Escaldes-Engordany, 1990

exposició de la meua obra, amb tots els honors, amb totes les autoritats presents, inclòs S. E. el Copríncep Episcopal, monsenyor Martí Alanís; ho faig constar, no per *ferdar* personalment, sinó per constatar que sense fums de grandesa ni malbarataments econòmics es poden fer coses, fins i tot els més grans actes protocol·laris.

El meu amic en una ocasió em va oferir, particularment, patrocinar una empresa, entre artesana i industrial, per a la meua producció de ceràmica, que no vaig acceptar, potser equivocadament: era un risc econòmic i no hi havia cap certesa econòmica de l'èxit comercial; d'altres ja havien fracassat en l'intent, el Pepito de cal Cintet ho havia provat, fent venir ceramistes valencians, i també una empresa francesa que va instal·lar una fàbrica de bibelots de porcellana a la parròquia de la Massana, igualment sense èxit; és a dir, que no era prudent acceptar la generosa oferta.

Durant el temps que en Beal va tenir càrrecs públics em vaig abstenir d'anar-los a veure a casa seva, ni tampoc als despatxos oficials, potser vaig fer mal fet, però ell ja tenia prou *amoïnós* i mals de cap per haver de suportar els rotllos amicals.

Ell i la seva família solien acompanyar-nos, junt amb tota la colla del Grup del Dijous, en les festivitats que celebràvem al nostre llogaret d'Aixovall, durant el Cap d'Any o la calderada del Carnestoltes, que si la foguera de la revetlla de Sant Joan o la festa major de santa Filomena... Això sí, per sant Josep tots a cal Beal, convidats de luxe.

Recordo amb delectació un viatge compartit amb en Josep M. i la seva esposa Victòria juntament amb altres matrimonis afins del ja citat Grup del Dijous (que em perdonin els lectors, però és que són les petites coses les que m'il·luminen el pensament; permetin-me, doncs que m'expansioni una mica). Resulta que una jove noia del grup ens va comunicar que es maridava amb un anglès i que ens convidava al casament a tots els que volguéssim assistir-hi, que la fariem feliç de tenir al costat almenys alguns de nosaltres. Ens hi vam apuntar cinc matrimonis més un solter, el capellà Josep Curiesses; el cito a part perquè com veurem va tenir un rol important en el casament angloprotestant i andocatòlic.

La litúrgia, gestualment, com si fos de pel·lícula, la vam entendre tots els de la nostra colla, ja que tots, uns més que uns altres, parlaven anglès, menys jo i la meua Maria. La litúrgia del pastor, vellet, anava acompanyada de cants entonats pels assistents anglicans. Després de l'intercanvi ritual dels anells, el nostre mossèn es va posar a cantar en català una peça *cumbaià* que de seguida va ser secundada pels amics de la núvia, menys pel Sergi i la Maria, que no en sabíem ni la tonada. El dinar de boda es va celebrar en una sala col·lectiva del mercat del poble, on cada mestressa va contribuir amb un guisat diferent. A l'hora dels brindis el nostre mossèn ens va obsequiar amb un recital de cant flamenc que sorprenentment va entusiasmar els anglesos, que van arrencar a aplaudir i ballar com si

fossin andalusos; un èxit inesperat, ves per on. L'estada a Anglaterra no va durar més de tres dies, guiats per en Josep M., que, com si fos un britànic de tota la vida, ens menà per una increïble selecció de topants que sabia que ens satisfarien, vàrem visitar Stonehenge, la Torre de Londres, el museu dels tresors de la reialesa, Carnaby Street, el Museu Britànic, el canvi de la guàrdia del Palau Reial, els encants de la vora del Tàmesi i una llibreria galeria famosa de la qual ara mateix no recordo el nom i on vaig tenir la gran oportunitat de comprar-me dos apreciats llibres, un sobre gravats al boix i l'altre sobre l'obra escultòrica i pedagògica de William Morris, i molts més llocs interessants, com el Parlament, imponents castells i temples gòtics impressionats. Qui ho havia de dir que el nostre modest amic fos un home de món tan versat?

Arribat el nostre amic a la plenitud de la vida, conseqüent amb la seva vocació de servir el país, pas a pas s'anava apuntant, fent el seu camí, la malaltia: una greu afecció medul·lar li va barrar l'alentidor futur. La seva esposa, la Victòria, i els seus quatre fills van fer tot el que es podia fer, van remoure cel i terra per trobar-hi remei, i sí, li van salvar la vida, però les seqüeles el van deixar paràlitzat de les cames. El tremp, el cultivat caràcter d'aquest home no es va veure de cap manera minimitzat, això sí, abandonà la política activa, sense una queixa, sense un lament.

Passaven els anys, ens retrobàvem tots per la festa de sant Josep a AINA. De tant en tant, conduint el cotxe la valenta Victòria, el matrimoni es presentava a Aixovall i durant tota una tarda parlàvem de tot i encara més. ■

Per Antoni Pol i Solé

Josep M. Beal i Benedico

Gràcies a poder comptar amb persones decidides, franques i lògiques, que saben assumir un grau de compromís important amb la seva societat i el seu país, el món va evolucionant cap a millor.

Aquest és el cas del prohò andorrà Josep Maria Beal i Benedico, nascut a Barcelona el 9 de juny de 1942 i mort a Escaldes el 23 de novembre del 2019.

I dic prohò andorrà perquè va gaudir d'especial consideració entre els seus companys i rivals polítics andorrans, així com l'admiració de les generacions més joves que la seva, que l'hem considerat sempre com a un referent implicat en fer progressar i

President de la CASS, 2011

Presentació de la primera maqueta de Caldea amb Jacint Casal

A la 15a Diada Andorrana a l'UCE a Prada, 17-8-2002

Primera visita del Copríncep Mitterrand, Escaldes-Engordany 28-9-1986

Sessió de Comú d'Escaldes-Engordany

Tota la família al gener del 2014

modernitzar Andorra, tant políticament com econòmicament i socialment.

El seu compromís el manifestà d'hora, participant en la creació del Grup del Dijous, que va estar actiu entre el 1966 i el 1973, per debatre obertament temes d'interès dins la societat andorrana.

El setembre de 1978 es dissolia l'Agrupament Demòcrata Andorrà per tal de crear un partit polític conegut com a Partit Demòcrata Andorrà, que sol·licitava la seva legalització el 28/10/1979 i era encapçalat per en Beal com a president (reelegit el 1982) i en Jaume Bartumeu i Cassany com a secretari general; els acompanyaven Joan Babot i Pla, Angelina Mas i Joaniquet, Antoni Farré i Pla, Joan Samarra i Vila, Agustí Font i González, Neus d'Areny-Plandolit i Balsells, Antoni Guardiet i Ramoneda, Mercè Bonell i Bertran, Artur Palacín i Capdevila, Lurdes Gasset i Abella, Josep Parramon i Llavet, i altres.

L'abril de 1980 va assumir la direcció del butlletí mensual del partit *Punt Polític*, que va dirigir fins al 30 de desembre de 1983 en què va deixar-la en guanyar les eleccions comunals a Escaldes-Engordany.

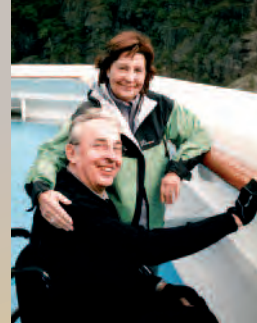
En el seu comiat de la direcció del butlletí núm. 38 del *Punt Polític*, hi va deixar escrit: "...continuaran i segurament milloraran la tasca que hem dut a terme i que, malauradament, no sempre ha estat compresa i apreciada ... publicació política que amb la crítica ha pretès desemmascarar un sistema estancat i poc net ... aquesta participació ha modificat, en més d'un cas, el resultat final que s'hauria produït cas de no haver-hi intervingut ... la meua manera de pensar i les meves conviccions més profundes de com voldria el meu país, es mantenen totalment intactes i vigents... la responsabilitat adquirida modularà la meua futura actuació sense que hagi de renunciar per això, a cap dels meus convenciments... serveixi doncs aquesta nota...d'encoratjament per a tots els que lluiten obertament per una Andorra diferent i millor, perquè mantinguin l'esperança de que encara val la pena lluitar...". Va ser membre fundador de l'UCPA (Unió de Ciutadans pel Progrés i l'Administració), partit parroquial d'Escaldes-Engordany amb què guanyaria les eleccions comunals i li permetria de ser cònsol major entre 1983 i 1990, en què inicià, entre d'altres, el projecte del Centre termolúdic de Caldea, acompanyat de Miquel

Aleix i Areny, Jordi Marquet i Mandicó, Joan Antoni Aristot i Mora, Bonaventura Ubach i Cabanes, Genís Estrada i Pérez, Ramon Canut i Bové, Carles Aleix i Campi, Francesc Casals i Pantebre, Nàdia Aleix i Tugás, Gerard Cadena i Turiella, Francesc Ros i Jiménez, Jacint Casal i Mor i Josep Ramon Tudel i Fillat.

Es presentà a les eleccions generals el 1990 pel Partit Socialdemòcrata, les guanyà i fou escollit síndic general, en què inicià la legislatura del procés constituent que acabà amb la Constitució del 1993.

El 1991 va haver de dimitir per malaltia i va ser substituït pel seu company Albert Gelabert i Grau, i va aturar la seva activitat política fins al 2003, en què es va tornar a presentar a les comunals d'Escaldes-Engordany en que va ser escollit Conseller de Comú pel Partit Socialdemòcrata.

El 1992, en una comunicació presentada a la 5a Diada andorrana a l'UCE de Prada sobre *Tendències polítiques a Andorra*, organitzada per la Societat Andorrana de Ciències, hi escrivia, entre d'altres: "L'especial estructura d'Andorra i el desprestigi creixent que tenen la majoria dels partits polítics en altres països fa que no sembli convenient d'adoptar un sistema que fa tota la impressió d'estar en decadència....és molt possible que el que jo crec que seria bo sigui utòpic. Probablement jo mateix soc utòpic..."

Amb M. Victòria en un creuer a Noruega

El 2010 va ser escollit president de la Caixa Andorrana de Seguretat Social.

Fou també president del Grup d'Escacs Valls d'Andorra i de la Federació d'Escacs Valls d'Andorra.

Va ser membre fundador de l'associació TRANA de persones afectades per malalties neurològiques i esclerosi múltiple.

No ha tingut una vida fàcil i ha hagut de fer front a les seves pròpies limitacions i contradiccions, gestionant la inconstància, el dogmatisme, la intolerància, la desconfiança, el desànim, la compartimentació, les emocions...però se n'ha sortit bé, amb l'ajuda dels bons companys de viatge que ha trobat i sabut escollir durant la seva vida.

Amb les seves mateixes paraules escrites el 1983, acabo sense que pugui "evitar de sentir una certa nostàlgia i tristesa....A reveure!" i gràcies, Josep Maria! ■

Biografia

Josep M. Beal i Benedico neix a Sants, Barcelona, el 9 de juny de 1942. Tot i això, des dels 7 anys puja regularment als estius a Andorra.

Es forma als Maristes i estudia un curs de delineant i després peritatge elèctric a l'Escola Industrial. A primers dels 60, i per no perdre la nacionalitat dels pares, la família puja a Andorra, compren un petit terreny per fer-hi una botiga i un habitatge amb la idea de quedar-s'hi només fins a regularitzar el passaport. A principis dels 60, en Josep M. entra a Telèfons per participar en el muntatge de la nova central automàtica. Comença a tenir contactes amb la gent del país i al 1966 es funda el Grup del Dijous. En aquest grup té els primers contactes polítics. Esdevé president de la GEVA i la FEVA. Els anys 70, participa en la fundació del PDA (Partit Demòcrata Andorrà) i a inicis dels 80 col·labora en la creació del *Punt Polític*. 1984-1990 sis anys de cònsol: durant aquells anys, tant els elegits com els treballadors formen un gran equip on no es compten les hores de treball.

Realitzacions:

Pavelló poliesportiu, Pla d'urbanisme d'Escaldes, Centre Cultural, El Festival de Jazz, Piscines d'Escaldes, Primer orgue de

les Valls a l'església de Sant Pere Màrtir, Fires de l'Automòbil, Obertura Museu Viladomat, Creació dels esports d'estiu.

Triomf a les eleccions del 1989 pel Consell. Esdevé Síndic el 1990.

Té els primers símptomes de la malaltia i ha de fer un pas enrere. Setembre del 90, hi ha una millora i retorna, amb cadira de rodes a Sindicatura. S'inicia el procés constitucional que duen al programa de les eleccions però la malaltia l'obliga a dimitir.

Durant els anys 90 i 2000, es dedica a la seva família i segueix la política des de segona línia, col·laborant amb la premsa.

El 2003 fa el darrer intent en política amb el PS i obté un resultat sorprenent a les eleccions, en què és a 10 vots de guanyar. Inicia quatre anys d'oposició al Comú de Toni Martí. Fa una oposició diferent i dura quan cal. Quan acaba el mandat, deixa el PS.

El 2010 esdevé President de la CASS.

Es casa amb M. Victòria Vilaginés el 1971. Té tres fills (Xavier, Oriol i Jordi) i una filla (Eulàlia). Malgrat la seva exposició i implicació en la vida pública, és una persona molt familiar, que gaudeix de tots els moments passats junts i de cadascun dels seus set nets. n

Per Mossèn Ramon Rossell i Serra

Sempre queda el que un ha donat i ha sembrat

És just i necessari que Andorra, gràcies a la SAC, recordi el Josep Maria Beal. La revista *Àgora* que se li dedica és penyora de la dita popular: "Sempre queda allò que hom ha donat i ha sembrat".

En dono fe. El meu nomenament com a mossèn de Canillo em comportà deixar la vila dels ganxos d'Organyà. El trencament fou dur fins al punt que vaig demanar que em nomenessin mossèn de Figols d'Organyà. Amb aquesta nova destinació hauria pogut continuar la meva missió de servei a Montanissell, a Gavarra, a Valldarques, a Canyelles, a Perles i a l'Alsina d'Alinyà. Monsenyor Ramon Iglesias suavitzà el meu enyor nomenant-me vicari de Sant Pere Màrtir d'Escaldes-Engordany ensems que rector de Canillo. La providència del bon Déu té el seu *feeling*. Gràcies a aquest manament que durà sis mesos, vaig tenir la gran sort de conèixer el Josep Maria Beal, un bon amic i millor conseller per a algú que acabava d'arribar a les Valls. Em deia: "Les contrarietats i els obstacles són els millors regals que ens dona la vida". La felicitat es troba dins nostre. No la busquem aquí o allà. Tots portem a dins la capacitat de crear i de canviar el nostre karma. Només és qüestió de posar-hi voluntat. Des de primers de setembre de 1966 em vaig apuntar a les reunions de cada dijous al Casal del Centre de la capital andorranca. El grup s'anomenava Grup del Dijous com a divisa de la seva aconfessionalitat. L'acollida del Josep Maria va fer que la quinzena de nois i noies participants m'obrisin les portes de la seva amistat.

Pensar i parlar del Grup del Dijous és pensar i recordar el Ton i la Jo, el Ton Pià, el Cesc Costa, la Maica, el Ramon que baixava de Fra Miquel, la Neus Plandolit, el Toni Farré, l'Agustí Font, la Maria Rosa Vilaginés... fins a la quarantena de participants. Pensar i parlar del Grup del Dijous és pensar i parlar del Josep Maria Beal, que en fou un dels quatre fundadors.

Els trets que més m'engrescaren per formar part de la colla foren per damunt de tot la sinceritat –fins i tot en fèiem cada trimestre un joc–; la fidelitat al grup i al país; i el fet que tots érem de la feixa de baix, joves treballadors units per la senzillesa i la humilitat. Tot i això, el Grup del Dijous esdevingué tan important com ho fou el grup *Anthropos* de l'Albert Pintat, la Marta Vila, el Joan Babot, l'Antoni Ubach. Ens

Amb els seus nets

ho contaren els historiadors i escriptors Elidà Amigó i Antoni Morell: "El Grup del Dijous és una excepció a la regla, una mostra de com és possible l'impossible i un rotund desmentiment de l'axioma generalment acceptat que a Andorra ningú es preocupa per res que no sigui ell mateix o el seu compte corrent". Ho llegim al llibre històric que hauria de ser a la tauleta de nit de qui vol conèixer l'Andorra de la meitat del segle xx, embrió de l'Andorra constitucional, impulsada pel Josep Maria Beal: *693 anys després*, d'Elidà Amigó i Antoni Morell. El llibre tanca la cinquantena d'entrevistes amb la del Grup del Dijous, que veié la llum l'avantposobra de la festa de la Mare de Déu de Meritxell. Diem bé *llum*, perquè les entrevistes a persones tan diverses representatives de qui *vol fer país* han estat *llum meritxel·liana* per al meu pelegrinatge pels camins de la història de l'estimada Andorra. Des del cim de Meritxell, de la qual Canillo és gelosament el sagrari, i gràcies al Grup del Dijous, vaig emprendre els camins que han acabat després de 55 anys amb l'obra social, lúdica i educativa de la Mare de Déu de Meritxell: AINA. Contemplo el camí fet per AINA, i m'emociono de veure que els fills del Grup del Dijous gairebé tots han estat ainistes, com a nens i nenes i com a monitors i monitores.

L'aconfessionalitat del Grup del Dijous prohibia adoctrinar. Però les lliçons que m'han fet de guia pels senders d'Andorra estan ben esculpides en l'obra feta com a escriptor d'opinió setmanal a Promocions Publicitàries, a *Informacions* i, des de l'any 2000, al *Diari d'Andorra*; com a educador formal a les escoles Sagrada Família d'Escaldes, CES de Ciutat de Valls, formació professional del col·legi Janer i més de 40 anys a l'IEBA d'Aixovall i de la Margineda, i com a educador en el lleure. Ens ho recorda el Josep Maria Beal. Declara als seus entrevistadors Elidà i Antoni l'any 1970: "El Grup del Dijous necessitava de la supervivència en una Valira d'individualismes per mitjà de la convivència. L'ensenyament del Grup és l'amistat, la fidelitat, l'entusiasme".

El Grup del Dijous tenia les portes obertes. Amb tot i ser aconfessionals, l'Evangelí de Jesús era sobre la taula. Ens ajudava a fer l'autocrítica per canviar el món aportant una mica més de justícia, de veritat i sobretot d'amor.

L'ensenyament dibuixada pel Josep Maria deia: "Amistat per sobre les classes socials, per sobre d'andorrans de primera o de segona,

d'andorrans residents, de creences i de partits polítics". El Grup del Dijous complia el que he après de l'Evangelí i que he procurat infondre en la casa d'AINA: la convivència, que és *l'estimeu-vos a les verdes i a les madures; estimeu-vos i deixeu-vos estimar...* fins al punt de voler bastir un alberg comú a tota la colla a Pal, que després es va fer a Cabó. El Grup havia fet bon camí fins al punt que es repetia un dia sí, i l'altre també: "Perquè ens estimem, ens comuniquem, ens diem les coses pel seu nom i amb respecte". El joc de la sinceritat el vaig fer practicar als membres del Campament del M. I. Consell General CAMIC del Pere Canturri. Els ajudà a ser més equip!

La lleialtat és el primer fruit de l'amistat. El Josep Maria diu als seus entrevistadors: "Concreem la lleialtat al proïsme i al país". El seu esperit de servei com a Cònsol d'Escaldes-Engordany, com a Síndic General, com a fundador i redactor del butlletí del *Punt Polític* amb la seva fina i alliçonadora ironia, s'encomanà a tots els membres del Grup del Dijous, que amb il·lusió i compromís optaren pels serveis, uns en el Benestar Social, altres en el Grup ARA (Agrupació Residents Andorra), altres a Càritas nacional i parroquial, altres en algun dels orfeons o corals com els *International Singers*.

La gavernera del Josep Maria no pot ser més florida i amb tants bons fruits, i sols es pot resumir amb aquesta declaració d'estimació als infants i joves per *ajudar-los a créixer com a persones lliures i obertes*, tal com ho recull el llibre *693 anys després* de l'Amigó i el Morell. "La vida només té una raó per existir que és la de gaudir en plenitud des del cor, des de l'amor, per xacres que ens sobrevinguin". Aquestes són paraules del Josep Maria amb les quals ens aixecava els ànims. I donaren el seu fruit perquè des del 1966 fins avui el Grup del Dijous, ara tots avis i àvies, i amb companys traspassats, continuem trobant-nos a AINA un dijous per mes per compartir taula, vivències, cançons, celebracions i penes... i acabar una partida de botifarra.

Recullo el testament del Josep Maria, esculpit en aquelles paraules de 1970 que digué en nom de tot el Grup als autors de *693 anys després*: "Ens agrada de viure en una crisi constant ja que al moment que ens acatronem en petites seguretats i precises i concretes aleshores entrem en decadència".

El Josep Maria no fallà mai a la vetlla de Santa Maria de Meritxell, el capvespre de la posobra de la festa. El dia del seu traspàs, en tornar a Canillo, vaig pujar als peus de la Mare de Déu de Meritxell a ofrenar un ciri, penyora d'una vida donada al servei del poble d'Andorra, que ensems il·lumina el camí a seguir. La meua Confident, dolça Mare de tots, em somriu: "Jo tampoc no li fallaré. Avui, des de la meua falda us continuarà estimant i ajudant per tal que cultiveu els valors que ha donat i sembrat dins la família, dins del Grup del Dijous, a Escaldes-Engordany, al país... i al meu cor."

Josep Maria, amb llàgrimes d'estimació: gràcies ■

Record de Lluís Puig i Ferriol

(1932 - 27/5/2020)

Per Pere Figuereda i Cairol,
doctor en Dret i professor associat
de la Universitat de Girona

Puig i Ferriol, a la seva setantena, també té elogioses paraules de record per al seu mestre d'infància, Lluís Esteva i Cruañas, que va exercir el magisteri a Begur fins al 1949, en la revista local begurenca *Forja*, que havia impulsat precisament Esteva i que les autoritats franquistes mai varen permetre que sortís a la llum. Puig i Ferriol explica així com va influir el mestratge d'Esteva i Cruañas en les vides dels alumnes que varen passar per la seva aula en una època d'absoluta grisor: "El senyor Lluís va ésser sempre un mestre com a ciutadà. A nosaltres, begurencs, ens va ensenyar no solament el que s'ensenyava a les escoles nacionals de l'època, sinó que ens va donar amb la seva paraula, i el que potser encara és més important, amb el seu exemple, una educació ciutadana o cívica, que segurament prou necessitàvem en aquells temps. No hem d'oblidar que el senyor Lluís va estimar sempre la nostra terra, la nostra llengua i la nostra cultura. I darrere d'ell, els qui hem estat els seus alumnes hem après també a estimar la nostra terra, la nostra llengua i la nostra cultura".

I si el Dr. Puig i Ferriol excel·lí tant dins la docència durant la seva etapa com a professor a la Universitat Autònoma de Barcelona al capdavant de la càtedra de Dret Civil, també ho féu dins la judicatura en la seva condició de magistrat. Encara el veig en aquella fotografia dels anys 70 del segle passat, on un jove Puig i Ferriol apareix amb la resta de grans magistrats que formaven l'avui desaparegut Tribunal Superior de la Mitra: Joan Josep Pintó i Rius, Octavi Saltor i Soler, Carles Obiols i Taberner a la presidència, Ramon Faus i Esteve a la vicepresidència, Lluís Figa i Faura i Lluís Puig i Ferriol. Ell, amb aquell posat de savi despistat que crec que tant el caracteritzava i que el feia tan proper i apreciat. La primera impressió era la de ser un home molt modest malgrat la seva sapiència, un tret que sol acompanyar els grans estudiosos, que no

Constitució del Tribunal Superior de la Mitra el 23 d'octubre de 1974 amb el Dr. Puig i Ferriol a la banda dreta

Ressenya de l'obra del Dr. Puig i Ferriol "Jurisprudència del Tribunal Superior de la Mitra, 1975-1984". *Poble Andorrà*. 12-07-91

Homenatge al professor Lluís Puig i Ferriol

Un 27 de maig del 2020, a l'edat de 87 anys, ens deixava un dels grans juristes que ha tingut el dret civil, el Dr. Lluís Puig i Ferriol. Vaig conèixer el Dr. Ferriol l'any 1991 en un dels actes organitzats pel Centre de Barcelona de l'Institut d'Estudis Andorrans, on es presentava el llibre *Jurisprudència del Tribunal de la Mitra 1975-1984* i que, per la importància de l'acte, va tenir lloc a la seu del Col·legi d'Advocats de Barcelona. Aleshores feia poc que havia començat a trepitjar la vella seu de l'Institut, que estava sota la direcció de l'amic Jordi Guillamet –en aquells baixos de la seu central de la Universitat de Barcelona–, i començava la meua col·laboració en el que seria una dilatada vida dedicada al dret administratiu andorrà. Llavors jo només era un estudiant que accidentalment i de la mà del gran jurista Carles Obiols i Taberner havia trobat en el dret andorrà una àrea de

coneixement que m'acompanyaria en la meua vida professional.

En aquells moments col·laborava esporàdicament en la revista avui desapareguda *Poble Andorrà* i vaig poder recollir-ne la crònica en una ressenya publicada el 12 de juliol de 1991.

Malgrat que ja em decantava pel dret administratiu, la figura del Dr. Ferriol era coneguda en tots els àmbits del dret i era considerada una eminència dins el dret civil, amb nombrosos estudis que havien, per dir-ho d'alguna manera, *re-evolucionat el dret civil*. La seva coneixença em deixà una forta empremta que m'impressionà tant per la seva alçada, la d'un home ferreny i arrelat a la terra, com per la seva bonhomia cap a un jove estudiant. I és que el fet de ser una eminència en el dret no anava deslligada de la seva condició de persona afable que feia que el seu tracte fos exquisit, fos qui fos el seu interlocutor.

El professor Puig i Ferriol no va perdre mai les seves arrels gironines i tampoc la seva estima pels seus orígens begurencs. Igual que Camus, que en rebre el Nobel va recordar el seu primer mestre, Monsieur Germain, Lluís

Barcelona. Profund coneixedor del Dret Civil Català, els seus estudis sobre aquesta matèria tenen un recorregut i merscut prestigi dins el camp jurídic.

La presentació fou a càrrec d'en Joan Vilà i Valenti, geògraf i director del Centre de Barcelona de l'Institut d'Estudis Andorrans, així com d'en Lluís Figa i Faura, President del Tribunal Superior de la Mitra, els quals es desferen en elogis, ben merecuts, envers una obra tan important com la que es presentava.

L'obra del Dr. Puig i Ferriol és sens dubte una cina de cabdal importància per l'operador jurídic en la seva actuació en l'àmbit de la Jurisdicció Civil. Dividida en quatre parts, la primera s'enceta amb una recopilació de la legislació reguladora del Tribunal i els discursos pronunciats per les dife-

rents autoritats amb motiu de les diverses transformacions operades al llarg de la vida d'existència d'aital Tribunal, que té els seus orígens en el Decret de 24 de gener de 1905 del Copríncep Joan Laguarda i Fenollera. En la segona part ens mostra una recopilació de noranta-quatre resolucions, entre sentències i autes del Tribunal. En la tercera part recull cinc resolucions, entre sentències i autes, de "recursos de queixa" i en la quarta i darrera part ens adjunta un índex de conceptes per a una millor localització de les matèries.

Sens dubte aquesta obra es convertirà en una cina indispensable tant pels advocats en l'exercici de la seva professió, com per aquell públic interessat en les resolucions d'aquesta tercera instància de la Jurisdicció Civil.

"Jurisprudència del Tribunal Superior de la Mitra, 1975-1984"

PERE FIGUEREDA I CAIROL

Organitzat pel Centre de Barcelona de l'Institut d'Estudis Andorrans, el proper dijous dia 4 de juliol d'enguany, poc després de dos quarts de vuit de la tarda tenia lloc al Col·legi d'Advocats de Barcelona la presentació del llibre "Jurisprudència del Tribunal de la Mitra, 1975-1984" qui n'és autor l' eminent Dr. Lluís Puig i Ferriol, Magistrat del Tribunal Superior de la Mitra i alhora Catedràtic de Dret Civil de la Universitat Autònoma de

Signatura del Conveni entre l'Institut d'Estudis Andorrans, representat pel Síndic Julià Reig, i els Rectors de la UB, UAB i UPC, 9-11-1977. Lluís Puig i Ferriol va ser el primer director de l'IEA.

solen fer mai gala dels seus mèrits acadèmics. I és que en el cas del Dr. Ferriol el seu currículum parlava per si sol. Doctorat en dret l'any 1963. Fou nomenat magistrat del Tribunal Superior de la Mitra d'Andorra i posteriorment magistrat de la sala civil del Tribunal Superior de Justícia d'Andorra. Catedràtic de Dret Civil a la Universitat Autònoma de Barcelona des de 1982, secretari general del Segon Congrés Jurídic Català, a més de ser acadèmic de número de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya. Formà part de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat de Catalunya a més de ser director del seminari de la Càtedra Duran i Bas de dret civil català. L'any 2003 fou guardonat amb el premi Justícia de Catalunya i, dos anys més tard, amb la Creu de Sant Jordi. Destacat el 2015 amb el premi Puig Salellas del Col·legi Notarial de Catalunya, que reconeix la trajectòria acadèmica i d'investigació del dret. La seva obra jurídica és extensa, però, d'entre totes en destacaria l'obra en col·laboració amb la Dra. Encarna Roca i Trias, on, a través

de quatre volums, s'aborden els *Fonaments de Dret Civil de Catalunya*, així com també l'obra *Institucions del dret civil de Catalunya*, que ha estat una de les grans aportacions a l'ordenament jurídic i que ha utilitzat tota una generació d'estudiants de dret civil a les facultats catalanes. També mereixen una especial distinció les seves recopilacions de sentències de la sala civil del Tribunal Superior d'Andorra que recorden les d'un altre magistrat antecessor seu, el també gran jurista Carles Obiols i Taberner, que anys abans a la *Monumenta Andorrana* ens obsequià amb el seu recull de sentències com a antic jutge delegat d'apel·lacions. Em va fer una especial il·lusió quan la presidenta de la Societat Andorrana de Ciències em va demanar si volia fer un escrit sobre el Dr. Ferriol, ja que fou un jurista exemplar igual que un dels grans professors universitaris que ha influït en tota una generació de juristes que l'han precedit. Andorra i el dret sempre estaran en deute amb el Dr. Lluís Puig i Ferriol. ■

Per **Jordi Guillaumet i Anton**
Antic director de l'Institut d'Estudis Andorrans

Lluís Puig i Ferriol

Entre d'altres coses, el Dr. Puig era catedràtic de Dret Civil a la Universitat Autònoma de Barcelona. Jo no parlaré de la seva vàlua acadèmica ni intel·lectual. No ho puc fer, però sí que vull parlar de la relació que vaig tenir-hi en un període laboral de la meua vida. Vaig tenir la sort de conèixer el Dr. Puig i Ferriol l'11 de gener de 1988. Recordo la data amb precisió perquè va ser el dia que vaig començar a treballar al Centre de Barcelona de l'Institut d'Estudis Andorrans. Aquell dia em vaig presentar al soterrani de la seu central de la Universitat de Barcelona, a la plaça Universitat, on estava ubicat el centre, per començar a treballar-hi. No hi havia ningú i no tenia la clau. Aleshores vaig anar a veure el Dr. Puig i Ferriol, que n'era el director, a buscar la clau. Vivia a prop, a la Gran Via. Aquell dia va començar la nostra relació. El Dr. Puig i Ferriol era el director del centre i l'havia nomenat la Mitra. En aquella època d'abans de la Constitució, la presència a l'exterior d'institucions andorranes (no n'hi havia gaires) havia d'anar de la mà dels Coprínceps.

Foto: Pablo Salvador Coderch

Rebent un guardó

Record de Joan Margarit i Consarnau

(11/5/1938 - 16/2/2021)

El Dr. Puig i Ferriol era un professor proper al Bisbat, ja que era membre del Tribunal Superior de la Mitra. Aquest òrgan es nodria de prestigiosos juristes, la majoria catalans, especialistes en dret consuetudinari i en dret romà. També en dret civil. Va ser lògic, doncs, que la Mitra triés del Dr. Puig per encapçalar el Centre de Barcelona. Presidia el consell d'administració del Centre i l'any 1988 l'acompanyaven el Dr. Amadeu Petitbò, el Dr. Joan Veny, el Dr. Manuel Riu, el Dr. Joan Busqueta i el Dr. Joan Vilà i Valentí, que més tard en va ser director fins a la Constitució.

La primera cosa que em va sobtar va ser la seva proximitat, la seva lògica de raonament i, sobretot, la claredat amb què enfocava els problemes. La nostra relació en aquell temps va ser constant i fluida. El veia molt sovint, a casa seva, per parlar de temes relacionats amb el funcionament del centre. Jo era nou i ell em va acompanyar en els primers passos d'aquella trajectòria.

També em va cridar l'atenció la manera com treballava a casa seva. La seva taula de treball (aleshores no hi havia ordinadors) era aquella taula que tots tenim davant del sofà, petiteta i baixeta. Sempre plena de papers. S'asseia en un sofà i s'inclinava sobre la taula per escriure. No feia servir aquells despatxos que tots imaginem amb taules solemnes i cadires folrades de cuir.

La primera cosa que vaig fer amb ell va ser preparar l'edició dels quatre volums de la jurisprudència del Tribunal Superior de la Mitra. En aquests volums es van publicar les sentències d'aquest tribunal entre els anys 1975 i 1992, just abans de la Constitució. Per primera vegada em vaig enfrontar al món de la correcció de textos, revisió de galerades i posterior edició. De la mà del Dr. Puig, en vaig aprendre molt.

Em vaig endinsar en el món del dret romà descobrint tots aquells juristes antics i les seves màximes que encara s'utilitzaven en les sentències del Tribunal Superior de la Mitra. Ja més endavant, quan ell era membre del Consell Superior de la Justícia d'Andorra, va ser dels impulsors entusiastes de la proposta que li vam fer arribar de crear un curs de dret andorrà avui dia consolidat plenament. Amb les seves ganes de treballar va mobilitzar tot un seguit de professors que van crear els primers programes, els primers manuals per portar a terme el curs i els primers professors que van impartir classes.

Amb el pas del temps i per qüestions professionals vam anar perdent el contacte. De tant en tant el trucava per saludar-lo però cada vegada amb menys freqüència del que m'hagués agradat.

Vaig sentir profundament la seva mort. En tinc un record entranyable, especialment per l'acompanyament que em va fer en els primers passos com a treballador del Centre de Barcelona de l'Institut d'Estudis Andorrans. n

Per Àngels Mach i Buch

Margarit i la poesia del dolor i la felicitat

Joan Margarit ha marxat deixant-nos el seus records de joventut a Andorra en la seva poesia.

Recordem el Joan Margarit molt especialment per haver volgut acompanyar el seu amic Lluís Claret a rebre el premi Àgora Cultural 2012, sense que ell ho sabés prèviament, conxorxat amb la família i amb els organitzadors. Al vestíbul del Consell General, li va recitar dos poemes inspirats en el músic i en un episodi familiar trist, com va ser la malaltia i la mort de la seva filla Joana, en què en Lluís i també la seva esposa, Anna Mora, interpretant la *Suite Pastoral* al violoncel, van consolar-los amb la seva música. (Vegeu la revista *Àgora* 22/23/24)

En aquell 5 de març del 2013, no només va manifestar la seva estimació a l'amic, sinó també que aquesta es fonamenta en l'amistat de molts anys entre el seu pare i les famílies Rebés i Claret, i en la presència i record d'Andorra, tan apreciat per ell.

En el seu poema "Paratge" editat al llibre *Marbre d'aire* (Editorial Andorra, 2012) escriu: *Encara em tranquil·litza recordar l'aigua gèlida i neta entre muntanyes, una nit de Nadal quan a l'hivern Andorra era un poble fosc i humil i el bosc d'avets un conte per a infants.*

Diuen que hi ha dos coses a la vida que són les darreres que s'obliden: els records d'infància i la música. A vegades les persones més ben dotades per exercir professions de ciències i tecnologia necessiten poder reflectir els seus sentiments en la poesia, com el farmacèutic investigador en bioquímica Alfred Giner-Sorolla, o en David Jou i Mirabent, catedràtic de física de la matèria concentrada. Els dos hemisferis del cervell

s'han de poder equilibrar. El dret, que és l'artístic i intuïtiu, governa la percepció visual i espacial, les emocions, les habilitats creatives artístiques i musicals. L'esquerre, que és el lògic, racional i analític, regeix el llenguatge, la lectura i l'escriptura, la lògica, les habilitats matemàtiques i analítiques.

La poesia per a ell va ser un refugi per poder superar les empentes doloroses de la seva infància, gens fàcil en la postguerra, i la seva vida d'adult. En l'epíleg del seu llibre *Es perd el senyal* (Grup 62, Proa, 2012) descriu: "...Perquè la poesia és una eina de gestió del dolor i la felicitat, sobretot els seus vessants ja domèstics, la tristesa i l'alegria, una gestió de la qual depèn el que es guarda de la vida passada".

En Joan Margarit i Consarnau, arquitecte, catedràtic de càlcul d'estructures a la UPC i poeta, va néixer l'11 de maig del 1938 a la Segarra, a casa de la seva àvia paterna de Sanaüja on s'havien refugiat durant la guerra. En ser-hi localitzat, el seu pare, l'arquitecte Joan Margarit Serradell, va lluitar amb l'exèrcit republicà i va acabar al camp d'Argelers. En tornar a Espanya, va haver de passar per la presó d'El Dueso, a Santoña, abans de poder acabar les darreres assignatures de la carrera d'arquitectura i trobar feina a la Direcció General de Regiones Devastadas el 1942, a Girona, on va conèixer Bartumeu Rebés. La seva mare, Trinitat Consarnau, era mestra i acabada la guerra van anar a viure a Rubí, on havia aconseguit plaça.

En Joan, a més de les penúries de la postguerra i la por de la família de represàlies, es va trobar tot sol amb la seva àvia quan la seva germana Trini al bressol va patir una pujada de febre, i tot i l'arribada dels pares i l'esforç del metge, la petita va morir de meningitis aquell vespre. La mare mai no va oblidar la filla morta, tot i que després en va tenir dues més, la Clara i l'Esther. Aquest sentiment de pèrdua va

impactar Margarit, que només tenia 5 anys. El 1948 la família va retornar a Barcelona, on en Joan va estudiar el batxillerat. El 1951, el senyor Rebés volia construir un hotel a Andorra la Vella i va encarregar els plànols de l'obra de l'Andorra Park Hotel al Joan Margarit pare. L'estiu i el Nadal de 1952 el fill va venir a Andorra acompanyant-lo i va descobrir un país acollidor, on es parlava català lliurement. Va conèixer altres infants i compartint el gust per la música amb la família Rebés va fer amistats per a tota la vida. El pare Margarit va tornar deu anys després per a urbanitzar la plaça Guillemó amb porxos, també contractat per Bartumeu Rebés.

La família Margarit va marxar a Tenerife, a les illes Canàries, el 1954, i dos anys després en Joan va tornar a Barcelona durant el curs acadèmic per estudiar a l'Escola Superior d'Arquitectura i va viure al Col·legi Major Sant Jordi fins al 1961.

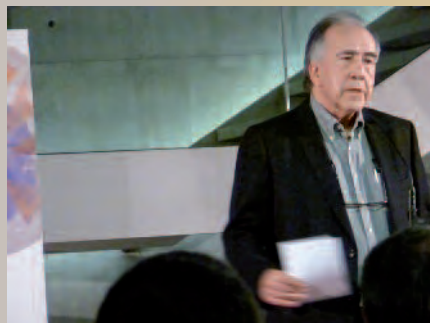
Casat el 1963 amb la Mariona Ribalta i Taltavull, historiadora, van tenir 4 fills: la Mònica; l'Anna, que va morir al néixer; la Joana, afectada de la síndrome Rubinstein-Taybi, una discapacitat física i psíquica, que va morir als 30 anys d'un càncer de pàncreas, i el Carles.

Joan Margarit, arquitecte i poeta, també va treballar professionalment a Andorra, a mitjan anys 1980, per recalçar la torre del campanar de Santa Eulàlia d'Encamp, que s'inclinava per estar assentada sobre el cementiri, i entre 1992-1996 per dissenyar el Centre Esportiu d'Ordino amb el taller Martorell, Bohigas i Mackay.

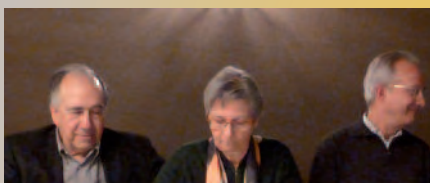
Va escriure poesia primer en castellà, perquè va ser la llengua en què va ser escolaritzat i en la qual va aprendre a escriure correctament, i en català després que el seu amic Miquel Martí i Pol li demanés per què, tot i ser la llengua que parlava a casa, mai no l'havia estudiat. Ell mateix reescribia els poemes que havia fet en català al castellà, més que fent-ne una simple traducció, perquè es considerava bilingüe. Les seves obres s'han traduït al francès, a l'hebreu, al portuguès, a l'anglès, a l'alemany, al rus, a l'euskera... I ell també ha traduït alguns poemes en català al castellà d'altres poetes. Va morir a casa seva, a Sant Just Desvern el 16 de febrer del 2021.

Escribia en l'epíleg de *Càlcul d'estructures* (Grup 62, Proa, 2005) que el més important d'un poema "era l'exactitud: un poema ha de dir just el que necessita (la major part de les vegades sense saber-ho) el seu lector o lectora. D'aquesta exactitud ve el poder de consolació de la poesia, perquè la poesia serveix per introduir en la soledat de les persones algun canvi en que proporcioni un major ordre interior enfront del desordre de la vida... , en acabar de llegir un poema ja no som els mateixos perquè ha augmentat el nostre ordre interior."

Per això ens commou la seva poesia, i ara que ha marxat, encara més. ■

Recitant els seus poemes per al l'amic Lluís Claret al Dia de la Cultura, Consell General 5-3-2013

Per Manel Gibert i Vallès

'Lover Man'

Rellegeixo l'antologia *Marbre d'aire*, de Joan Margarit (Editorial Andorra, 2012), en l'ordre que demana l'antòleg, des del mig fins als extrems. Retrobo llunes blavoses, trens nocturns, somriures esculpits en el no-res, cendra d'elegies i tristesa protectora, el mar en blanc i negre, cels ofegats, el bronze de la solitud, pols lluent de raigs de sol, intempèries i aixoplucs, l'equilibri constructiu, l'enlluernament de les arts. Les tesis de Sam Abrams en el pròleg són tan categòriques com encertades; l'afirmació, per exemple, que el poeta "parla de la seva experiència personal, però gairebé sempre desvia l'atenció del poema cap a nosaltres, cap a la vida i cap al món que ens envolta." Regresso a Sant Just Desvern, vuit anys enrere. El calculista d'estructures arquitectòniques i poètiques ens rep, hospitalari. Ja el coneixíem personalment i n'admiràvem el lirisme subtil i la claredat expressiva, entre altres qualitats. Escollim un cafè de varietat sensual, no austera. Riem.

Joan Margarit amb la seva esposa Mariona Ribalta amb Lluís Claret i la seva esposa Anna Mora i els fills Aina i Daniel

Sentim un piano. Dos impromptus i un moment musical de Schubert formen part de la banda sonora del film *Amour*, de Michael Haneke, que diu que sembla fet a partir del seu *Voldran que et moris*. En una lleixa, lectures imprescindibles a refer abans de morir. La imatge de la Joana, heroïna grega. Dues quartilles on l'home gesta decasíl·labs. Al davant, el pati de *Tantes ciutats on havíem d'anar*.

El company Iñaki Rubio exerceix d'entrevistador. Jo faig de notari. Ell enraona. A banda dels talls que apareixeran a la revista *Portella 6* (2013, secció Creadors), explica anècdotes i vivències. En una vetllada, Paco Ibáñez entona una lletra que li resulta familiar fins que esclata: "¡Coño, Paco, esto lo he escrito yo!" (*Els qui vénen*); l'acampada al Serrat dels minyons escoltes i la pujada als estanys de Tristaina; les classes de dibuix als petits Rebés a Casa Guillemó; el reforç del campanar de Santa Eulàlia d'Encamp (un error "irreversible" de l'administració fa que no cobri la direcció d'obra), la inspecció en un ambient glacial de les soldadures del Centre Esportiu d'Ordino en construcció suspena. I llança reflexions: el capitalisme, imparabile, destrueix la cultura mentre fa grans equipaments culturals; la poesia busca la veritat, el que és, el que ha estat; l'urbanisme actual és extravagant i agressiu, i no hi ha res original. En acabat, sortim al pati. Poso un disc. L'alquimista ("O ràfegues del càlid fred de Parker") toca *Lover Man*, "deixa que el saxo vagi seguint l'ombra d'una dona que balla, els ulls tancats i abraçada a ningú en l'obscuritat." Els mots de l'amant (la passió meditada de Margarit) ressonen al pati d'aquell matí d'hivern. "Aquesta casa del balcó i de l'eixida té una llum de conversa i refugi. De nosaltres, el qui quedi tindrà el xiprer i les hores per fer-li de record i companyia..." I imagino que els refilets del moixó bebop consolen el poeta durant l'eternitat. ■

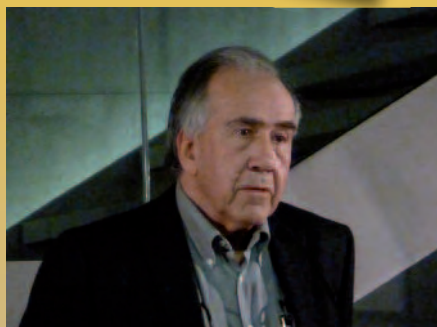

Per Iñaki Rubio i Manzano

El relat de l'entrevista

Ha mort Joan Margarit, un dels poetes més llegits dels últims anys malgrat que ell tragués importància a aquesta dada: "En el seu temps Ventura Gassol també va ser el poeta més llegit i qui es recorda d'ell, ara?". De les diverses vegades que vaig poder tractar-lo, sense dubte la més enriquidora –i que conservo en el record com un petit tresor– és la trobada a casa seva per entrevistar-lo per a la revista *Portella*. Vaig baixar a Sant Just Desvern amb l'amic i també poeta Manel Gibert, que aquell dia ens va fer unes fotos molt bones i va participar de la conversa. Perquè no soc periodista ni pretenc ser-ho, per això, en lloc d'una entrevista, va ser una conversa entre amics que després es va traduir en forma periodística. Des de l'entrada, tota la casa estava plena de llibres, també al passadís que duia fins a la sala que donava a un pati interior que tenia la conversa de llum verda. "Aquí estem entre amics", va dir, en referència als llibres. Ens coneixíem d'abans. En una època personal de desànim creatiu ell m'havia animat i m'havia donat consells valuosos i va començar preguntant-me per on passava. L'entrevistador entrevistat. No recordo exactament què vaig respondre –en realitat un cert desànim m'acompanya sempre– però devia ser sincer i així vam anar enllaçant diversos temes: la literatura i la vida literària, la seva concepció de la poesia, de com caldria ensenyar-la a les escoles. També vam repassar els seus llibres i la seva manera de treballar. En paral·lel, també exploràvem la relació amb Andorra fins que, resseguint el laberint de records que trenàvem amb paraules, vam arribar a l'amor de joventut, a una declaració d'amor massa tímida, no dita sinó escrita en uns versos que el jove poeta adolescent va amagar entre les pedres de la piscina en construcció de l'hotel Andorra Park, obra que dirigia el seu pare, també arquitecte, per a Bartomeu Rebés. Vam acabar passejant pel pati interior i acomiadant-nos sota la llum del migdia. El Manel i jo tornàvem en silenci dins del cotxe, rumiant sobre la conversa i només a vegades interrompiem els pensaments per compartir algun detall, segurament menor. Espero que aquestes notes i l'entrevista publicada a *Portella* serveixin com a digne homenatge al poeta. ■

Dia de la Cultura 2013

Record d'Àngel Pla i Vidal

(1930 - 27/2/2021)

Per Sergi Mas i Balaguer
amb el suport del Casí Arajol

El mestre tallista ens ha deixat

Àngel Pla i Vidal, nat a Barcelona l'any 1930, va arribar per quedar-se a Andorra el 1957. L'Àngel, un home especial, un home expert en una de les branques de les belles arts, tant com pocs n'hi ha hagut, ni aquí ni arreu. L'Àngel, un afeccionat entès en l'art del cinema creatiu i sobretot, sobretot, un fidelíssim sardanista, tant que no es perdia mai participar dansant en cap celebració del dia de la capitalitat de la pubilla del dia de la sardana, se celebrés on se celebrés, ell hi era, tot i que per desplaçar-se no tenia cotxe, ni tampoc sabia conduir.

A l'Àngel Pla, escultor, el contractà directament dels tallers d'art de la Casa de la Caritat de l'Ajuntament de Barcelona, un antic palau barroc tocant a la plaça dels Àngels, vora la Rambla, un home francès d'origen català, el senyor Jaume Bordas, que tenia una botigueta d'objectes per a decoració tot just davant per davant de l'antiga vegueria francesa. Aquest senyor Bordas, per demanda dels seus clients, turistes francesos, tingué la brillant idea d'instal·lar un taller on fer elements de decoració al gust tan conservador francès com són les cornucòpies tallades i daurades amb full d'or, petits mobles auxiliars, com ara consoles o cartel·les.

Devia ser per allà l'estiu de l'any 1957 que jo vaig estar en aquell taller, instal·lat una mica abans del que després seria la plaça de les Arcades, davant del magatzem de material per a construcció dels Saludes, al costat del popular tapisser Pixapots, dit així perquè per allí, per aquell quasi descampat no hi havia lavabos, ni públics ni privats. Eren molt pocs operaris treballant-hi: l'Àngel, un altre jove, també tallista, procedent de la part alta de la capital catalana; un daurador d'uns trenta anys, barceloní; un aprenent del país, potser l'Enric Comerres, i para de comptar. El negoci

Marc encarregat pel Consell General

de confeccionar peces decoratives daurades prosperà via París. Tant, que en poc temps, a més d'en Bordas, els empresaris exportadors arribaren a ser més de mitja dotzena.

No voldria estendre'm massa en aquesta història d'indústria artística exportable, sols diré que per una llastimosa sèrie de circumstàncies, ves a saber si cobdicioses o poc calibrades, la pròspera artesanía del país se n'anà en orris, a l'extrem que tots, com a empresaris, hagueren de plegar. Menys l'Àngel, que s'establí al seu petit taller en un raconet de la placeta Monjó. D'altres professionals vinguts de tots els punts d'Espanya solucionaren el seu guany de pa adaptant-se a les petites demandes d'empreses de fusteria o d'ebenisteria del Principat.

El petit món del barri antic d'Andorra la Vella es convertí en el seu particular món, mai no li mancà la feina, mai no li mancaren els amics, amics tals com en Casimir Arajol, en Reguant o en Fidel Solsona, deixeble de l'Àngel en l'art de la talla decorativa de la fusta, que sempre en tot i per tot ha vetllat pel seu nonagenari escultor, com si fossin germans. Deixeu-me, però, que recordi gratament les casuals trobades estiuenques a qualsevol lloc de l'Empordà, tant a Palamós com a Calonge i l'Estartit, sobretot freqüents davant la Porta Ferrada de Sant Feliu de Guíxols: ell assegut sota un para-sol, prenent-se un refresc, abillat talment com un estiuenc barceloní, tot esperant que comencés el festival sardanista. A Sant Feliu era especialment conegut i saludat molt afectuosament. Ell el que anhelava amb fruïció eren els passos matemàtics dels dansaires i comandar quan tota la rotllana havia d'alçar els braços amb les mans correctament enllaçades simultàniament i harmònicament.

Suposo que els vells veïns del carrer de la Vall deuen de ben recordar els pessebres panoràmics que el nostre company muntava per les festes de Nadal als baixos de cal Molines, tan meravellosament lluminosos i vistsos com els de quan vivia i treballava a

L'Àngel al costat de la seva obra, en l'exposició col·lectiva d'artistes andorrans. Any 1980

L'Àngel amb el seu gos davant del taller i nens jugant

Barcelona i que tant li plaïa anar a contemplar al Palau de la Virreina. Àngel: on sigui que estiguis per a tota l'eternitat no deixis mai d'estar amb tots els altres àngels i angelets fent rotllana tot puntejant la dansa més bella de totes les danses que es fan i es desfan. ■

S'ha enlairat un Àngel ben terrenal

Per Manel Sansa i Garal

Era curiós de mena, que no tafaner, un esperit lliure, cineasta i sardanista, jovial i xocant, a banda de tallista eminent.

A la primeria de la dècada del 1970, en haver retornat de França després de concloure els meus estudis, feia un volt pel Barri Antic d'Andorra la Vella, que tants bons records em retornava de la meva infantesa. En passar per la vora de cal Ribaló vaig albirar, a la planta baixa de cal Cinto, una llum centrada; reflectia un rostre que em féu pensar en el del Georges Brassens. M'hi vaig apropar i a través del vidre vaig veure dos mans que s'afanyaven a llevar bocins de fusta d'una peça de llenya, amb destresa. Als fons d'aquell menut taller hi vaig distingir la silueta de dos verges i així vaig comprendre que estava en presència d'un artista.

Al cap de pocs dies, ens vam trobar a la recepció de l'hotel Mirador i vam tenir l'ocasió de presentar-nos, de conèixer-nos. Em va dir: "Soc l'Àngel". Vaig adonar-me que a la mà esquerra hi subjectava un exemplar de la revista *Cahiers du cinéma*. Era evident que compartíem l'afició pel cine i que érem, tots dos, amics del Jordi Sasplugas, un gran entusiasta del setè art. Un raconet situat sota l'escala feia funcions de sala de projeccions, de cinemateca i d'arxiu. Era un lloc de trobada, de debats i d'intercanvis, una mena de fòrum en petit format.

En endavant, sovintejava les meves visites al taller de l'Àngel, però m'hi estava poques estones, per no pertorbar-li la inspiració ni la concentració, o bé per no interrompre la lectura del diari que tenia estès damunt la taula de treball.

Vam lligar una bona amistat i coincidíem sovint en actes o encontres culturals. Perquè l'Àngel Pla era un curiós de mena, mai tafaner, atret tan sols per les manifestacions que li alimentaven les passions més íntimes. Altrament, era un esperit lliure que solia defugir compromisos i es mantenia fidel a les seves arrels tot i haver assumit ben aviat la seva condició d'andorrà, tal com ho va demostrar durant més de 60 anys.

Aquests dies he rememorat amb recança un viatge llampec que vam fer fins a Toulouse (Tolosa de Llenguadoc, que deia ell). Amb un molt bon amic vam decidir d'anar a presenciar un míting de campanya electoral del candidat François Mitterrand. Quan

L'Àngel treballant amb les mans al cap d'una Verge de Meritxell

El taller de l'Àngel era lloc de trobada de clients, amics i de la gent del barri

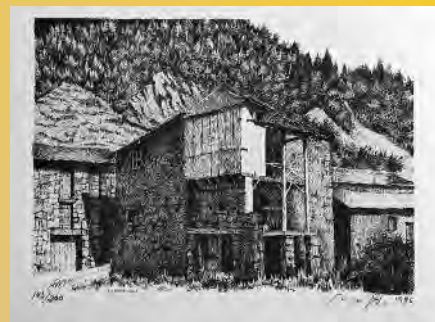
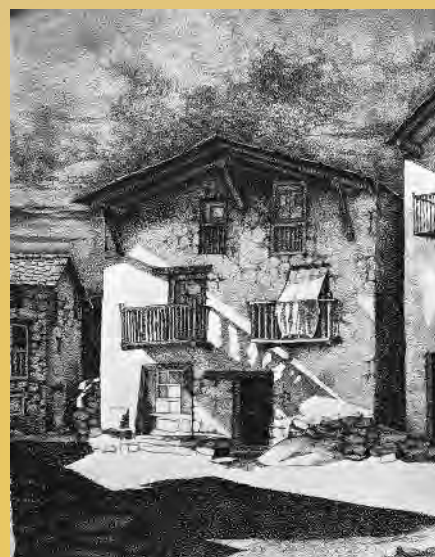
l'Àngel se'n va assabentar, ràpidament s'hi va afegir. La seva curiositat no tenia límits. Fa quatre o cinc mesos encara va esmentar-me aquell record amb una rialla irònica a la boca. Al moment, adonant-me que s'havia calçat unes vigatanes, vaig pensar en les classes de sardana que ell m'havia impartit, cinquanta anys enrere, a l'únic camp de futbol que hi havia. El meu aprenentatge, però, només va durar tres setmanes, atabalat pels comptatges preceptius que ens imposava en els canvis de passes i ritmes.

Molt sovint coincidíem a la granja on, tots dos, anàvem assíduament a prendre cafè, ell al taulell enfilat a un tamboret i jo en una taula contigua; en totes les ocasions no s'estava de fer-me referència a algun article de premsa que havia llegit a primera hora del matí, amb pèls i senyals, i comentar-me esdeveniments polítics, trifulgues i peripècies que m'exposava amb el seu característic humor alegre. Eren converses incoherents o més que res un monòleg persistent, perquè l'Àngel no connectava l'audiòfon, aquell aparell que portava col·locat a l'orella, i no podia sentir ni entendre el que jo li estava dient.

L'Àngel Pla i Vidal haurà deixat petja en la nostra societat. Els molts decennis transcorreguts d'ençà de la seva arribada a Andorra li van fer oblidar els tràngols, frustracions i traumes que sorgiren en la infantesa i primera joventut, mig abandonat a la seva sort. La tenacitat i constància el feren esdevenir un artista reconegut i notori, sui generis, un esperit lliure i un ésser culte. Fou, eminentment un tallista, però també imatger, escultor i, eventualment, ebenista. Un home com cal, jovial i xocant, que va saber fer-se un bon cercle d'amics fidels. Una

Treballs a ploma: cal Pal, el Pui, Cap del Carrer. Artista i cavallet, esbós d'un paisatge a lloc

bona persona que recordarem, tot i que s'hagi elevat i projectat cap a un altre nivell i hagi passat a millor vida, des del Barri Antic que es convertí en el seu pessebre. Com ho expressà Alphonse de Lamartine: "Un seul être vous manque et tout est dépeuplé". ■

Per Fidel Solsona amb Antoni Armengol i Casí Arajol, Jordi Sala, Maria Lluïsa Fontbernat, Daniel Pérez Carrillo i Juli Puyuelo

L'Àngel Pla i Vidal va néixer a Barcelona l'any 1930. L'arribada de la Guerra Civil Espanyola, l'any 1936, va conduir ell i la seva germana a fer camins separats. La institució que el va acollir el va formar en l'ofici de tallista, que és el que l'ha acompanyat, n'ha gaudit i pel qual ha rebut reconeixement al llarg de la seva vida. Amant del mar de la costa del Maresme, deixa la Ciutat Comtal per arribar a Andorra l'any 1957.

Acabats completar els estudis a l'Escuela de Artes i Oficios Artísticos de Barcelona, arriba a una Andorra en ple creixement, una comunitat que deixa enrere una societat tradicional de muntanya i que s'està desenvolupant en el sector comercial. L'empresa on treballà l'Àngel, del Sr. Jaume Bordas Blei, es dedicava a la confecció de mobiliari i marcs de fusta tallats en diferents estils, Lluís XV, Lluís XIV, imperi..., i que exportava a França. Una petita indústria que va arribar a tenir quaranta treballadors, entre ebenistes, tallistes i dauradors.

Fent aquest recull i sabedor que cada any, per les festes de Nadal, l'Àngel rebia una postal de part de la Maria Lluïsa, filla del mestre Fontbernat, he intentat contactar-hi per saber-ne més, sobretot per les paraules de l'Àngel. "M'ha parlat de les trobades al Fòrum, les tardes i nits eternes al restaurant Chez Jacques amb la meua germana Jossette i el Baldomero Coma, on l'Àngel feia de cambrer, parlant de música, cinema, literatura i poc de política, ja que l'ambient era de neutralitat relativa i nosaltres érem de poc conformar-nos. Va néixer una gran amistat que ha perdurat en el temps; un home cultivat i encantador".

De seguida es va integrar en el moviment artístic i cultural del moment i l'any 1980 va participar en l'exposició col·lectiva d'artistes d'Andorra, promoguda per La Caixa. Iniciava la llista la Carme Mas i la finalitzava l'Àngel Pla, amb companys de viatge en la seva disciplina com el Sergi Mas. Van compartir els seus inicis amb el Sergi al barri antic d'Andorra la Vella, el Sergi com a tallista i l'Àngel portant la llibreria Eureka.

El Jordi Sala m'ha comentat que el seu germà Joan li feia arribar des de França *Le petit livre Rouge de Mao*, amb gran èxit de vendes. Explica que un cop va ser visitat per la policia espanyola, però que per sort s'havien esgotat. El que sí que és evident és que aquesta curta etapa de la seva vida li va deixar empremta.

Home culte, d'aquella generació que posseeix una gran cultura general, amb noms i cognoms, precisió en les dates i acompanyat de context històric. A la seva biblioteca personal podem trobar autors catalans com Josep Pla, Salvador Espriu, Miquel Martí i Pol, Lluís Racionero i també d'andorrans com

Àngel posant davant de la Venus de Josep Dunyach, al Parc de la Ciutadella

l'Antoni Morell. Però les seves gran passions literàries han estat, d'una banda, la novel·la negra, amb autores reconegudes com Lindsey Davis, Sara Paretsky, Ellis Peters i el seu Fray Cadfael, Sue Grafton, també l'autor John Connolly, entre d'altres. Un altre capítol especial són els llibres i revistes de cultura oriental. L'interessava el missatge de creixement sobre la persona, tant mental com físic, Chi Kung, tai-txi, tao, zen, Año Cero. Vaig conèixer l'Àngel uns tres anys abans de jubilar-se. Era el mestre que feia les classes de talla a les aules de les noves instal·lacions de l'acabada d'inaugurar Plaça del Poble. Unglades de gat i estrelles sobre una motllura de diferents nivells, va fer que cada un de nosaltres s'emportés un mirall a casa. En el meu cas em va encendre la curiositat d'aprendre'n més, fins a ser un habitual al seu taller i des de fora, mirar com treballava.

Un cop jubilat no va tenir cap més remei que continuar treballant i va posar la seva sort primer en l'estudi del control mental, en què va assolir el títol del Mètode Silva, i segon, en el talent de les seves mans d'escultor. De fet, va ser la nit i el dia, de com va afrontar, a cops, la manca de feina. Va passar dels estadis d'angoixa a fer comentaris com "demà segur que algú truca a la porta", i així va ser durant gairebé quinze anys, quan finalment i gràcies a les institucions va situar-se en un estadi de confort.

Bolígraf i tisores eren les seves eines habituals per consumir la premsa diària, i dic consumir pel fet que eren com a mínim tres els diaris en què consultava temes d'actualitat i

Pintura sobre fusta de diferents plantes de la flora andorrana, la gençana, el neret, la carlina...

sobretot la pàgina dels mots encreuats. Infinitat de retalls relacionats amb les seves passions formaven una pila en la decoració usual del banc de tallista.

Vaig poder entrar al seu taller a treballar un dia que plovia. El seu mestratge el considerava com un privilegi, ja que no era propens a ensenyar pel fet que considerava que difícilment es podien assolir uns mínims acceptables. Un cop, en acabar un marc envoltat de volutes i fulles d'acant, em va demanar quin era el color que mai pintaria; li vaig dir el blau cel. Per a mi, el dia d'avui, tot i pintat de blau, el marc, el trobo magnífic. Tot sovint se'n reia i explicava als quatre vents el fet que, quan vaig fer l'escut d'Andorra, no em vaig atrevir a fer les vaques i primer les vaig fer a part, de fet ara com ara, encara manca modular-les.

L'Àngel era tallista de mobles, en què el traç de l'eina ha de ser net i elegant, on cada element ha de seguir unes pautes concretes. Alonso Berruguete, un dels grans tallistes de tots els temps, i diferents manuals d'ornamentació formaven part de la bibliografia de consulta que tenia de la seva època d'aprenentatge. De fet, era habitual que et mostrés excel·lències de referència en diferents disciplines, deia que les bones obres perduren en el temps i que no s'ha de desmerèixer ningú, ja que molts cops la persona no ha tingut accés a una formació d'excel·lència. Em deia que al taller on es va formareren una colla de joves, tots arrencats i en total silenci; el mestre portava capa, vara i el cap cobert, es plantava davant teu, prenia les teves eines i t'ensenyava el seu saber fer elegant i enèrgic, alhora que esperava resultats iguals.

Els retalls reservats eren motiu de conversa i molts cops en marxaves amb un o dos a la butxaca, que t'havia fotocopiats expressament. Plantes medicinals, mitologia, llegendes, el poder curatiu de les coses, com pot ser l'aigua, la llimona, l'all o la ceba, eren

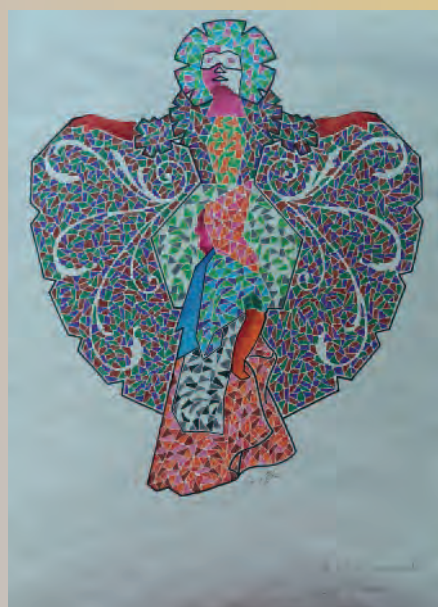

Cuina de Casa la Vall, Consell del Bull

Carnaval vestit de "Jeke" àrab

Original del dibuix promocional del CONFIPA dels darrers anys de funcionament

Presència en algun dels molts aplecs de sardanes que va participar

presents en el seu dia a dia. Recordo la complicitat sorgida a partir d'un projecte de millora de diferents espais de l'hotel Garrallà de la parròquia de la Massana. Li van encomanar de pintar diferents elements vegetals, de la flora d'Andorra, en panells de fusta fets a mida amb l'objectiu de decorar diferents espais del complex, en harmonia amb la imatge de què gaudim tots cada any amb els geranis vermells als balcons i les baranes de l'hotel.

Esperit anàrquic i contrari als totalitarismes, el seu diari preferit era l'*Ara*; la revista *Som*, publicació de cultura popular catalana, com a referent del món de la sardana. És la persona amb més bíblies i diccionaris que he conegut. Parlava l'anglès, el francès i el castellà, a més de la seva llengua materna, el català. El seu pensament agnòstic no el privava de ser un gran coneixedor de totes les religions, la seva procedència, els seus punts forts i també les seves febleses. Amant de qualsevol llibre, revista, comentari científic que les posés en qüestió. Uns dels clients habituals del taller eren els testimonis de Jehovà, que crec que hi eren enviats pels seus mandataris per posar-los a prova. Sempre guanyava l'Àngel posant-los reptes, els deia, "porteu un dia el vostre mestre".

L'Àngel ha estat un artista polifacètic i que dominava diferents tècniques pictòriques, alguna poc conegudes, com l'aquarel·la. Però en la disciplina que més es va desenvolupar, a part de la talla de fusta, va ser en la pintura a ploma i en què va posar sobre paper l'estima i coneixement que tenia sobre Andorra i la seva gent.

Persona de bon caràcter i que fàcilment esdevé integrat en aquesta societat canviant que mantenia les tradicions i la condició de poble, el barri antic d'Andorra la Vella és la seva casa, per ser on viu i també on treballa. El seu taller, el Cau de n'Àngel, a casa Guillem, de la placeta Monjó, és on desenvoluparà el seu recorregut artístic i de supervivència.

L'obra de l'Àngel es desenvolupa entre la talla de marcs, el nou ofici adquirit d'emmarcar quadres i l'execució d'escultures, la majoria dedicades a la iconografia andorrana. Al seu taller podies veure infinitat de plantilles de verges, sants i escuts de diferents mides i alguna singularitat a l'hora de col·locar els referents institucionals.

La seva lluita interna i coneixement extens pel que fa a totes les religions, deus de l'Olimp i l'apropament a la deessa Isis en grec i Aset en egipci, divinitats representatives de la maternitat i la fertilitat, de la vida i la mort, porten l'artista, a partir de la talla i el policromat de la Mare de Déu de Montserrat, La Moreneta, a realitzar una gran recerca en la temàtica de les verges negres. Fins que els darrers temps va fer tres verges de Meritxell policromades com la moreneta.

Una altra de les seves passions les sardanes, aplecs de referència Preixens, Roquetes,

Calella, Encamp, la Seu d'Urgell. Disposava d'un seguit de material que feia servir per ensenyar a ballar sardanes: inventari d'infinitat de sardanes ordenades per ordre alfabètic, amb el número de curts i de llargs, manual per saber comptar. Va ser contractat com a mestre en diferents ocasions, a destacar la seva contractació com a mestre de sardanes de ....* Va ser un dels mestres de sardanes incorporat al pla Saltem i Ballem de les comarques de ponent, a principi de la dècada dels noranta, promogut per la Federació Sardanista de Catalunya. Sempre que va poder es permeté algun caprici, fos en el vestir o altres del dia a dia, llibres singulars... Pel que fa a l'obra pictòrica, entre d'altres, disposava d'una pintura de Ramon Aguilar More representant una cobla, quadre d'una gran bellesa.

El president de l'Agrupació Sardanista Andorrana, Daniel Pérez Carrillo, ens comenta de l'Àngel que l'estil de ball era tranquil, que era una persona encantadora, un dels socis més antics. Era d'estirar les mans i la sardana la tenia al cor. Estava molt lligat amb la colla sardanista de la Seu d'Urgell i Castell Ciutat, la Dolors Siscart, el Santamaria, el Pere Serra, entre d'altres.

Ens en parla, el Juli Puyuelo, una de les persones que va formar part de la direcció artística, conjuntament amb l'Alain Ricard i el Josep Maria Ubach, d'un dels últims festivals de jazz d'Escaldes-Engordany, concretament el del 2001. "Amb l'Àngel ens vam conèixer a principi de la dècada dels 80, com a client de la meua botiga, Swing, especialitzada en discos de Jazz. Érem uns dels clients més fidels als diferents festivals, havíem arribat a escoltar tots els concerts de la programació". Una amistat i complicitat que ha perdurat en el temps. ■

Records d'en Jaume Bartumeu i Cassany

L'Àngel va tenir el valor d'obrir la llibreria Eureka en uns temps en què la llibertat d'expressió a casa nostra estava molt vigilada pels Veguers, màxima autoritat d'ordre públic i justícia.

Vendre publicacions polítiques prohibides aleshores a Espanya no era ben vist.

Era l'Andorra preconstitucional, sota el paternalisme autoritari dels Coprínceps, que estava encarçada en el que jo vaig definir com una democràcia ortopèdica.

En aquell context no eren pas estranyes incursions de la policia espanyola per informar-se d'activitats que poguessin molestar el règim franquista.

També vull recordar que l'Àngel Pla ens va deixar molt de temps una clau per poder-nos reunir al subsòl de la llibreria als vespres i parlar així amb una certa discreció de les nostres aspiracions juvenils a canviar la situació política andorrana.

Era tot un senyor, amb una gran curiositat intel·lectual i unes fermes conviccions progressistes. ■

Àngel de presentador a la sala d'actes del nou teatre comunal a la Plaça del Poble, segurament relacionat amb un acte del Confipa

Aquarel·la original del vestit del Ball del Porrer, any 1982

Records de Rafael Miranda i Bach

Recordant l'Àngel Pla Vidal. Vaig conèixer l'Àngel Pla el 1981. El Comú d'Andorra la Vella em va contactar per crear i dirigir l'Esbart Dansaire d'Andorra la Vella i l'Àngel, llavors, també al comú, s'encarregava d'ensenyar a ballar sardanes. Vaig considerar oportú que els dansaires de l'esbart, a més, aprenguessin a ballar i comptar sardanes i l'Àngel va venir a alguns assajos per ensenyar-los-ho. L'estiu següent per aplicar els coneixements apresos, l'Àngel va organitzar una sortida per anar a l'Aplec de Sardanes que se celebrava a Caella. A partir d'aquell moment, l'Àngel es va implicar molt en totes les activitats de l'esbart com a membre de l'equip de treball.

Entre les seves creacions cal destacar el disseny de l'escut de l'esbart, que vaig idear i que el Sr. Josep Solana Tieles (conegut com a *Pepin* i pare de dues dansaires) va saber captar en una fotografia; el disseny de les portades dels programes en aquarel·la i els pòsters de les actuacions de l'esbart, com ara el del Porrer quan en vaig fer la coreografia, o el del cinquè aniversari de l'esbart; el ciclorama calat retallat manualment, per a un recull de danses mallorquines... Alguna vegada també va presentar les actuacions de l'Esbart alternant aquesta funció amb en Joan Puig Salaric, poeta que llavors regentava La Llibreria. Arran de les actuacions i de la participació de l'esbart en festivals folklòrics internacionals, vaig crear la Mostra Folklòrica Internacional del Principat d'Andorra, i l'Àngel va ser membre de la Junta fins al seu traspàs, tot i que en les darreres dècades la mostra havia cessat en la seva activitat. De la mostra, en va dissenyar l'escut inspirant-se en una de les figures de la dansa *La Farandola d'Andorra*, que vaig coreografiar per a l'esbart. Guardo un record molt especial de l'Àngel com una persona propera, generosa, i molt sociable, sempre disposat a col·laborar i ajudar en pro de la cultura. La nostra relació es va iniciar en aquest sentit, si bé ben aviat es va convertir en una molt bona amistat. Van ser unes dècades d'intensa activitat cultural i quan tota aquesta activitat pels avatars de la vida es va anar calmant, en va quedar

Vè Aniversari de l'Esbart, danses mallorquines. Disseny del decorat, Àngel Pla

Disseny de l'escut de l'Esbart Dansaire d'Andorra la Vella (1982), inspirat en la dansa del Contrapàs d'Andorra

l'amistat. En els seus recorreguts diaris s'aturava a la rellotgeria i allà s'hi estava una estona explicant i comentant les notícies i novetats a l'entorn de l'àmbit sardanístic o dels esbarts andorrans i forans, o bé instruint-nos en l'art del Chi Kung, que practicava i tant l'apassionava. D'altres vegades, era jo qui s'atansava al seu taller i passàvem una bona estona compartint o intercanviant qüestions professionals. Han passat quaranta anys des d'aquella primera trobada, l'any 1981. L'Àngel ha marxat, però ens ha deixat un gran llegat artístic, de records, vivències i lliçons de vida. Em quedo amb el record de veure'l caminant pels carrers del seu barri, amb el seu pas tot decidit i les seves espartenyas per anar a ballar sardanes. ■

El Rafael i l'Àngel promociant l'Esbart Dansaire d'Andorra la Vella

L'Àngel i l'Alfons Periago Señer, el mestre de Taiji Quan i Qi Gong, en primer pla

L'Àngel de formació i realitzant una figura amb el vano davant del taller

veure el benefici que tot això li aportava. Recordo que m'explicava que quan anava a dinar amb els seus companys, tots treien tot un seguit de pastilles i ell, en no portar-ne cap, els deia, sempre en to de gresca, que ell practicava Taiji Quan i Qi Gong i no li calia prendre'n cap, i així va seguir, practicant per la seva salut física, mental i espiritual, fins al dia del seu trànsit. ■

Àngel al taller vist des de l'òptica del seu amic Casi Arajol

L'artista al costat d'una de les moltes verges de Meritxell

Escrit de l'Alfons Periago Señer, mestre de l'Àngel en Taiji Quan i Qi Gong

Vàrem començar les classes de Taiji Quan i Qi Gong al comú d'Ordino l'estiu del 1991 al Prat de Call, que ara ha estat reformat; llavors era com més tranquil i era ideal per a la pràctica d'aquestes activitats. Deuria ser cap al 93 que l'Àngel va venir a interessar-se pel Taiji arran de les seves inquietuds internes. La filosofia i pràctica del Taiji Quan li van interessar tant que les va anar incorporant plenament a la seva vida quotidiana. Va començar a llegir llibres i prendre informació de tota mena sobre el tema. Es va llegir el *Dao De Jing* i el *Jing* i d'altres així com revistes en espanyol i francès com la revista *Tao*, de la qual sempre em portava articles fotocopiats per comentar-los. Així doncs, va anar incorporant tots aquests principis a la seva vida quotidiana, tant en el vessant teòric com en el pràctic, que feia tot sol, fos al Parc Central o a la placeta davant del seu taller, en

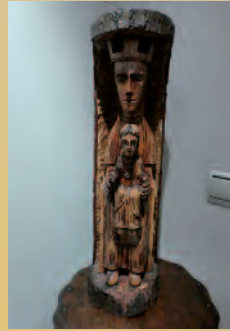

Mare de Déu de Montserrat

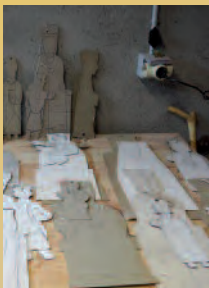
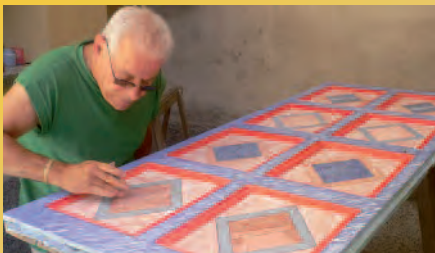
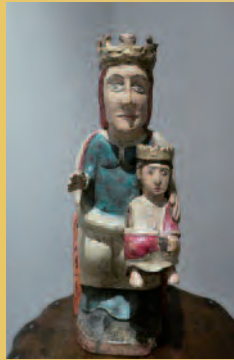

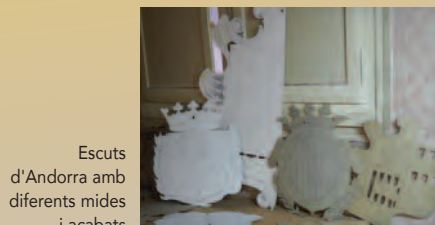
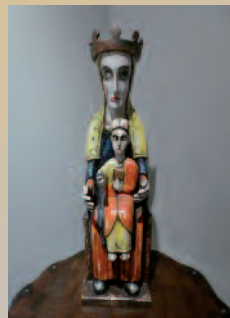
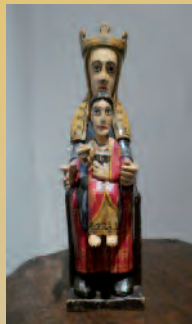
Verge del Remei. Acte protocol·lari del seu lliurament el 15 de juliol de 2002 al Centre penitenciari

Àlbum amb la imatge del diorama creat per l'Àngel, on es pot veure Sant Miquel d'Engolasters a l'horitzó

Plantilles d'escuts i Verges

Escuts d'Andorra amb diferents mides i acabats

Joves artistes

Xavier Valdés i Piera

Formació

- Graduat Superior en Disseny Gràfic a l'Escola Elisava (Universitat Pompeu Fabra) de Barcelona.
- Màster en Disseny d'Interfícies Multimèdia a l'Escola Elisava.

Experiència professional

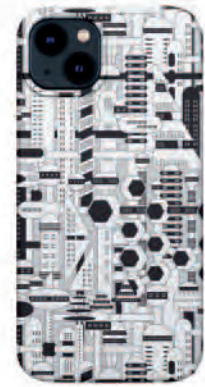
- He treballat a agències com Grey&Trace i BR Nektarnet a Barcelona.
- A Londres, he treballat a les agències Design Bridge i Bostock & Pollitt.
- Cofundador de l'agència creativa Nakami a Barcelona.
- Actualment treballo com a freelance, establert a Barcelona.

web:
Instagram:
e-commerce:

xaviervaldes.com
@kyoboku.design
kyobokuthreadles.com

Projectes personals, per a marca pròpia de disseny (Kyoboku)

Sobre mi

Durant la meua escolarització vaig tenir el privilegi de formar part de la primera promoció de l'Escola Andorrana. Van ser uns anys molt enriquidors, plens de reptes i bones experiències, que van marcar la meua infantesa. El meu interès pel disseny es va començar a forjar durant l'etapa dels Jocs Olímpics de Barcelona.

Aquest esdeveniment va representar un gran 'boom' cultural i artístic, que em va influir en la meua percepció de veure i entrar en contacte amb el món del disseny. Durant aquell període era un nen, però dissenyadors com Javier Mariscal, Pere Torrent Peret o América Sánchez, van despertar el meu interès per a la professió i van començar a traçar el camí de la meua formació. Des de llavors vaig començar a tenir clar que voldria ser dissenyador gràfic.

Soc un apassionat de la meua professió i em considero un dissenyador polivalent. Treballo en projectes d'identitat corporativa, disseny web, de producte, editorial, entre altres. La il·lustració i la fotografia són algunes de les meues passions.

Compagino encàrrecs de caràcter comercial per a diferents empreses, amb projectes personals. Recentment he creat Kyoboku, la meua pròpia marca de productes de disseny. Els projectes personals, són els que veritablement em fan gaudir de la meua feina, ja que em permeten experimentar i deixar anar la creativitat sense limitacions. El vessant artístic, que pot tenir el disseny en la creació de qualsevol peça, és la part que més m'interessa i em motiva.

Disseny interior de l'aparcament de 5 habitatges al carrer antic del poble d'Auvinya, Sant Julià de Lòria

Record de Bonaventura Adellach i Baró

(18/12/1928 - 11/5/2021)

Per Jordi Ordóñez i Adellach

Ventura,
Eres el germà del meu padrí, el Pepi, i de set germanes i germans més de cal Fijat de Llorts.

De ben petit sentia paraules d'elogi cap al tiet Ventura, un home tan intel·ligent i tan bo... Fins i tot havia sentit sense entendre-ho: "un home amb un cap massa avançat per al seu temps!"

Aquestes paraules no eren només dels nebots i dels germans cap a tu, Ventura, sinó de molta gent amb qui es donava l'ocasió d'evocar l'Adellach.

Més que totes les paraules crec que em va marcar molt d'hora l'escolta atenta i còmplice que us teníeu amb el meu padrí. Quantes aventures havíeu viscut junts? Només ho sabeu vosaltres. Ens havíeu explicat com havíeu tingut por de l'ossa de ben petits, com cuidàveu les ovelles de cal Fijat amb el Fidel, i no em semblàveu menys enjogassats quan anàveu a pescar a Tristaina 65 anys més tard i em fèieu el regal de portar-me amb vosaltres. Baixant de nit i explicant-nos el cel, les estrelles, la física (i si podia ser amb alguna truita més que el *cupò*, també estàveu més contents).

L'agraïment de la meva padrina Ventureta, per haver-los ajudat a tirar endavant amb el Font Blanca, ha estat sempre present al meu cap. L'amistat que heu tingut tots aquests anys, més de 70, omplia el cor de tota la família.

Quan de petit ens invitaves a casa o venies a sopar, podíem gaudir del pou de ciència que et considerava molta gent. I escoltaves amb igual atenció tot el que t'explicàvem al nostre torn, i ens ajudaves a tots a créixer.

Amb la teva modèstia mai m'explicaves tot el que havies fet a Andorra, no posaves per endavant les teves obres, sinó el saber! Per altres m'arribava el ressò dels treballs que al teu gabinet d'enginyers realitzàveu a França, ponts, carreteres i embassaments de magnituds que no ens podem imaginar al nostre territori.

I vas venir a dibuixar el creixement sostenible d'Andorra, amb els treballs públics del Consell General, i et vas envoltar de persones magnífiques, que mai han deixat de recordar la teva petjada en el seu caràcter. I en vas fer venir de fora, d'enginyers i topògrafs, que són a dia d'avui referents en els seus dominis a Andorra.

No et vas aturar en el camí quan va esdevenir pedregós amb la política. Havies decidit implicar-te plenament en la visió d'una Andorra que tant anhelem.

Ai-làs!, la ment brillant en tants dominis, matemàtiques, física, enginyeria, astronomia, ovelles, poesia, amor... no va imaginar l'abast de la dolenteria d'alguns, que per la seva ambició personal, trepitjant persones i interès públic et van allunyar de seguir ajudant a construir un país brillant.

Però fa uns anys vas tornar i vas posar l'ull al pic d'Arcalís i vas decidir fer-nos un regal a tots, a la Gemma, al Jaume i a l'Àlex, al Ramon i a molts més. Ens vas ensenyar d'on venim, com de profundes són les nostres arrels en el territori, els nostres atavismes.

Ens vas tornar a ensenyar la humilitat, valorant el saber de l'home primitiu, el saber del pastor, el saber del Fidel el majoral. El coneixement del temps mesurat amb precisió, el coneixement de les ovelles, el coneixement del territori... i quan tot això ho valora un home que ha aportat tant en la toponímia, els mapes del nostre país, i les seves infraestructures, aquests coneixements prenen una dimensió que hem d'escoltar amb molta atenció.

I en aquells temps quantes tardes vam compartir, quantes motivacions em vas inculcar, quanta empena endavant vaig rebre. Quants regals em vas fer, i que no vaig saber portar tan amunt com ho desitjaves. Alhora em demano quantes persones són avui qui són perquè van tenir la sort de poder beure d'aquesta font de saviesa i defensa de l'interès públic? Els teus nebots de ben segur! Per acabar voldria llegir a la teva germana

Mònica, als teus fills, Philippe i la Danielle; a la teva filla política la Nathalie, i als teus nets el Mathias i la Diane, dos versos de poesia que vas escriure inspirats per la muntanya solar :

En el cap de les muntanyes de les Valls dels Orris,[...] la vida era, cada dia, del matí a la nit, dolça i senzilla poesia.

Ventura, allà on siguis, sàpigues trobar la bellesa, i quan hi arribem, puguis explicar-nos-la tan bé com ho has fet aquí. n

Per Ramon Ganyet i Solé

Bonaventura Adellach, un gran andorrà

Una llarga vida de 92 anys va començar a Llorts (1928), al poble més alt de la vall del Valira del Nord, i es va apagar a Marsella (2021), a la vora de la Mediterrània. De primer va conèixer els valors de la tradició de la societat pagesa i pastoral de les muntanyes d'Ordino, quan ni tan sols hi havia carretera als pobles de la vall.

La mostra més averida d'aquella personalitat es pot copsar en la seva expedició de tres valents tots sols de 9 a 10 anys, per anar a pescar als estanys de Tristaina, distants a sis o set hores de camí més enllà del Serrat; van passar la nit a la cabana de les cascades del Bruig, en la qual es van trobar amb l'ossa, i al matí la van desafiar, amb crits infantils de força i temor.

Des de petit es va amarar de la família gran de vuit germans, i també dels mossos i pastors, dels gossos, del bestiar i de la pagesia de prats, camps i bordes.

La seva formació escolar va començar humilment amb el mestre d'Ordino, Isidre Molins, de Gösol, on havia estiuejat Picasso, per anar després als germans de La Salle de la Seu i als germans Maristes de Bellpuig de les Avellanès. D'aquesta experiència en va acabar disconforme d'aquella religió encarcarada, agreujada per la Guerra Civil d'Espanya. El gir va ser de 180 graus: va començar definitivament l'educació a França, on va arribar a excel·lir a Tolosa, a l'École Nationale Supérieure en enginyeria electrònica, elèctrica i hidràulica (ENSEEHT),

amb dues llicenciatures, en matemàtiques i en física.

En la seva trajectòria professional va destacar primer a Tolosa en projectes pirinencs d'especialitats civils, sobretot en conduccions i centrals hidroelèctriques, telefèrics, túnels i vies de comunicació en muntanya. La segona part la va centrar encara més en l'equipament de centrals hidroelèctriques i nuclears en oficines especialitzades a Marsella, Aix-les-Bains i París, en nombrosos projectes als Alps i en països estrangers. Va formar família amb esposa que provenia d'un hotel de Lannemezan i era directora d'un gran hospital de Marsella, amb la qual van tenir dos fills, Danielle i Phillippe.

La seva vocació per Andorra, amb esforç, encert i dedicació, el va portar, d'acord amb les autoritats del Consell General, a la creació de l'oficina de Treballs Públics del M. I. Consell General (1969-1979), amb la qual va contribuir decididament a la modernització del país: geodèsia, triangulació, mapes globals a escales 1:50.000 i 1:10.000, i plànols de nuclis dels pobles a escales 1:1.000 i 1:2.000. Les carreteres generals foren renovades i sobretot va preservar les zones per evitar la invasió de les edificacions en l'amplada viària. Moltes carreteres secundàries donaren accés a nous espais residencials, i el centre neuràlgic de l'aglomeració d'Andorra la Vella i Escaldes fou projectat pensant en un nou urbanisme orientat a la vialitat general i la reserva d'espais verds. Bonaventura Adellach volia repensar el futur i planejar el present. Ho va explicar en la publicació *RAO, Realitats, Andorranes i Objectius* (1973). En successives publicacions va aplegar moltes *Estadístiques de les Valls d'Andorra* (1976) que encara no s'havien compilat, i va aplegar els noms de llocs a *Geografia i diccionari geogràfic* (1977) de tota la toponímia andorrana de terrenys comunals (90% de la superfície del país). Seguidament va fer un compendi de *Geografia de les Valls d'Andorra* (1978), que durant alguns anys va ajudar les escoles públiques.

Conseller general entre el 1974 i el 1978, es va inserir de ple en l'esforç de molts andorrans que sentien que calia reformar les institucions i renovar la forma d'enfocar l'ampliació del país, que va passar de 5.000 habitants a 70.000 en molt poques dècades. L'impuls a la creació de camps de neu (1975-1983) de Pal, a la Massana, i Arcalís, a Ordino, van constituir un nou paradigma d'aprofitament del turisme de neu amb una gestió pública dinamitzadora de les estades d'hivern. Aquest pas per la política, a vegades cruel, a vegades sublim, fou recollit al llibre *Pels camins pedregosos... de la política* (1979). Les reflexions que es van fer fa cinquanta anys podien haver contribuït a redreçar algunes fortes distorsions urbanístiques, que per mor de l'especulació avara del moment va destarotar una millor perspectiva de futur.

La pèrdua massa aviat de l'esposa i la

desafecció per la deriva de la societat andorrana el van reorientar a deixar les activitats professionals, per poder gaudir del golf i d'una tranquil·la prejubilació. Però com un au fènix va retornar a les bases de coneixement de l'astronomia i de la vida dels vells pastors de les valls d'Ordino. Entre l'any 2000 i el 2009 van fructificar les recreacions de les carrerades transhumants, els moviments del Sol i el calendari català primitiu. Els dos llibres *Pic d'Arcalís* (2004) i *La Muntanya Solar* (2007) són tot un compendi de coneixement, filosofia i poesia, d'acord amb la naturalesa de l'home tradicional andorrà.

Els últims anys, encara fèrtils i amb nova empena, Bonaventura Adellach va renovar l'estudi per les matemàtiques i va retornar a un profund humanisme, fent-se preguntes fonamentals sobre la deriva de la societat i el planeta, la contaminació de la natura amb un desgavell que no compartia ni pensava que anés ben encarrilat ni cap a un futur sostenible en pocs anys.

Ens queda la memòria d'una persona íntegra, profundament reflexiva, decisiva en l'acció pública i exemplar en el respecte de tots els que el van conèixer. Una persona singular que estimava molt Andorra, especialment les adorables Valls dels Orris. ■

Per Jaume Riba i Sabaté

Bonaventura Adellach, l'humanista

Coneixent el Bonaventura he de dir que he tingut dos imborrables privilegis.

El primer, el de començar la meua vida professional al despatx de Treballs Públics. El segon, el de tornar a la universitat per segona vegada, una universitat oberta, amb un sostre ple d'estels, de constel·lacions i de planetes.

Així vaig poder descobrir, més enllà dels seus títols universitaris, de la seva sapiència i del seu espectacular recorregut professional, l'home obert, divertit, erudit, enamorat i respectuós de la mare natura, i, molt

Presentant el seu llibre *Pels camins pedregosos de la política* el 1980. *El Punt Polític* núm. 10, 1981

preocupat per la seva immediata evolució i la nostra poc reflexiva i agressiva actitud envers ella.

He de dir que va ser un enorme regal fotografar el Sol tantes i tantes vegades, i poder així escriure amb llum el que el Bonaventura havia redactat amb intel·ligència, talent i sentiment.

En resum: amistat, respecte, complexitat i molta gratitud per deixar-me participar en aquesta singular experiència que plasma la relació de la vida pastoral amb els elements naturals a la capçalera de la vall dels orris a la Coma del Forat.

Horitzó solar, calendari natural i molts més, vuit anys de treball i passió per una experiència única i gratificant... Hi ha moments únics i irrepetibles a la vida: fou un matí a l'alba, asseguts al pic d'Arcalís, quan trencant el silenci còsmic el Bonaventura em digué: "T'hi has fixat, Jaume, estem sols al teatre de la natura!"

Espero que aquest moment màgic ompli futurs teatres per entendre com és de transcendent la relació amb el nostre medi a fi i efecte de salvaguardar el futur de moltes vides. Gràcies, Bonaventura. ■

Per Bru Noya i Ribas

Consternació per la mort de Bonaventura Adellach, exconseller general i enginyer

La mort de Bonaventura Adellach ha generat nombroses mostres de condol. Enginyer civil, va ser un estadista i un visionari. Va ser conseller general entre els anys 1974 i 1977 per la parròquia de la Massana i oncle d'Olga Adellach, que seria també consellera general i actual membre del Consell Superior de la Justícia. És autor de nombrosos llibres, entre els quals destaquen *Pels camins pedregosos de la política* o *Valls d'Andorra, geografia i diccionari geogràfic* escrit juntament amb Ramon Ganyet i Solé. Havia nascut a Llorès l'any 1928.

L'excap de Govern, Toni Martí, ha reconegut la seva trajectòria a través d'una piulada a Twitter. "Avui ens ha deixat un referent per a molts andorrans". La consellera general socialdemòcrata, Susanna Vela, l'ha definit com "una persona extraordinària i discreta, un científic honest i respectuós. Vaig tenir el privilegi de compartir amb ell reflexions sobre el futur del nostre país". Des de l'Institut de Drets Humans, la seva presidenta, Elisa Muxella, ha dit que "era un home savi i que estimava el seu país. Ara toca seguir el seu exemple". El president de la Confederació Empresarial Andorrana (CEA), Gerard Cadena, ha opinat que "va ser per a tots nosaltres un gran enginyer i millor mestre. Un visionari polític i gran estadista... malauradament però ningú es profeta a la seva terra".

Bonaventura Adellach va ser un avançat al seu temps perquè moltes de les propostes que va realitzar es van acabar executant anys després, com per exemple l'obertura de l'anomenat vial del Poblado, a Santa Coloma. Ningú, però, acostuma a ser profeta a la seva terra i el cas més flagrant són totes les seves propostes per millorar l'urbanisme. És prou recordat el cas de les batejades com a zones C, en què es reservaven 30 metres no construïbles a les carreteres generals,

Els seus nets Diane i Mathias i els seus fills Philippe i Danielle

cosa que s'ha pogut anar aplicant progressivament. Va proposar també el gran projecte de la xarxa de nous vials de les parròquies d'Andorra la Vella i d'Escaldes-Engordany, amb el qual s'haurien pogut fer comunicar directament les carreteres generals dels dos Valires.

L'any 1973 va publicar el llibre *Realitats andorranes i objectius* sobre la viabilitat de les estacions d'esquí, en què proposava la creació d'un consell assessor nacional perquè els dominis esquiables fossin un gran motor econòmic del país. En aquest sentit es prou recordada una anècdota de l'any 1978, quan el Consell General va nomenar una comissió integrada per Sindicatura, la Junta de Serveis Públics i la de Foment, per fer el seguiment de les obres del futur camp de neu d'Arcalis, i que va negociar amb el comú d'Ordino sota el consolat d'Albert Pujal, el *Gené d'Arans*, i Joan Solana. Adellach, l'enginyer responsable de les obres, va portar els membres del Consell integrants de la comissió fins a Arcalis per explicar-los sobre el terreny com seria el futur camp de neu.

Els va detallar les bones condicions de la zona i les grans quantitats de neu per a la pràctica de l'esquí, però ja va reconèixer des del primer moment que "per tirar-les endavant i que funcionessin ens faltaria trobar un Viladomat que s'ocupés de l'estació". L'explicació molt més àmplia és en el llibre *Josep Maria Mas Pons, Pere de l'Oros. Vida política 1960-1991*. Una altra de les seves premonicions que es va complir.

Tot i la seva formació d'enginyer matemàtic mai no va oblidar les seves arrels amb la pagesia i la ramaderia de l'últim poble de la Ribera del Nord, com acostumava a dir. Cal recordar que a la dècada dels anys cinquanta hi havia a la parròquia d'Ordino uns 15 ramats amb 5.000 ovelles i uns 20 pastors durant l'estiu, però a l'hivern es necessitaven uns 40 pastors per cuidar-se de les ovelles corderades al país baix. n

Per Àlvar Valls i Oliva

Adellach i el Forat

Era l'any 2007. En Jaume Riba, el fotògraf massanenc, em va obsequiar amb un llibre de grans dimensions i d'uns quants quilos de pes. *La Muntanya Solar*, resava la coberta. "És teu?", li vaig preguntar, pensant que era un llibre de fotografies com altres que havia publicat anteriorment. "Les fotos, sí", em va dir. I va afegir: "El text és del senyor Adellach. No te'l perdís."

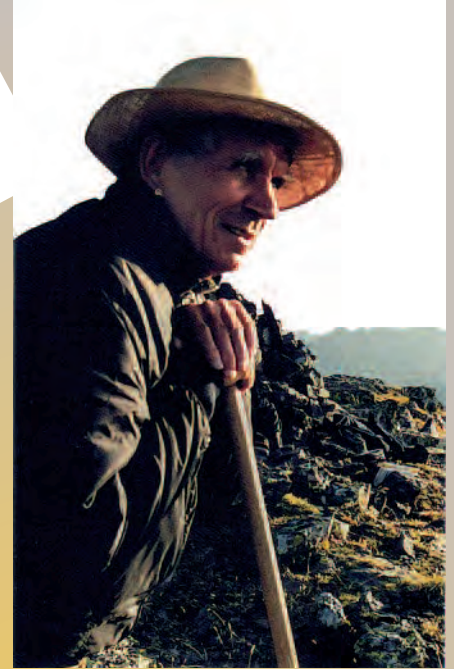
El nom de "senyor Adellach" em remetia directament a Bonaventura Adellach, un enginyer d'Ordino que, al capdavant durant uns anys del Servei de Treballs Públics del Consell General, va fer una feina ingent que abasta des del condicionament de les carreteres del país fins a l'establiment, d'una cartografia modèlica, des del mapa d'Andorra a escala 1/50.000 fins a la col·lecció de 19 mapes parcials a 1/10.000 summament detallats. Uns treballs titànics

Record d'e Bonaventura Adellach i Baró

Per Jordi Pasques i Canut

que, a més dels mapes, van generar dos llibres de capçalera per al coneixement del país, signats per Adellach i pel també enginyer i geògraf urgellenc Ramon Ganyet: *Estadístiques de les Valls d'Andorra*, d'abast històric, i *Geografia i Diccionari Geogràfic de les Valls d'Andorra*, amb la descripció i localització dels més de quatre mil topònims que apareixen en els mapes, digníssim precedent de l'actual nomenclàtor toponímic. El llibre que em feia a mans en Jaume Riba, més enllà de la prodigiosa col·lecció de fotos de cims i de paisatges i concretament pel que fa al contingut del text d'Adellach, era ben bé el que es podria esperar que en l'edat provecta escrivís algú versat en treballs d'enginyeria i doctorat, a més, en física i en ciències exactes: era la quinta essència d'aquestes disciplines destil·lada a partir del substrat natural. Darrere el que podríem assenyalar com a motiu principal del llibre, la determinació de quins dies de l'any el Sol es veu durant uns minuts des d'un punt determinat a través del Forat de la muntanya d'Arcalís, hi ha un treball ingent que no s'atura en simples càlculs i en la narració de l'experiència empírica, sinó que topografia el Forat, indaga sobre la trajectòria del Sol durant tot l'any i, havent assolit el cim del que ell anomena la Muntanya Solar, es pregunta què devia sentir l'home primitiu que hi va ascendir per primera vegada, descriu el "tomb d'horitzó" o panoràmica a la rodona, que el fotògraf plasma magistralment, ens parla de la relació de la trajectòria del Sol amb el calendari, s'interessa per les carrerades ramaderes, pel cel nocturn, pel pas d'Anníbal pel Pirineu, dona una ullada als càtars...

La Muntanya Solar és la culminació i alhora la sublimació dels treballs d'Adellach. L'obra d'un savi, escrita quan hom ja ha descobert que el rigor científic no està renyit amb la poesia, ni la geologia, la matemàtica o l'astronomia ho estan amb les creences primitives, amb l'esoterisme o amb el sentit de la bellesa que als ulls humans pot revestir la matèria. Una obra de pensament entorn de les preguntes fonamentals que ja es feia l'home primitiu i que ens continuem formulant avui. n

Adellach... i quina Andorra?

Mereix un record la vida, ara que ha mort als 92 anys, de Bonaventura Adellach i Baró. Se n'ha anat d'aquest món a Marsella, a tocar de la mar, on residia des de la seva marxa d'Andorra més disgustat que alegre. Sí, amb disgust més que de grat. Perquè haver de marxar del país on has nascut –ell era de cal Fijat de Llorts, on hi va néixer l'any 1928– per decisió pròpia deu ser un pas dolorós, amb una ferida al cor i en el sentiment que costa de curar. I si marxas del país que, a banda de ser el teu, t'estimes profundament, la sensació de veure esqueixades les emocions de la vida pot ser enutjosa quan, ja lluny, els records t'hi porten o te'l fan reviure. Això va ser el que li va passar a Bonaventura Adellach i la masegada anímica li va durar molts anys. Potser no és l'únic cas de desafecció provocat per una decepció o desengany en la història social de l'Andorra moderna, però el cas de Bonaventura Adellach és el més conegut i comentat.

En aquest context, es mirava Andorra de lluny i apropar-s'hi li hauria resultat a la vegada dur i dolós si no hagués comptat, en les darreres tres dècades, amb amics que li aplanaven el camí amb la seva companyia i col·laboració quan venia a Andorra. Dos els sabem propers i fidels: el Jaume Riba i el Ramon Ganyet. Ahir mateix en aquesta tribuna el Ramon Ganyet parlava amb raonada i coneguda semblança del mestre que ha partit. Amb ell havia realitzat ja fa molts anys, a la dècada dels setanta, treballs sobre la geografia física de les Valls d'Andorra, amb fecundes aportacions en el coneixement topogràfic i toponímic, base sobre la qual ells van fer i altres han pogut desenvolupar estudis cartogràfics i actuacions d'interès públic. Si

llegiu l'article d'ahir del Ramon Ganyet hi trobareu un compendi, precís, del pas del Bonaventura Adellach per Andorra. I si voleu encara aprofundir més en la seva personalitat, aneu a trobar el número 12 de la revista *Àgora Cultural*, de l'any 2009, on llegireu la glossa que el mateix Ganyet va fer en l'entrega dels premis *Àgora Cultural* l'any 2008. Arrencava el Ramon Ganyet sense embuts: "Bonaventura Adellach ens ha dit que no vol cap premi ni reconeixement públic provinent d'Andorra. A la seva alçada de la vida desitja tranquil·litat i que el deixin en pau." Tot i així, les entitats d'*Àgora Cultural*, i amb bon criteri i encara més bona i justa acció, li van voler fer públicament i amb aplaudit agraïment l'atorgament del premi. Una altra aportació a la praxi i a la filosofia de Bonaventura Adellach ens la forneix l'arquitecte i humanista Antoni Pol també en l'esmentada revista: "Avançat a la seva època, el temps li ha donat la raó, per vergonya, no dels qui no el varen entendre sinó dels que el varen menysprear i difamar. Però la seva sembra no ha caigut a l'erm i són molts els qui l'han llegit, bastants els que li han donat la raó i alguns que l'hem tingut de referent en aquest traspàs necessari i inevitable de la vella a la nova Andorra, tan anhelat per molta gent de la vella Andorra. I ens ha servit de guia, més del que ell creu i no sap, per moure'ns en aquesta complexa estructura en transformació que és l'Andorra actual, en un context mundial que no para de canviar."

I en aquesta Andorra en transformació constant, accelerada i adelerada, són els pensaments i els raonaments per assolir una més gran eficàcia en la manera pública –i també privada– de fer i d'obrar sobre la pell del país, pensats i raonats per Bonaventura Adellach, els que esdevenen necessaris. Ocultar-los o ignorar-los diria molt poc de la voluntat efectiva d'Andorra d'anar pel bon camí, albirant de lluny els canvis, aquests

també necessaris i alguns més que urgents –en l'àmbit andorrà i en l'àmbit mundial– en l'estructuració urbana i en l'ús del bé comú més preuat, la natura que com un bé de Déu regalima per totes bandes de les Valls d'Andorra i que corre el perill de veure no només eixugada la seva vitalitat, sinó i pitjor, de socarrimar-la i deixar-la erma i eixarreïda, sense verd, sense formosor, sense encís, sense atractiu, sense vida. Quina Andorra es vol ja no és la pregunta del milió, la que proposen els estudis prospectius i les campanyes de promoció. La pregunta urgent i imperiosa que ens empeny és: quina Andorra no es vol que sigui Andorra? Em sembla que les reflexions i les aportacions de Bonaventura Adellach, des de les més tècniques i logístiques de la seva etapa de servidor públic, fins a les més humanístiques dels darrers temps, han de ser llegides, sospesades i emprades de cara a la millora necessària en l'assoliment d'un país –d'un món– més humà i més dignament habitable. Per acabar el record a Bonaventura Adellach, una anada sentida i emotiva a la raonada de la Coma del Forat de la mà de Jaume Riba, a qui fem arribar el nostre sentiment per la pèrdua del seu amic del cor. Dígues-li a l'Adellach, Jaume, quan la matinada del 7 d'agost vinent el trobis –ara ja fent de pastor d'estrelles– a les alçades d'Arcalís, gràcies per tantes coses exposades i preservades amb la seves paraules, els seus escrits i les teves fotografies. Sabeu que ens heu omplert de joia i de ventura, que ens heu obert també les emocions amb els vostres toms d'horitzó, verament antics, verament propicis i actuals, també ben actuals, ben íntims des de la consciència i saber col·lectiu i l'estima, com dius tu, a "la natura mare".

Finalment, des de vora l'aigua de la coma suau, amb claror i géspec i roca antiga, amorosida per segles d'estius desperts i hiverns adormits, un petó Gemma i Olga. n

Per Albert Roig i Loscertales

Bonaventura Adellach

Poca cosa més es pot afegir a l'enaltiment de la figura de Bonaventura Adellach que no s'hagi dit ja, després de conèixer-se el seu decés. Des de les paraules més sentides de Jaume Riba fins a l'elogi instruït de l'Àlvar

Valls. D'enginyer a poeta, en el sentit ampli de la paraula, resumit en un sol concepte: savi. La seva obra n'és un clar exemple, a través del qual ens trasllada el seu pensament i els seus coneixements, la seva erudició. No crec equivocar-me si asseguro que per a molts la mort d'Adellach deixa orfes una manera d'entendre i de viure el país, d'estimar-lo; un altre referent que perdem precisament en un moment en el qual els necessitem més que mai davant la incertesa del futur que ens vindrà. Considerat per molts un visionari, les lluites polítiques el van acabar allunyant del Consell General, perquè ja se sap que quan t'enfrontes a segons qui o fas segons què ho acabes pagant. *Pels camins pedregosos de la política*, va titular un llibre seu l'any 1979. I és que les seves intervencions no passaven inadvertides, deixaven empremta, marcades d'un estil apassionat i sense embuts, com es pot constatar de la lectura de les actes i llibres de sessions del Consell. Em quedo amb el dubte, malgrat tot, si la història li serà prou rigorosa, o si es farà prou justícia a la seva persona, a la seva obra i el que va significar per al país. Si més enllà de les frases de condol i dels tuits exaltant la seva persona serem capaços amb el temps de posar en valor una figura tan transcendental per a Andorra com ho ha estat la de Bonaventura Adellach. ■

Per Claude Benet i Mas

"C'est une triste chose de songer..."

C'est une triste chose de songer que la nature parle et que le genre humain n'écoute pas.

Victor Hugo

Llegint notes del mateix Servei d'Estadística del Govern i consegüents articles de premsa, podem observar algunes dades força interessants alhora que preocupants –almenys segons per a qui.

Se'ns diu que el preu mitjà dels pisos creix un 13,6% durant el primer trimestre del 2021. El 29 d'abril del 2021, el diari *La Valira* repercuteix la mateixa estadística i afegeix que s'ha constatat un increment del 55,1% en

el nombre de transaccions immobiliàries respecte del mateix període de l'any anterior. El mateix dia, Andorra Difusió ens informa que el preu del sòl puja un 13%. També ens assabentem que els pisos, habitatges i edificis han crescut un 26,9% en relació amb el primer trimestre de l'any passat.

Segons com es mirin aquestes dades, queda palès que vivim un moment de prosperitat econòmica excepcional que dona feina al món de la construcció i al món del sector immobiliari.

Vagi per endavant que no tinc res en contra d'aquests dos sectors econòmics que jo mateix he utilitzat. Són necessaris, però fins a cert punt. L'explosió constructiva és tanta que tinc entès que la demanda no solament continua, sinó que és exponencial, fins al punt que les constructores han de subcontractar empreses i treballadors forans per donar-hi resposta i que a les pàgines grogues de la guia de telèfons d'Andorra apareixen més d'un centenar d'agències immobiliàries. Però... som un microestat, una superfície limitadíssima, amb l'agreuant que algunes de les zones són molt perilloses per edificar-hi. Però... els nostres governants declaren que volen que Andorra, o bona part, sigui reserva de la biosfera.

Però... el Govern nomena l'antic director de l'Associació de Constructores ministre d'Ordenament Territorial, i eleva al rang de ministra qui va permetre la construcció de les torres fora de lloc i de d'Escaldes.

Però... ens declarem capdavanters en la lluita contra el canvi climàtic.

Alhora que... el Diari d'Andorra informa que el 40% de la població andorrana pateix problemes de salut mental.

Un país per viure-hi? Un país per vendre? Som país? Som producte?

Bonaventura Adellach i Baró, enginyer i antic Conseller General amb visió de país, escrivia: "És indiscutible que si alguna entitat superior, responsable únicament dels interessos públics, hagués pogut intervenir, el país no s'hauria transformat, alterat i fet malbé tan de pressa. Bastants andorrans i alguns residents, és veritat, no s'haurien fet tan rics en tan poc temps... Un nou mite ha vingut per les fronteres del nord i del sud; com un gran vendaval ha trinxat els blats, ha arrencat els arbres, ha devastat els pobles. Ell mateix ha triat els seus ministres a l'interior de les Valls, els ha vestit de riquesa, els ha donat potència i eufòria, els ha fet altius. (...)" *Pels Camins pedregosos de la política*, Andorra 1979.

Fa dies moria Bonaventura Adellach, però quaranta anys més tard, més que mai, les seves paraules ressonen encara més fort amb tot el seu sentit i valor. n

Per Antoni Pol i Solé

Bonaventura Adellach i Baró

Ens ha deixat definitivament una de les ments andorranes més lúcides dels darrers cinquanta anys, en Bonaventura Adellach i Baró (Llorts, 18/12/1928-Marsella 15/5/2021). L'any 1973 escrivia a *Realitats Andorranes i Objectius*: "...hi ha dues classes de problemes per l'urbanisme: al nivell de l'enginyeria els problemes que acabem de citar...(i)...al nivell més alt...de l'art noble d'imaginar, de veure i de construir els allotjaments en els que es trobaran bé els homes del futur. Aquí a Andorra no s'ha pres encara fins avui consciència ni del primer ni del segon nivell de l'urbanisme. Convindria que això vingués aviat."

Van haver de passar encara 30 anys per posar-s'hi.

I encara no hem recuperat el destinar recursos humans permanents a estudiar, preveure i planejar com satisfer les necessitats futures d'Andorra. I continuem improvisant, en gairebé tots els fronts públics.

La seva petjada es troba encara avui darrere de totes les carreteres generals i secundàries del país, la circulació viària, la cartografia, les pol·lucions d'aigües, de l'aire, pel soroll, del paisatge, el cadastre, el coneixement del territori en la seva geografia física i humana, l'urbanisme amb els espais verds i els aparcaments, la densitat de població, les estacions d'esport d'hivern, la protecció de la natura...

Però no només fou un visionari sinó un professional que va saber concretar les seves idees, creant una oficina de planejament, i generar projectes adaptats al país. I va saber-los explicar i donar a conèixer, als polítics primer i després també a tots els ciutadans, i deixar-ne traça, en un llenguatge planer, en les diferents publicacions, més de deu, que va realitzar (sol o en col·laboració) o dirigir, totes bàsiques i referents.

La seva trajectòria vital la podríem simular utilitzant els grafismes dels seus estudis de seguiment de la trajectòria del sol sobre l'horitzó andorrà, a l'etapa final de la seva vida.

Va emergir el 18 de desembre del 1928 a cal Fijat de Llorts a Ordino, impregnant-se de llibertat i natura, amarat dins la cultura de l'Andorra tradicional i pastoral, al mig del

procés de la seva transició de la vella a la nova Andorra; es va enlairar a l'escola d'Ordino en català, a les escoles de la Seu d'Urgell en castellà i a Tolosa en francès, on es formà en estudis superiors en electrònica, electricitat, hidràulica, matemàtiques i física fins a esdevenir un professional de prestigi en un registre d'home de grans projectes i obres que treballà a Marsella, Aix-les-Bains, París i Andorra amb retorn a Marsella; i, retirat, va tornar posant definitivament en relació el món antic i tradicional amb el món de la ciència, a través de l'astronomia, amb la voluntat de conèixer millor la Terra i respectar la natura.

Es definia en alguns trets del seu caràcter com "Malgrat les dificultats no m'ha agradat mai, deixar les coses mig fetes i encara menys d'abandonar pel camí. Alguns podran pensar que és per aplicació i d'altres per obstinació; potser per les dues raons a la vegada."

Certament ha estat un home tenaç, que no abandona, resistent en els esforços, ferm en les seves opinions, en els seus propòsits i en les seves resolucions.

I també fou algú molt capaç, amb possibilitat de contenir molt i d'aquí la seva extensa i profunda alhora formació en diverses matèries. I per tant, d'entendre les coses en gran, pensant en gros. Treballador incansable, amb amplitud de mires i sabent aprofundir fins al fons. I qualificat per fer i fer-ho bé tot allò que s'ha proposat, com ha demostrat en tota la seva llarga vida.

Igualment ha estat un home expansiu, tant de caràcter, manifestant clarament els seus sentiments quan calia, com en el treball d'abast dilatat.

Aquestes qualitats pròpies del seu caràcter l'han portat a assolir-ne d'altres com el de saber construir diversos i grans projectes complexos que requereixen de llargs terminis i molt rigor i treball.

A l'altre costat de la balança hagué de fer front a les flaqueses de la distracció, de la frustració i de l'obstinació.

El seu reeiximent, com mostra tot el que ha deixat fet, escrit i assolit ha estat, però, gràcies a l'entorn familiar, d'amics i col·laboradors que l'han recolzat i acompanyat fins al final.

Cal destacar la importància de la seva gran família, de cal Fijat de Llorts per part de pare amb vuit germans, i de cal Sucarà de la Cortinada per part de mare amb sis germans, primer, i després el seu nucli familiar (Annie, Danielle, Philippe, Nathalie...) que li han procurat el marc d'afecte, suport, empena i llibertat necessaris per desenvolupar-se equilibradament.

En la seva evolució personal es va ràpidament adonar que no era compatible l'acció política (per intentar ser més efectiu i convincent amb les seves idees) amb la tècnica i va acceptar ràpidament la realitat, amb humilitat tot i que amb disgust, per escriure després dels seus quatre anys com a conseller general per la Massana, "No crec que hàgim tingut cap

Amb la seva germana Mònica

resultat palpable i visible dins l'immediat... Després de nosaltres en vindran d'altres i podran triar la bona planta de la dolenta. És aquest crit d'esperança en la joventut que ens segueix que ens reconforta mirant el futur de la nostra col·lectivitat".

Fins i tot, però, sense tenir raça política va voler deixar publicada la seva experiència política perquè fos aprofitada pels que vinguessin darrere... pocs polítics ho fan.

Els seus dos últims llibres fets amb en Jaume Riba i Sabaté (*El pic d'Arcalís*, 2004 i *La muntanya solar*, 2007) són dues obres sorprenents i magnífiques.

En l'última hi ha escrit al final "...l'esperit científic diu d'una manera contundent que només accepta les explicacions "Racionals" que poden ser confirmades...El món del "Per què" de les coses no fa part del món científic, fa part de les creences i la ciència no hi vol ficar el nas...La "Raó Humana" té el dret, fins i tot potser l'obligació, de posar-se aquestes preguntes...Penso que l'home, tenint en compte tot el que ignora, estaria ben inspirat si pogués carregar en les seves alforges una mica més de modèstia i molta més prudència, front a les conseqüències possibles i desconegudes de les seves actuacions."

He tingut la sort des de l'any 1977 de poder seguir els seus escrits, i tenir-lo com a referent professional.

La concessió del premi Àgora Cultural 2008 i el seu nomenament com a membre número 1 de la Secció Acadèmica de la Societat Andorrana de Ciències l'any 2019 m'han permès, però, d'atansar-m'hi i conèixer-lo personalment.

Entre els seus principis, el del respecte de la natura; el de respecte de l'interès i del bé general; el de preveure, anticipar i ordenar el creixement segons uns valors i objectius de desenvolupament preestablerts; que les administracions no perdin la mesura que és el servei de la persona... tenen plena vigència i sentit, i hauríem de mirar d'anar-los aplicant o incorporar-los conscientment com a nord en la brúixola del país, ja que la majoria els compartim tots.

La seva pèrdua física era previsible. La seva pèrdua intel·lectual depèn de cadascú de nosaltres. ■

Record de Pere Cavero i Muñoz

(27/12/1954 -24/5/2021)

Per Climent Miró i Tuset

La pipa que andorranitzava

El Pere Cavero i Muñoz va ser un dels mestres de segona etapa de l'educació general bàsica que recordo bonament. Com també ho van ser el de matemàtiques, el Lluís Gras i Montaner, i el de castellà, l'Enric Pal i Pal. De grans, sobretot recordem aquells mestres que han incidit positivament en l'adquisició de coneixement i en la formació de la nostra personalitat adulta.

El Pere Cavero, conjuntament amb la Maria Geli, ens va ensenyar una assignatura que barrejava el currículum d'història que demanaven des del ministeri d'Educació, d'Espanya, perquè el col·legi Sant Ermengol depèn educativament d'Espanya, amb les peculiars directrius que sorgien des d'allò que en deien Assessoria Pedagògica, que depenia de la Conselleria d'Educació i Cultura del Consell General.

Els alumnes de la classe de socials es dividien en dos grans grups: els que detestaven el fum i l'olor del tabac de pipa del Pere, i uns que sentíem certa admiració per tota aquella litúrgia que exerciten els bons fumadors d'aquest tabac: netejar la pipa, posar-hi la picadura, premsar-la, però no massa... En aquell temps els mestres fumaven a classe.

El seu tarannà virava entre la distància que ha de prendre un docent amb l'alumnat i la proximitat que requereix un bon aprenentatge, que en el cas de l'assignatura que impartia, havia d'influir-nos en el nostre procés de socialització en la societat andorrana, que vivia en els anys vuitanta una incessant autoconstrucció i consolidació.

El Pere era un mestre que podríem qualificar d'integrador, atès que no diferenciava la gent per qüestions de classe i d'origen, si eres o no andorrà, bé, només ho feia per parròquia,

Foto: Pep Aguilareles

Per Yvan Lara

El Pere dels arxius

Me la vaig trobar fa uns anys comprant fruita i els dos vam esclafir a riure perquè en el moment d'adreçar-m'hi, li vaig confessar que encara no sabia si es deia Blanca o Clara. Quan la vaig conèixer érem quatre a l'aula, dues hores per setmana, tot un semestre. I no és només que ell no fos capaç d'aprendre's el seu nom després de trenta hores plegats sinó que va aconseguir que la resta d'alumnes també acabéssim dubtant en el to cromàtic concret que definia el nom de la Blanca / Clara. En aquest sentit, era l'antiprofessor arquetípic d'història: no era una enciclopèdia amb potes. Sí que era, en canvi, un arxiu amb potes. I això el feia molt més interessant: no et reproduïa lliçons ja dictades manta vegades salpebrant-ho tot de dates sinó que compartia amb tu les darreres troballes que havia fet als arxius, que combinava amb allò que li havien fet arribar d'altres investigadors i les integrava amb tot el coneixement –enorme– que havia anat acumulant al llarg dels anys. El resultat: un festival de fets, una macedònia d'anècdotes, de detalls i de lletra petita de la vida quotidiana compartida amb el punt d'entusiasme que dona transmetre coneixement que acabes de fer-te teu, d'explicar el que tu també estàs aprenent. I amb el Pere era sempre així. El vaig conèixer de força més gran que molts de vosaltres, quan em van contractar per fer la mateixa feina que feia ell. I sí, ens equiparava un contracte però ens separava un abisme. Ser alumne seu quan jo ja era *profe* és de les millors decisions professionals que he adoptat mai: cada classe amb ell, molts fulls plens d'anotacions, un sac de recursos, un postgrau, l'accés obert a un *data lake*, que en diríem ara. La clau: la combinació de dos elements que no sempre van junts: la sapiència i la generositat. Tota la riquesa de fets minúsculs invocats a les meves classes per fer més comprensibles dinàmiques i estructures abstractes li dec a ell. I una bona part de la meua manera de mirar-me Andorra, també. Trobaré a faltar les seves classes, les converses amb ell, el seu humor i la seva ironia. I trobar-me'l al pont de les monedes. I sí, també trobaré a faltar el que no ha deixat per escrit. Però és que estava massa ocupat a furgar i furgar i descobrir coses noves. Massa curiós per aturar-se a escriure. Massa modest per donar-se importància. ■

Pere amb Àngels Mach presentant les 2es Trobades Culturals Pirinenques al Centre Cultural La Llacuna, 12-10-2005

d'una manera molt divertida, que va facilitar que en pocs dies coneguéssim allò de l'ordre parroquial protocol·lari, pel qual els companys de Canillo sortien abans de classe i els d'Escaldes els darrers. Amb ell vam aprendre també la història i les institucions del país, a conèixer-les bé, i a fer-nos-les nostres, encara que la majoria de nens no fóssim andorrans i bona part dels que ho eren els seus pares havien arribat al país durant els anys seixanta de molt lluny.

Les seves classes combinaven un pla docent de coneixement d'Andorra amb el que demanava el ministeri de Madrid. Per aquest motiu el Pere ens va ensenyar també la geografia mundial, després d'haver estudiat la d'Andorra, que aviat vam acabar, i compte, la de tota la serralada del Pirineu, de punta a punta. En poc temps, vam saber situar al mapa poblacions com Quillan, Pau, Pamplona, Jaca i Esterrí d'Àneu; i rius com el Bidasoa, l'Aragó i el Garona. Avui molts joves quan surten Runer o Baladrà avall no saben per on passen. De fet, molta gent, encara que siguin dins del país, en saben ben poca cosa d'Andorra. Així anem.

El meu sentit condol per un bon mestre que algun cop fèiem empenyar mentre apreníem molt. ■

Per Robert Basart

Només quedem tu i jo

No sabem ben bé per què, però tots tenim en el fons del nostre ésser una sèrie de records d'infantesa i de joventut que ens acompanyen al llarg dels anys i ens acaronen en els nostres somnis.

Jo mateix recordo un dia, ja llunyà, en què l'avi, mirant unes fotografies de la seva colla de joventut amb la resta de la família, li deia a la nostra àvia Marcel·la –Déu l'hagi perdonada, com solia dir ella sempre– "Guaita! Aquesta és morta, aquest també, aquest també, pobret... Fixa't! Només quedem tu i jo!"

Però amb el temps, ell també va desaparèixer de la fotografia i anys més tard... l'àvia el va seguir. I així es tancava el cercle i s'acabava tota una generació.

Records, records que ara reviscolen de nou en la meua memòria en mirar algunes fotografies i reviuire aquella estranya sensació que sentia el meu avi, ara ja fa uns quants anys: guaita! Aquesta és morta, aquest també, aquest també, pobret... Fixa't! Només quedem tu i jo!

Adéu a la Lídia, adeu al Toni, adeu a l'Òscar, i ara... adéu al Pere. I el més fotut de tot és que no sé si tenim gaires recanvis.

El Professor Pere Caveró –i fixin-se vostès que ho escric amb majúscula– ha estat l'historiador d'Andorra i un mestre excel·lent. Amb ell vaig tenir la sort de fer alguns cursets a l'escola d'adults, com ara Història Iniciació (del setembre del 2013 al juny del 2014), Andorra, 1868-1929 (del setembre del 2013 al gener del 2014) i el de la Constitució, 20 anys (del setembre del 2013 al gener del 2014), si la memòria no em falla.

El professor Pere Caveró va néixer a Escaldes l'any 1954 i va retornar a Andorra després d'haver acabat la carrera d'Història, l'any 1977, gràcies entre altres coses a la Lídia Armengol i a l'anomenat procés d'andorranització. Cal recordar, per als que no coneguim aquest fet, que tal com em va explicar el senyor Antoni Morell el 24 de maig de l'any 2019, la cosa va anar, més o menys així. Cito literalment: "Als anys 70 i pico hi va haver un moviment a dins del Consell General mateix, sobretot portat a terme pel senyor Bonaventura Armengol, més conegut com el mestre Orelleta, en què s'havia d'andorranitzar el país i que les assignatures de català, història d'Andorra, geografia

Presentant els Papers de Recerca Històrica volum 9 al Consell General, 2-6-2019

Per Sergi Mas i Balaguer

Recordant el professor Pere Caveró

El primer Caveró que vaig conèixer va ser el senyor Pedro Caveró, xofer particular i home de confiança de la industrial família Reig. Un manyo complidor, seriós, un d'aquells aragonesos orgullosos de ser honestos. Del seu fill, en Pere, en vaig fer la coneixença quan era un joveníssim professor a l'aleshores recentment inaugurat col·legi Sant Ermengol. Tinc omnipresent en la memòria la presència d'en Pere, la seva inseparable pipa i la seva inesgotable vocació pedagògica i històrica, sempre junts fent una sola peça, sempre disposats al servei al proïsme. No puc ni vull posar dates a fets ja passats, gairebé tots agradables i positius, en què l'amic ensenyant fou sempre un protagonista cabdal però de discreta visibilitat.

Ell va ser, juntament amb el futur arquitecte, meritori dibuixant i editor Titus Rebés, el codirigent d'un actiu Centre Cultural d'Andorra la Vella, apolític i aconfessional, amb seu en un lluminós local d'un edifici nou de trinca que avui se m'apareix com en un somni. En un dels pisos hi havia l'aleshores incipient Creu Roja. En un altre, un club de motoristes de vida crec que efímera. En aquells temps en què els Comuns encara no havien assumit les activitats culturals en exclusiva, en certs cercles Andorra era titllada de desert cultural.

Allí ens trobàvem gent jove i també madura, com els fusters Martínez, en Castro, l'electricista Palmir Espineta, el mecànic Batista Saura. Veterans immigrants que no feren mai proselitisme de res, sinó que col·laboraven alegrement en tot, als esmorzars del diumenge al matí amb els més joves, fins i tot intentant fer volar esteles des de la Comella. Encerta ocasió l'amic Pere em

Record de
Pere Caveró
i Muñoz

A l'Arxiu Nacional lliurant la col·lecció d'audiovisuals de la SAC. Lídia Arbués, Àngels Mach, Pere i Cinta Pujal, 9-6-2010

Pere, Àngels Mach, Josep Peralba i Mercè Betriu a l'estand compartit SAC-Dinosfera a la Fira d'Andorra la Vella, 27-10-2013

15a Diada Andorrana a l'UCE de Prada, agost 2002

A la parada de Sant Jordi d'Àgora Cultural el 2006

Presentant la seva ponència sobre els Quarts a les 16es Jornades, entre el moderador Univers Bertrana i el següent ponent, Yvan Lara, 11-12-2010

demanà que fes una xerrada sobre l'art de treballar la fusta. Ho vaig fer encantat i ho vaig il·lustrar amb uns croquis sobre el procés de tallar els arbres al bosc fins que arribaven a la serradora, després de ser arrossegats muntanya avall o de ser transportats per via fluvial. Segurament aquest va ser el tret de sortida del que després va ser el voluminós estudi *El moble a Andorra*, que al cap de quinsap-los anys edità magníficament l'Editorial Andorra del nostre company Titus.

En Pere va ser durant molt de temps un diligent secretari de Velles Cases Andorranes des que aquesta entitat es fundà. Va ser també soci el doctor Vilanova i altres que no recordo, de la Societat Andorrana de Ciències. Ell i la seva germana formaren part de la junta directiva dels primers temps del Cercle de les Arts i de les Lletres. Dels temes d'investigació històrica que va tocar el nostre professor, molts d'ells inèdits fins que ell hi posà el nas, hi ha les relacions ancestrals entre la parròquia d'Ordino i les valls veïnes de l'Arieja que tant m'han ensenyat i tant m'han aportat per comprendre inclús la vida artesana d'aquest tros del Pirineu, començant per la transformació del ferro i com es feia per obtenir la imprescindible sal sotmesa al monopoli de la monarquia francesa.

Amb en Pere Caverero –compte! Caverero amb ve baixa sempre, si no el feies empenyar, cosa excepcional en un home habitualment tot mansuetud– amb ell, deia, vàrem col·laborar en múltiples ocasions, unes, sent

ell animador dels padrins parroquians de la llar dels jubilats d'Encamp, o tots dos explicant i escoltant velles i fantàstiques històries dels temps antics. Ell en contrapartida vingué durant tot un curs a donar lliçons d'història de l'art a l'escola d'art del Comú de Sant Julià. No durà més perquè per part nostra vam abusar de rebre la seva sapiència gratis et more.

Aquest home excepcional emmalaltí de diabetis i abandonà la inspiradora pipa. La deessa Fortuna el castigà per no ser petulant ni egocèntric, per no haver raspallat mai cap esquena influent. Però a la seva manera, crec que era feliç per la seva marginació de l'ensenyança d'infants i adolescents, i passar a donar classes a l'Escola Professional d'Aixovall a gent gran d'aquí i a estrangers acabats d'arribar. Tots es convertien ràpidament en els seus amics. No podia ser altrament amb un professor que ultrapassava el seus deures professionals i els acompanyava fora de programa a conèixer les meravelles del seu estimat país.

Podria continuar explicant més i més mèrits d'en Pere, però no ho faré per evitar el perill de semblar un apologetic exagerat, malgrat que tot el que porto referit i el que em guardo al pap ja entra el terreny de l'inversemblant si ho atribuïm a un sol individu. Deixeu-me, però, que recordi l'emotiu efecte que em produí una dissertació pública del meu amic. Amb ocasió de la presentació d'un llibre autobiogràfic escrit per un altre aragonès d'origen que relatava la seva commovedora odissea de quan era un infant, que vingué en plena Guerra Civil espanyola, tot sol i a peu per reunir-se amb la família que tenia aquí a Andorra. El llibre el va publicar l'Editorial Andorra d'en Titus, que segurament devia pensar en el seu amic Pere perquè en fes la presentació. Va ser molt més que una presentació. Va ser un corprenedor relat històric.

Adéu, Pere. Des de l'eternitat pensa en nosaltres. ■

Per Antoni Pol i Solé

Pere Caverero i Muñoz

La persona, el company, l'historiador, el mestre...

En totes aquestes realitats i més, ha destacat amb llum pròpia en Pere Caverero i Muñoz, (Escaldes 27/12/1954 - Escaldes 24/5/2021),

malgrat la seva extrema discreció i la seva permanent, reprimida i assumida contenció física i anímica.

Una persona... que ha fet del servei als altres el seu nord de manera generosa, noble i dedicada, amb humor, bon caràcter i fina ironia.

Amb una acceptació exemplar de les seves limitacions, amb talent i mirant de controlar les frustracions, la inseguretat, els complexos, la depressió i la negativitat que tots tenim a la vida en algun moment.

Separant, estrictament, la vida pública de la privada (el germà..., el fill...), però igualment dedicat a ambdues, i finalment estimades, Elenes.

Amb un peculiar esperit de sacrifici, l'han acompanyat les qualitats de la perseverança, del sentit de la direcció, la profunditat i la capacitat de concentració.

La seva mirada, amb uns ulls plens de vitalitat i picardia, mostrava una vida interior satisfeta i desbordant.

Va aconseguir ser receptiu i vital, no deixant escapar l'entusiasme i l'optimisme, i pensar i sentir positivament.

Un company... en dues etapes personals.

La primera, fa uns cinquanta anys, adolescents encara, ens vam trobar formant part d'un grup de joves que ens reuníem per millorar el mon reflexionant sobre temes diversos.

La segona, durant els darrers trenta-cinc anys, per millorar Andorra, assumint el compromís de tirar endavant el projecte d'una associació cultural com la Societat Andorrana de Ciències i en la qual, entre d'altres, va participar decididament a fer possible la concreció i consolidació dels *Papers de Recerca Històrica* com a cap del seu consell de redacció, vint anys d'història aportant història, amb nou números editats, fent-ne totes les presentacions, i un desè en curs, des del 2003 en què es va editar el primer.

Podem gaudir a més de tres ponències seves aportades a les diades andorranes a la Universitat Catalana d'Estiu a Prada de Conflent, d'una a les Trobades Culturals Pirinenques i una altra a les Jornades de la SAC.

A través dels seus càrrecs a la junta, des de final dels anys 1980, ha estat sempre seguint, donant suport i impulsant les activitats de la Societat Andorrana de Ciències.

Un historiador... que, com cap altre, ha encarnat la seva professió i el paper d'aquest en la societat, tan important i sovint ignorat o poc reconegut i que la política i altres activitats, haurien d'aprofitar millor, aconsellant-se i incorporant historiadors als seus equips.

La seva front ampla, el seu posat pausat, el seu parlar just i mesurat i el seu escriure curt sempre m'han recordat a quatre historiadors contemporanis, ja desapareguts del nostre entorn proper: el pare Cebrià Baraut, Philippe Wolf, el pare Batllori i Josep Fontana, als quals va tractar i conèixer.

Amb Rosa Duró a l'envelat de voluntariat als Jocs dels Petits Estats al 2005

Per Roser Porta i Espluga
Filòloga

Al primer a través dels *Quaderns d'Estudis Andorrans* del Cercle de les Arts i les Lletres, al segon i tercer a través del Comitè de Ciències Històriques, del qual fou membre de la junta i del seu butlletí, i al quart, entre d'altres, arran de les conferències que va fer aquest per encàrrec del Govern el 1996 al professorat d'història.

Un mestre... recordat pels alumnes, hagin estat joves o adults, per ensenyar les matèries obrint sempre portes a la interpretació i convidant a cadascú a tancar-les segons el seu parer o criteri.

La història com a coneixement en contínua reinterpretació, a mesura que apareixen noves fonts o es fan noves interpretacions de la documentació, gràcies a la tecnologia i a l'evolució del saber.

Potser per aquesta raó va escriure poc, per por d'haver-se de corregir.

Malgrat la seva discreció i modèstia, vull recordar uns petits moments de la seva història personal, dels darrers tres anys, en una síntesi que només ell era capaç de fer, dels quals he estat testimoni a través del Whatsapp, en homenatge.

15 desembre 2019

Heu votat correctament?

24 gener 2020.

Superat el dia 20/1/2020, dilluns? És el dia de l'any de la tristesa. Es dilluns. Saturació i ressaca de festes. Bons propòsits, han cedit en quantitat i qualitat. El banc presenta rebuts. Encara no hem cobrat el gener. L'any és igual que l'anterior.

9 febrer 2020.

Ja tinc els papers de la CASS com a jubilat.

27 març 2020.

El confinament amb els missatges és més suportable.

I el seu darrer Whatsapp, rebut el 9 de maig a un quart de vuit del vespre, sense text escrit, m'enviava una imatge de dues mans sostenint una bola gran i lluminosa, sota d'uns estels, en la qual hi havia escrit "bona nit".

Premonitòriament i simbòlicament potser, m'oferia part de la seva llum abans de partir en el seu darrer viatge.

Després vindria la darrera hospitalització i l'empitjorament.

Tot i que mai va demanar res, avui l'hem de recordar amb agraïment, per la seva continguda vàlua i per haver volgut compartir generosament amb tots nosaltres la seva llum. ■

Més ràpid, que tinc pressa

Ara podem escoltar els àudios de WhatsApp de manera ràpida, accelerada. No cal esperar per escoltar qui ens parla al ritme que ha emès el missatge. Per què hauríem de fer-ho? No cal, ràpid, ben ràpid. Accelera que tenim pressa. Potser no cal ni escoltar-lo bé. Com tampoc cal escriure i llegir missatges, fem àudios, molts àudios que tenim pressa. No cal fer posts a Instagram, fem stories: una imatge, a vegades una mica de moviment, quatre lletres –poques, molt poques–, emojis, i signes d'admiració –molts, molts–. Tothom ho veu, perquè prefereix el moviment ràpid de les stories quan passen que haver de llegir el minitext del post, o haver de mirar un element fix, immòbil. Ràpid, ràpid, accelera que tenim molta pressa.

No hi llegiu una queixa, és així i ja està. Més aviat és perplexitat, desconcert. Va així. Són nous temps. Tot canvia. I ja està bé suposo. Curt, ràpid, impactant i visual.

Tot el contrari de les observacions lentes i pacients que l'enginyer Bonaventura Adellach, mort fa poc, va fer al llarg de tota una vida per arribar a les conclusions de *El pic d'Arcalís* i *La muntanya solar*, dos llibres que mostren com els antics utilitzaven la muntanya per establir el seu calendari i com vivien dins el cicle natural, unes teories també explicades en l'audiovisual del mateix títol. Segons podem llegir a la premsa dels anys 70 o en els llibres que va publicar, Adellach, també conseller general, va marxar d'Andorra profundament decebut per la impossibilitat de posar en pràctica la idea d'ordenament del territori que ell havia dissenyat.

Investigació lenta també la d'un altre home mort en les darreres setmanes, Pere Caveró, un historiador que llegia molt i escrivia poc. Sobre ell han escrit fa poc Yvan Lara, Àngels Mach i Susanna Vela, ella en la nova *Portella* en versió web, recentment estrenada i que no us heu de perdre. Han fet uns retrats que descriuen molt bé aquest home apassionat per la història contemporània d'Andorra que més que brillar amb una obra pròpia va ensenyar, influir, encoratjar, ajudar o guiar.

A principis del 2007 ell i Vela, a l'Arxiu Nacional, on el Pere Caveró vivia, van llegir el llibre *Espanoles deportados a los campos nazis*, de Benito Bermejo i Sandra Checa, i

van observar que, a l'apèndix dedicat a "otras nacionalidades", hi apareixien tres andorrans. De seguida van veure que aquella xifra, tres, no lligava amb la història oficial fins al moment, que només contemplava un deportat als camps, Anton Vidal Felipó, documentat per Montserrat Roig a *Els catalans als camps nazis*. De seguida van enviar un mail a les redaccions de cultura dels diaris. I a partir d'allà, amb el Jorge Cebrián vam ampliar la llista fins a tretze a Andorrans als camps de concentració nazis.

Evidentment, durant la recerca que va durar dos anys –res de ràpida– vam parlar molts cops amb el Pere Caveró, que ens seguia amb molta atenció i ens animava amb aquella ironia seva tan subtil. I sempre li estarem agraïts per haver-la provocat i el recordarem amb aquella pipa i aquell bigoti que li amagava el somriure. ■

Pere, Univers Bertrana i Àngels Mach a les 16es Jornades

Per Àngels Mach i Buch

35 anys amb el Pere

El Pere era el soci núm. 50 de la Societat Andorrana de Ciències, s'hi va inscriure el 29 de març de 1986. Jo ho havia fet el 4 de desembre del 1985.

Aleshores la programació de la SAC funcionava per curs lectiu, que més endavant es va canviar per any natural per facilitar la tresoreria. Per tant, vam començar gairebé junts el trajecte de fer créixer l'activitat d'aquesta associació voluntària, cultural i d'aprofundiment i divulgació del coneixement, sota la presidència del Josep Vilanova.

Parada al Correllengua a l'envelat del Parc Central, Antoni Pol, Àngels Mach i Pere, 17-9-2006

Setmana de la Diversitat Cultural, projecte Insideout, a la Rotonda, 16-5-2015

En la presentació del llibre de Papers de Recerca Històrica volum 9

2010

Jornades Cebrià Baraut, amb Olivier Codina, Maria Martí, Susanna Vela, Helena Solé, Cristina Yáñez i Albert Villaró, a la Farga Rossell 25-9-2017

En la presentació del llibre de conferències 2017 de la SAC a la sala de Morabanc amb Ermengol Puig, 29-1-2019

Presentació dels Papers de Recerca Històrica volum 8 al Consell General, 18-11-2016

Presentació dels Papers de Recerca Històrica volum 8 al Consell General, 18-11-2016

Als 13ns Debats de Recerca sobre Història, 13-7-2020

Ell ja tenia experiència en l'àmbit de l'associacionisme cultural i de recerca havent format part del Comitè Andorrà de Ciències Històriques, que s'havia creat el 1980, amb Elidà Amigó i Lídia Armengol, entre altres historiadors andorrans.

Fruit de la seva vocació en formar el jovent en el camp de la recerca va empenyer la SAC a crear el Concurs de Treballs Escolars de Recerca, dels quals es van publicar els guanyadors del 1985 i el 1986.

En l'assemblea ordinària de la SAC del 30 de juny de 1988 va entrar a la junta directiva com a vocal, encarregat de Publicacions. El final dels 80 fins al 1994 van ser anys precaris de pressupost i per tant d'activitats. Les reunions de junta eren moments de debat, de reflexió, de comentaris, més que d'organització de grans projectes, però el Pere sempre de forma breu, com a ell li agradava fer, hi exposava la seva opinió sense floritures.

Al Pere li agradava escriure articles fonamentats però sintètics. El que podia escriure en quatre línies no ho estirava perquè li ocupés una pàgina. Considerava que així era més fàcil d'entendre i de recordar.

L'any 1994, en què la SAC complia deu anys de creació, es va decidir reactivar. Es va trobar nou finançament per als projectes i es va començar a editar el butlletí *El SAC*, que s'enviava als socis per correu postal. Quantes vegades vaig anar a casa seva amb els butlletins o les targetes d'invitació recollits a la impremta, i ell amb la seva germana Elena, aconseguien completar el procés com per art de màgia, per enviar-los als socis.

Tenint un especialista en Edat Contemporània a la junta directiva de la SAC, el 2002 es va

voler crear la secció d'Història, de la qual el Pere va ser el cap. El següent pas va ser buscar la manera de potenciar la recerca en història i publicar-la, de saber qui estava investigant en temàtica andorrana. Tenia molt clar que no només s'havien de tenir en compte els investigadors amb formació acadèmica reglada, sinó que els investigadors amateurs també havien de tenir cabuda a la publicació si l'article era fonamentat. I amb el Pere al capdavant del consell de redacció, vam començar a publicar els *Papers de Recerca Històrica*, el 2003, la nineta dels ulls del Pere, de forma modesta i discreta com era ell. En van aparèixer cinc volums, tipus revista, sense títol, només amb número d'ordre, però amb resums en català, castellà i francès, i diferent color en el nom a la portada.

A partir del volum 6, atès que a Andorra no hi havia codi ISSN andorrà per a revistes, vam optar per posar un títol concret referit al dossier, per poder tenir codi ISBN d'Andorra, però conservant igualment una part de miscel·lània, amb articles de diversos altres temes.

L'any 2004, el president d'aleshores, Antoni Pol, va dimidir en ser elegit degà del Col·legi d'Arquitectes d'Andorra. El vaig reemplaçar jo mateixa, i el Pere em va substituir a mi com a secretari general de la SAC en l'assemblea extraordinària del 25 de maig.

Des de llavors el contacte encara va ser més estret, per tal de compartir l'afegit de la burocràcia del funcionament de la SAC als projectes que dúiem a terme.

Al Pere li agradava anar als arxius a investigar. I no només per cercar documents que li interessaven a ell; quan trobava un document que sabia que em podia interessar del tema que jo buscava, me'l feia a mans per facilitar-me que no l'hagués de buscar jo.

Tenia projectes en ment, temàtiques per al dossier dels *Papers de Recerca Històrica*. Era primmirat perquè el títol s'adigués concretament i correctament amb el contingut. Quan es va triar en assemblea el títol del volum previst per al 2023: "Els moments delicats de la sobirania andorrana". L'endemà em va telefonar per dir-me que calia eliminar l'article *Els* perquè no es podrien pas publicar tots, sinó només alguns. Els *Papers de Recerca Històrica* núm. 10, per al desembre del 2021, que es preveuen amb un dossier central sobre "1961-1978, inicis de l'administració andorrana moderna" li seran dedicats.

Per a nosaltres, els seus amics de la SAC, el Pere ha estat fonamentalment un mestre que gaudia investigant i un col·laborador excel·lent. Un company generós, dedicat i noble a qui trobarem a faltar, però el seu record queda per sempre al nostre cap i al nostre cor. ■

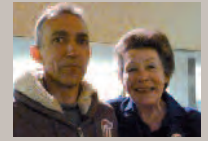

Record d'Ann Matschke

(15/10/1939 - 9/10/2021)

Per Clara Pladevall i Izard, en representació de l'Andorra Recerca + Innovació i altres companys i amics de l'Ann

Dia de la Cultura, 28-2-2012

Va rebre en vida un reconeixement que queda petit per tot el que va fer pel país

A l'octubre ens va deixar una gran persona, l'estimada Ann Matschke. Premi Àgora Cultural 2011, va rebre en vida un reconeixement que ara queda petit mirant tot el que va fer pel nostre país.

Anglesa d'origen, i molt vinculada a aquest col·lectiu dins d'Andorra, va ser de les persones pioneres que, als anys vuitanta, van ser conscients de la manca de coneixement en els diferents camps de la biodiversitat que patia l'Andorra del segle passat. Per esmenar aquesta mancança, amb altres companys naturalistes, biòlegs i, en general, persones preocupades per una Andorra canviant i en ple procés de modernització, va sorgir l'ADN, Associació per a la Defensa de la Natura d'Andorra, l'any 1986. L'Ann va tenir un pes molt important en les activitats d'aquella ADN acabada de néixer. I és que ella, amb una formació científica i uns interessos naturalistes molt amplis, era amant i bona coneixedora d'ocells, papallones i plantes, i va recórrer fins al darrer moment tota la geografia andorrana per conèixer, anotar i compartir els seus descobriments generosament.

Amb aquell grup de l'ADN de l'inici va estudiar a fons els ocells presents a Andorra, els més comuns i els més rars, per poder elaborar el que encara ara és una obra cabdal en el coneixement ornitològic d'Andorra. Estem parlant de l'*Atlas dels ocells nidificants d'Andorra*, publicat l'any 2002 per l'ADN. En

aquest llibre s'agrupaven estudis molt precisos fets durant més de deu anys sobre aquest grup de fauna andorrana. I sobretot s'hi veuen les múltiples hores de treball de camp, d'observacions, d'anàlisi i de redacció en català i anglès. La seva passió, però, no s'aturà després d'aquesta fita, i l'Ann va seguir observant i ampliant els seus coneixements, de manera que les seves dades van contribuir a mantenir actualitzada la *Llista patró dels ocells d'Andorra* (llista on s'agrupa tot el coneixement respecte a un grup taxonòmic determinat) i van ser emprades l'any 2018 per a la publicació de la *Guia dels ocells d'Andorra*, a càrrec de l'antic Institut d'Estudis Andorrans. Col·laboradora sempre atent, l'Ann va ser voluntària des de l'inici del seguiment dels ocells comuns a Andorra, fins i tot durant el parell d'anys d'impàs en què el projecte va estar sense finançament ni coordinació. Part del que sabem sobre els ocells d'Andorra ho devem a l'Ann.

En el camp de les papallones, una altra de les seves passions, observava setmanalment aquests insectes en el transecte de Fontaneda, un itinerari inclòs a la Xarxa de seguiment de les papallones diürnes d'Andorra (BMSAnd). Va fer-ho durant més de deu anys sense faltar a la cita d'aquest projecte de ciència ciutadana i va contribuir voluntàriament a fer més gran i més amigable una xarxa naturalista que, de fet, havia començat l'any 1976 al seu país natal, Anglaterra. Segurament, la seva cultura anglosaxona la feia més propera a aquestes iniciatives que, de mica en mica, es van anar estenent també aquí, però no dubtem que la seva personalitat generosa va ser clau per consolidar tots aquests seguiments amb participació ciutadana.

Un altre dels seus camps d'estudi era la botànica: les flors, els arbres, les plantes en general per petites i rares que fossin, no eren cap secret per a ella. L'Ann coneixia millor que ningú les diferents espècies d'orquídies salvatges, i a tots els punts de la geografia andorrana sabia quina planta hi treia el cap. La seva difusió en aquest àmbit es va consolidar amb la publicació de les guies de camp, publicades per l'ADN, com *Andorra: Flors, Fleurs, Flores, Flowers* o el *Recull d'orquídies*, publicats l'any 1992 i el 1993. D'altra banda, els seus coneixements de fons en aquest camp van ser cabdals per complementar dades històriques i treball de camp quan l'equip de la Universitat de

Barcelona, els anys 2000, va iniciar els treballs que fructificarien amb la publicació de la *Check-list i Llista vermella de la flora d'Andorra*, l'any 2008. Des d'aleshores va seguir anotant, amb la seva cal·ligrafia quasi d'impremta, la informació més actualitzada i recent de l'evolució de la flora i vegetació andorranes. Ella no va deixar de sortir a observar, gaudir de la natura i compartir els seus coneixements malgrat la seva ja avançada edat.

L'Ann és un exemple que cal trencar una llança a favor de les persones anònimes que, sense el suport directe d'una entitat, centre de recerca, associació, universitat... són perseverants en les seves passions i a poc a poc aconsegueixen acumular un saber considerable. I és que la ciència avança sobre les espatlles de gegants –citant Newton– i també gràcies a les espatlles de persones com l'Ann.

Aportacions col·lectives, aportacions petites o grans, aportacions sempre altruistes i generoses com les que li van valer a ella el premi Àgora atorgat per Àgora Cultural "per la seva contribució a valoritzar l'observar, conèixer, estimar, divulgar i protegir la natura". Vegeu revista Àgora núm. 21.

Els companys d'Andorra Recerca + Innovació, amics i col·laboradors, volem que aquestes línies constin com a sentit homenatge i recordar-la i valorar-la cada dia per no oblidar que persones perseverants, amables i generoses com l'Ann han fet que Andorra sigui com la coneixem. Descansi en pau. ■

24è concurs de poesia 2021

Miquel Martí i Pol

En el 24è Concurs de poesia Miquel Martí i Pol, instituït amb motiu del Dia mundial del llibre per la Biblioteca Pública, adscrita al Departament de Promoció Cultural del Govern d'Andorra, els membres del jurat, compost en aquesta ocasió per les senyores Meritxell Cornella i Planells, Selva López del Olmo i Josefina Obiols i Obiols, després d'haver fet la lectura crítica de les 17 obres presentades a la categoria Poema i de les 16 obres presentades a la categoria Recull, i d'haver-nos reunit virtualment els dies 23 de març, 13 d'abril i presencialment el 17 d'abril d'enguany, després de les deliberacions pertinents, hem acordat aquest veredict.

Per a la categoria Poema, el jurat ha atorgat un accèssit consistent en un lot de llibres al poema núm. 16, perquè destaca per l' emotivitat d'una estructura breu i trencada, acompanyada d'un llenguatge metafòric, que transmet la sensibilitat d'un comiat de forma molt encertada. L'autor del poema, titulat *Comiats*, és el Sr. David Esteve i Mortés.

Continuant amb la categoria Poema, el jurat atorga el primer premi, dotat amb 300 € i un lot de llibres, al poema núm. 13, perquè transmet esperança malgrat els temps viscuts, a través de l'entorn natural de la muntanya. L'obra té un ritme suau i delicat que evoca tendresa i musicalitat. El poema, titulat *La sort*, pertany a la Sra. Bruna Generoso i Miralpeix. En la categoria Recull, el jurat ha atorgat un accèssit consistent en un lot de llibres al recull núm. 11, perquè ofereix una mirada de l'entorn canviant des de l'interior. A través d'un vocabulari precís i punyent reflecteix els sentiments viscuts en el darrer any. Aquest recull, titulat *Carrers canvians*, pertany a la Sra. Bruna Generoso i Miralpeix.

Continuant amb la categoria Recull, el jurat atorga el primer premi a dos obres *ex aequo*, que es repartiran el premi dotat amb 1.200 € i dos lots de llibres.

Premi compartit:

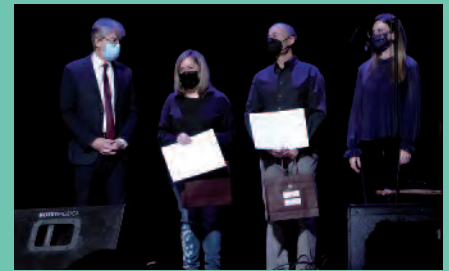
El primer premi de la categoria Recull és compartit entre dos reculls.

El primer recull guanyador és el núm. 13, perquè empra una estructura amb ritmes de la poesia trobadoresca per evocar tres situacions diferents amb originalitat.

Aquesta obra, titulada *Tres moments pandèmics*, que signa amb el pseudònim *Sobreviure*, pertany al Sr. Josep Maria Capdevila Bassols.

El segon recull guanyador és el núm. 15, perquè destaca per la seva riquesa lèxica i una estructura narrativa aplicada a la poesia. L'autoria del recull titulat *Irrellevant* correspon al Sr. Joan Ramon Marina.

Andorra la Vella, 17 d'abril del 2021
Meritxell Cornella Planells, Selva López del Olmo,
Josefina Obiols i Obiols

Premiats categoria Poema amb l'ambaixador de França Jean Claude Tribolet i la ministra Sílvia Riva

Categoria Poema Accèssit

David Esteve i Mortés

Comiats

De sobte ensurts
lligats a mar.
Vorejant la costa,
reclam!

Esquitxos de sal
a pell oberta.
Escous
ànima morta.

Esglai amarg
em dicta el cor.
Ressurrecció!
Ja ets on vols.

Trèmols
mots de l'ahir.
Trèmols
dits de l'avui.

S'atura el dia
desig cruent.
Ancorant el temps,
destí punyent.

Surant a mar
en tons blau cel.
Ja ets on vols,
sempre present.

Premi Categoria Poema

Bruna Generoso i Miralpeix

La sort

Per un camí traçat, un xic de sort
respira persistent muntanya amunt.
La neu li glaça el plor i es torna fum
tot el dolor; no vol fer-la dissort.
Dies enllà, pel ressò del volum
d'aigua d'un pou de por, un crit somort
estava ple també de desconhort
i s'havia estancat com un costum
per ofegar futurs sota una llosa
i fer que el nou demà fos una presa
d'enyorament, i no cap altra cosa.
Llavors, aquella sort, amb subtileza,
va arribar fins al cim, sense fer nosa
ni al temps ni al lloc, i en va sortir il·lesa.

Categoria Recull Accèssit

Bruna Generoso i Miralpeix

Carrers canviants

I. Introducció

Confinament enllà, veig l'horitzó
i entenc la solitud com una amiga.
El ple de carrers buits avui m'intriga
com una llum de nit rere la por.

De bon matí, la música m'abrigo
i em fa més lleu l'hivern, però l'olor
de flors arran d'estiu en un flascó
no es pot recuperar... Rosa i espiga.

Després destrio el temps i surt el sol.
És en l'instint on rau tota esperança
i em fa feliç l'ocell que arrenca el vol.

Des dels meus ulls, l'oreig sap fer balança
i vèncer el desencís. El ploviscol
decanta cada intent, l'amor s'atansa.

II. Petjades

Pel camí,
hi ha rastres de paraules,
senyals humans,
petjades i rondalles.

Encara som aquí
per dir-nos i estimar-nos;
sentim l'aigua del riu
ben a prop nostre.

La història continua
abans de tornar a casa,
perquè, amb tot plegat,
explica un conte,
encara tenim nom,
encara hi ha esperança.

Aquest silenci d'ara
encara pot trencar-se.

III. Nus

En un instant, la pau
es torna guerra.
Per molt que caminem
caurem altra vegada.
No queda aprenentatge
ni experiència
per reafirmar la veu
que ens diu que som aquí,
que hi ha paraula.
Parlem d'una esperança?

IV. Tímid trepig

Timid trepig, avui t'avens per terra
a no afrontar la por. No hi ha bellesa
que parli per parlar. La tímidesa
et tanca al buit d'un pou refet en gerra,
i et beus l'amor com una gran proesa.
L'amor no guanya temps, només s'hi aferra,
i, és clar, aquest camí avui t'enterra,
tímid trepig, perquè no hi ha escomesa,
ni cap brogit, ni lluita ni revolta,
ni cap camí per on seguir les passes
del teu destí. Desfila desimbolta
la imatge de la por. Avui fracasses,
tímid trepig, perquè l'ofec no et solta
el mal que tens al cor, tapat amb gases.

V. Tímidament

Tímidament,
creuem el riu,
parlem més fort,
ens fem paraula.
Del dubte
en neix la flor
i riu la primavera
mentre dura.
Em dic un nom
i em defineixo.

VI. Andana

És una andana
un punt d'espera
a l'estació,
com les rutines
i les converses sense fons.

Enfront de mi,
percebo un buit,
un sol camí
sense vegetació ni gent,
un gran silenci.

Un viatge,
no pas una fugida.
D'això se'n diu amor.

VII. Riu

L'impuls
del riu
que pren
la mà
del temps
ens fa contents,
pel seu intent
d'endur-se avall
els mals,
l'oblit,
la por,
la mort;
així, de cop,
sense trasbals,
del tot.
Amb tot,
als dies,
molts
i solts,
ningú els retén.

Sols queda,
en mi,
aquest soroll
del riu,

que diu
i que desdriu
que som la llar
i som la sort,
l'instant amb tu
i aquest desig
tan persistent.
Soc sols l'instant,
el vent,
l'estiu
i el niu
que he fet al riu.
Soc sols això
i un bes d'amor,
amic,
així t'ho dic.

VIII. Tresor

No brilla cap tresor
ni perceben cap tic-tac
les hores felices.
No creuen la frontera
fins a casa.

Vull dormir i despertar,
i que tota tristesa
s'hagi perdut dins un somni
perquè l'amor no vol desespe-
rances.

La distància no és un miratge
però comptaré les passes
fins a tornar-te a veure,
i fer que perduri la imatge.

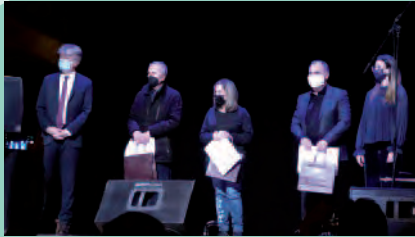
IX. Desenllaç

El desenllaç del conte
és un record,
un amor,
un camí per recórrer.

El desenllaç del conte
és un buit,
un aparcament sense cotxes,
un descampat,
una ciutat confinada.

El desenllaç del conte
és un punt intermedi,
un nou desig,
una il·lusió,
l'impuls perseverant
per fer una nova passa.

Premiats categoria Recull amb l'ambaixador de França Jean Claude Tribolet i la ministra Sílvia Riva

Premi Categoria Recull ex-aequo

Josep Maria Capdevila i Bassols
(Pseudònim: "Sobreviure")

Tres moments pandèmics

Primer moment pandèmic: A un nen nascut a Andorra durant el confinament tot escoltant la Maria del Mar Bonet cantar "El pi de Formentor"

Infant que vens a Andorra saltant-te la frontera que és la millor manera d'esdevenir andorrà; vens per camins feréstecs, cercant una dreuera, duent el bell anunci d'eterna primavera: t'has ben desconfinat.

Damunt dels tres Valires, des del Comapedrosa, arribes a una terra que costa d'albirar. Per sobre les arbredes, amb la neu tendra o fosa, amb vaques a les prades, galls fers a l'avetosa, vens a la teva llar.

Per la teva nissaga seràs una barreja de móns i d'hemisferis difícils d'encaixar; mes tu ja tens l'empenta de qui avança i gateja que xuma i creix i deixa enrere plors i enveja com un ver emigrat.

Caus en un lloc insòlit, gens apte per gent bleda, de tràfecs i finances que s'han d'actualitzar. Mes l'indret és molt càlid, de neu i d'aigua freda, amb clero i sens moneda. I si no té moneda... no pot devaluar.

Ets l'esclat de la vida que canta i que s'escampa. Amb cada plat que trenquis hi haurà una joia al cor Del pare i de la mare, de llevant a la pampa... I aquell esglai que sobta, que glaça el pit i enrampa, valdrà el teu pes en or.

*****

Segon moment pandèmic: A una insòlita dama rossa en memòria d'un setge viral.

Esplèndida dama rossa
Sóc ferit de fin amors:
Per vos buidaré la bossa
I us duré lletres i flors
Com cap més dels trobadors.

Espectacle poètic i musical de Félix Jousserand i Quim Salvat

Dins del castell amb muralla, per combatre el catarisme, Vos hi ensenyeu catecisme a una munió de canalla que sempre xerra i no calla.

I com a pedra de toc d'aital útil acadèmia, planteu cara a la pandèmia pregant a l'inclit Sant Roc que ens guardi de pesta i foc.

A recer sota un merlet, cantant tensors a pleret, us vetllaré si és hivern I romandrè ferm i dret quan faci calor d'infern.

I no us estaré gelós si a trenc d'alba, el vostre espòs sento com amb vos s'esmolra ans m'escuraré la gola per cantar planys i llaors.

I pel que em resti de vida no tindrè cap més quefer que fer-vos guarda seguida sense mesura ni mida; i pregar al sepulterer

que, quan se'ns morin els cossos, apropi als teus, els meus ossos.

*****

Tercer moment pandèmic: A un vell mort de Covid en solitud

Llençols de sol a la façana grisa de la granja de vells t'han dat l'adéu; corsecat i agre, jo t'he enviat el meu cap al taüt de pi de fusta llisa.

Amortallat, amb corbata i camisa vas en furgó per corriols de neu, al cremador, després d'un servei breu amb capellà, que l'ànima et tamisa.

I amb el toc funeral de la campana que el campaner repica amb mala gana gaudiràs d'un instant de sacerdoci.

No han vingut ni la filla ni el teu gendre, per emportar-se el teu gratat de cendra i és que ara ja has deixat de ser un negoci.

Premi Categoria Recull ex-aequo

Joan Ramon Marina i Amat

Irrellevant

Filla del fred, per entendre'l i conviure-hi,

vas oblidar irremeiablement que un dia fores llosa, gespa, vent.

Tothora la fresca vas voler combatre; fins en això deixares d'ensumar olors ja transitades;

cíclicament, l'orri de la rutina t'asfixiava i convingueres en fer camí.

Em convé aprendre-ho a assumir.

Emancipaves la teva vida, i seria ja una renovada justícia la que, enfront dels altres, deliberaria.

I aquell dia de designis oblidats, de voluntats cansades, quan fingiries tornar del teu exili voluntari ho faries de la manera menys acomplexada possible.

Irrellevant cant, ¿no va fer-te veure que tot té en la pròpia voluntat, en el propi treball, les seves arrels?

No. No saberes imposar-te d'altra manera que excitant equivocadament aquells que conculcaven el teu destí.

¿Què es podia esperar d'una família que es destruïa a les palpentes?

No t'hi capfiquis més.

No coartis la teva esperança:

series garsa si el mareig que l'amor et causa l'impedissis d'explotar amb tota la seva ànsia;

neu fosa, si no amarres amb paraules roents, els exabruptes rebuts, excloents.

Mentre et reclamen aquí, pertot, estarem d'acord que el deure pel deure no es presta a la gesta;

m'has fet avinent que esforç i sacrifici no es cultiva ni és cultura.

Aprofundiré en la meva resignació i en allò que no voldria haver-me de convertir:

un vell resistent, pacient, poc dependent i poc demandant.

Em considerava un fi en mi mateix –prova d'entendre'm–, perquè en allò que m'hagués de succeir combatries amb mi.

I, rellevant Kant, comparec a la teva vora, sabent del cert que no trobaràs a faltar el que no has tingut:

encaminaràs les veus que t'advertien que reneguessis del teu estil de dona nova cap al fred sec i seré dels Pirineus;

no desaprofitaràs albadà ni matí per treure el cap del fil i, soldada de lluita rabent, obstinada, esdevenir.

Soliloqui irrellevant amb una neboda, 2001-2021

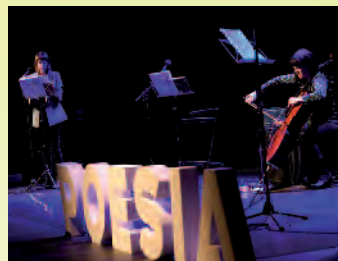

Dia de la Poesia d'Encamp

esia

Mireia Calafell i Björt Rùnars en l'espectacle Varosha

Voluntaris per la llengua alumnes del col·legi Maria Moliner

El 23 de març de 2021 (el 2020 no es va poder celebrar) va tenir lloc el recital de poesia d'enguany, que recuperava espectacles creats a partir dels mateixos autors dels poemes. L'acte es va celebrar a la Sala d'Actes del Complex Esportiu i Sociocultural per donar més cabuda i respectar les mesures covid.

El tret de sortida el va donar la Cònsol Major, Laura Mas, amb la lectura del poema de Felícia Fuster triat per celebrar el Dia de la poesia en terres de parla catalana.

"No em despulleu"

Abans
que el gran compàs no em paralizzi
amb la geometria de la mort
no em despulleu.
No em despulleu del temps
ni d'aquells mots
que, fins gebrats, jo feia càlids.
Sé que el meu cant
avui
no arribarà
ni a les òrbites baixes
i el món em pesarà. Tant és.
Deixeu-me.
Deixeu-me el formigueig
d'aquest cap ple de festa
i les ales dels ponts. Deixeu-me blanca,
calç apagada, encesa, poca cosa,
no res,
amb els peus nus.
Sé caminar descalça. I més.
I encara sé:
només el que s'esborra
té importància.

La ministra Sílvia Riva va realitzar la següent intervenció, amb la lectura d'un poema de Joan Margarit, desaparegut recentment i força vinculat a Andorra.

Andorra Park Hotel, de Joan Margarit
L'home llegeix l'insomni al vidre fosc.
Aquí, on després van construir l'hotel,
aquell noi va amagar sota una pedra
una carta d'amor i va fer un mapa,
el veritable mapa d'un tresor.
Però el tresor era una covardia:
el que no s'atrevia a dir a una noia.
La seva última carta d'amor,
aquesta sí que va donar-la en mà.
Llavors la covardia o el menyspreu
—no ho sabrà mai— venia d'una dona.
Va arribant l'alba als vidres de l'hotel
com un vaixell de guerra.
Cap dona no es recorda de cap carta.
Els núvols presagien fred i neu.

Després van intervenir els voluntaris i aprendents adults del Voluntariat per la Llengua.

Cintia Lacube va llegir el poema *Outlet*, de Josefina Porrás, guanyadora del concurs de poesia Miquel Martí i Pol de l'any 2020 en la categoria Poema.

Latifa Boulife va llegir un poema d'Elena Aranda inclòs en el recull *Sota un cel prematur*, primer premi *ex aequo* del concurs de poesia Miquel Martí i Pol de l'any 2020 en la categoria Recull.

Diana Salas va llegir un poema de Bruna Generoso inclòs en el recull *Andorra en clau de vers*, primer premi *ex aequo* del concurs de poesia Miquel Martí i Pol de l'any 2019 en la categoria Recull.

Maria Alba Mas va llegir el poema *El silenci de les pedres*, de Jaume Ten, guanyador del concurs de poesia Miquel Martí i Pol de l'any 2019 en la categoria Poema.

Tot seguit van recitar diferents poemes les parelles lingüístiques d'alumnes del col·legi Maria Moliner Abel Delgado i Besi María Rodríguez van llegir un poema de Selva López inclòs en el recull *Carícies al temps*, primer premi *ex aequo* del concurs de poesia Miquel Martí i Pol de l'any 2019 en la categoria Recull.

Edgar Sevilla i Álvaro Permartín van llegir un poema d'Albert Ruiz Feijóo que forma part del recull *Inventari d'un any de traspàs*, primer premi *ex aequo* del concurs de poesia Miquel Martí i Pol de l'any 2020 en la categoria Recull.

Giselle Micó i Georgios Jeri van llegir el poema *Divendres*, de Nacho Mayo, inclòs en el recull *Poemes de Sispony*, accésit en el concurs de poesia Miquel Martí i Pol de l'any 2019 en la categoria Recull.

El plat principal va venir de part de la poetessa Mireia Calafell i la violoncel·lista Björt Rùnars, que ens van emocionar dient els poemes sobretot del poemari *Nosaltres Qui*, inclosos en l'espectacle *Varosha*. Segons Calafell i Rùnars, *Varosha* representa avui la lògica pròpia d'una manera d'entendre el món com a lloc que pot ser devorat —amb el turisme, amb una guerra— i, al mateix temps, el misteri i la bellesa contradictòria d'un espai que, pel fet de poder ser habitat una altra vegada, permet pensar una nova manera de fer, de ser, de dir-nos.

Alguns dels poemes que es van llegir:

Aroscha

*Les meves fletxes fan més mal,
les meves fletxes són l'amor,
va dir inflat d'orgull Eros a Apol·lo
mentre tensava l'arc amb precisió.
Mil anys va estar-se el fill de Zeus
perseguint Dafne, que el rebutjava,
mil anys creuant els boscos
temptant d'acorrallar-la,
i mil anys més nosaltres
repetint i repetint el mite
sense posar-lo en dubte, sense negar-lo.*

*Per què no vares dir-me, mare,
Que no és dolor i no és condemna,
Que no és persecució, l'amor
Que això és violència?*

Varosha

Digues que aquest estiu vindràs amb mi a Varosha i que dels seus carrers deshabitats, les seves cases buides, els seus hotels de cinc estrelles plens de pols, les seves grans piscines d'aigua verda, brutíssima, i de la seva vida aquella que es va perdre de sobte, en farem camps de terra i fang. Que tu seràs arada i jo tempesta. I que entendrem, en tornar a casa, què ens ha volgut dir sempre la ciutat.

Urbanització Garbí

En obrir la finestra veus
la casa del veí que veu
la casa del veí que veu
la casa del veí que veu
la casa del veí que veu
el mar radiant des del balcó,
com puja la marea cada vespre.

No era ben bé així el teu somni
però, i què importa:
tampoc no li demanes a un astor
—si no vols fer-li mal— que voli alt.

Comiat

Dir-te adéu era això:
veure com cremen boscos
i ser jo tots els arbres.

També la pluja ferma
que ha començat a caure.

La ubiqüitat

Sota un imant vermell

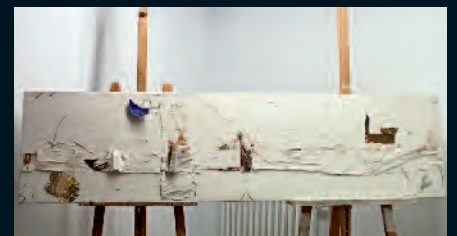
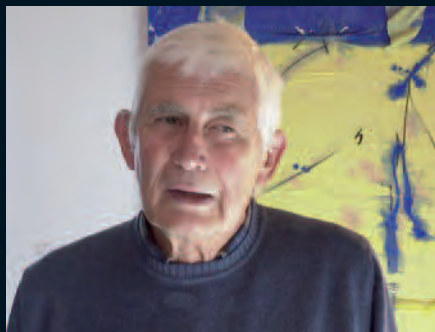
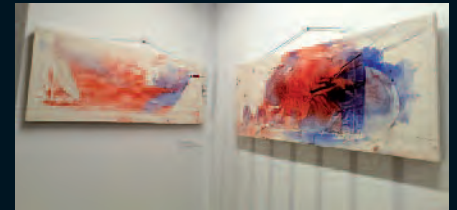
d'una nevera a Aix-en-Provence
i una nevera a Vilnius, Lituània
una nevera per exemple a San Francisco
i una nevera a Oiartzun
i encara una altra allà on més vulguis

hi ha una fotografia
on sortim tu i jo, al fons.
Baixàvem per la Rambla,
haviem fet l'amor.

Alfons Codina

Cap de l'àrea de les Biblioteques Comunals d'Encamp
Departament de Cultura
Biblioteca Comunal d'Encamp
a.codina@encamp.ad
Fotografies: Comú d'Encamp

Alfons Valdés i Puig

Aquesta exposició de pintures i objectes, que es desenvolupa en l'escala i els replans de les cinc plantes de l'escola d'art d'Ordino, parla del pas del temps.

Jo vaig néixer a Barcelona, l'any 1945, en un pis al qual s'accedia per una escala molt fosca de quatre replans, que dona nom a aquesta exposició.

Víviem en un principal, sense ascensor, i l'arribada a casa es produïa, cada dia, a través de la foscor.

No hi havia llum natural, i l'escala estava il·luminada per una petita bombeta d'incandescència de 25 v.

En proposar-me la Rosa Mujal aquesta exposició, vaig relacionar els meus orígens barcelonins amb Ordino.

L'arribada a Andorra es va produir l'any 1974. La meua àvia era basca, de Deusto, Bilbao (Bilbo).

En arribar al Pirineu em vaig adonar que tots els noms eren bascos. També em va cridar molt l'atenció el descobriment de les estacions.

Jo, de Barcelona, només coneixia la tardor, a causa de la caiguda de les fulles dels plataners de Barcelona, que eren de color torrat.

El meu recorregut per anar al col·legi dels Jesuïtes, on jo estudiava, era curt, de plaça Tetuan al carrer de Via Laietana.

La segona cosa important que em va colpir va ser la força de l'aigua que baixava, imponent, a la primavera pel riu Valira, en successives onades blanques. El soroll, molt fort.

També el verd intens dels camps, la gran alçada de les muntanyes i els capvespres vermells. La lluna blanca sobre un cel fosc.

Totes aquestes impressions formen part de la meua pintura i escultura, que ara tinc l'oportunitat d'exposar en aquesta sala d'exposicions vertical.

La mostra comença a la planta -1, a nivell de carrer. Aquí exposo el quadre *4 replans*.

La planta 0, la dedico a quadres foscos relacionats amb els meus orígens.

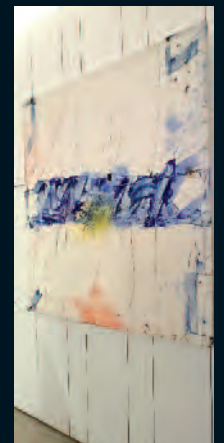
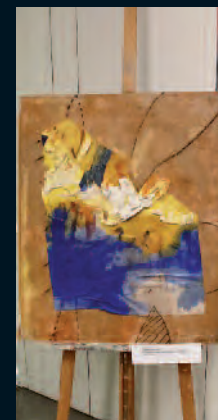
La planta 1, la dedico, a quadres amb molt color, ja a Andorra.

La planta 2, a 27 petites escultures allotjades en guixetes blanques.

La planta 3, ja al final, al meu contacte amb el cel i la lluna.

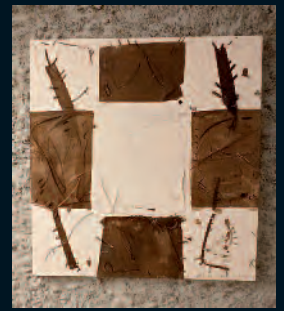
L'esperit que anima tota l'exposició és el taoisme i el respecte per la Natura, en majúscules.

Ordino (de Urdin, 'gris')
 Octubre 2021, Andorra

Exposi
cions

4REPLANS

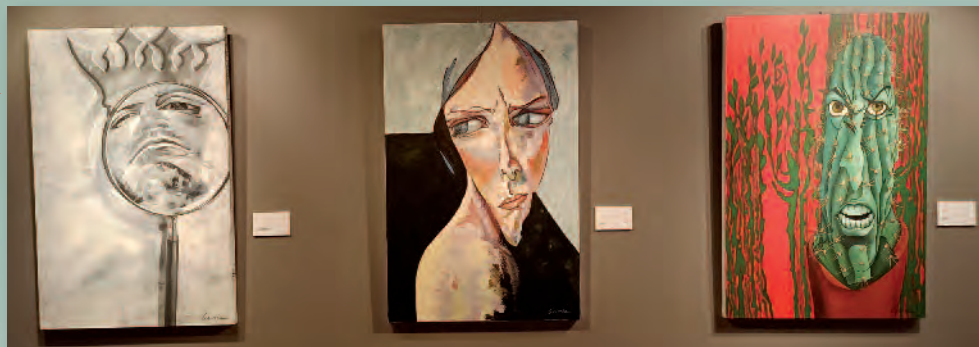

Exposicions

Per **Teresa Ventura i Guasch**
Membre de l'Associació de Professionals
de la Comunicació d'Andorra (APCA)

Pecats capitals de Mercè Ciaurriz

Mercè Ciaurriz va presentar una sèrie d'obres basada en els set pecats capitals al CAEE

L'exposició que ens acaba d'oferir el Centre d'Art d'Escaldes-Engordany, inspirada en els set pecats capitals, realitzada per la professora d'art Mercè Ciaurriz, ens permet recuperar el color de l'art pictòric a través d'una autora dotada de gran sensibilitat. L'autora, que és una gran dibuixant, ara ens explica amb propietat la seva visió personal dels set pecats capitals.

El domini de la tècnica de Mercè Ciaurriz ens permet admirar una obra rica en matisos i sobretot s'ha de valorar l'expressió didàctica del tema desenvolupat. L'artista quan ens presenta la supèrbia ho fa a través d'una lupa que li permet augmentar l'expressió del poderós amb la seva corona daurada. És aquesta imatge que el Comú ha seleccionat per al catàleg de la mostra i que podem veure en algunes de les fotografies que s'acompanyen.

Ciaurriz, tal com ella mateixa explica, considera el pecat com una forma de desviació de la conducta humana. El pas del temps ha transformat els costums i les actituds de l'ésser humà, així que aquestes actituds constitueixen terribles errors que perpetrem en la majoria dels casos quasi inconscientment. Tal com diu Mercè Ciaurriz, molts experts han elaborat una llista de pecats capitals de l'edat moderna que ella també reinterpreta.

Inspirant-se en *La Divina Comedia* del poeta italià Dante Alighieri (1265 – 1321), Mercè Ciaurriz ens aporta una reflexió creativa i colorista a través dels seus 22 quadres, dos per cada pecat i una cara per a cadascun, on l'artista recrea *El pecat original* com el que ella considera el més andorrà de tots.

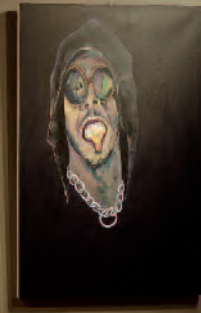
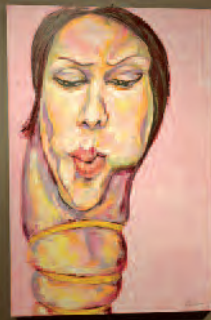
Alhora, la seva reivindicació més vital fa referència a les noves torres del centre d'Escaldes, on fan una clara competència deslleial a la torre de Caldea, i alhora desdibuixen l'entorn al bell mig del cor de la parròquia. En el catàleg de l'exposició, titulada com hem dit abans, *Els set pecats capitals*, l'autora diu que aquesta és la seva manera de fer crítica social. En aquesta línia destaca la seva visió particular de *La gran manzana*, on podem admirar el contrast de dos edificis elevats i separats per una gran poma que impedeix la bona sintonia entre els habitants d'aquell espai simbòlic on manquen els espais verds, imatges que emmarquen el final del recorregut crític de l'autora. Una ruta artística i pictòrica que hem pogut gaudir tots els visitants a l'exposició fins al dilluns dia 22 de novembre del 2021. ■

"Set pometes té el pomer i de set una en caigué"
(120x80)

La poma representa el pecat i també Andorra! Si tothom intenta treure'n el màxim profit... mirar només per la seva butxaca, especular, que ens quedarà?
Mercè Ciaurriz i Puigcercós (nov. 2021)

Exposicions

Per Anna Mangot i Teresa Rodrigo

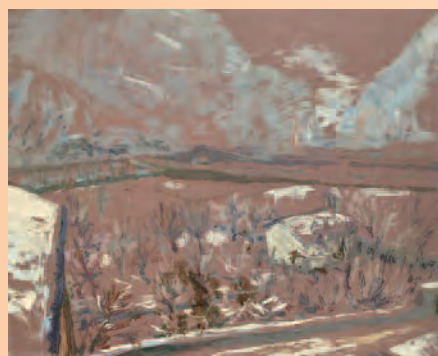
Dibuix a llapis de colors i tinta, 1941

Hivern del 1956 (esbós), tinta xinesa amb canya

Representa la Maria de nena consolant el seu àngel de la guarda plorant perquè ha caigut i no pot volar

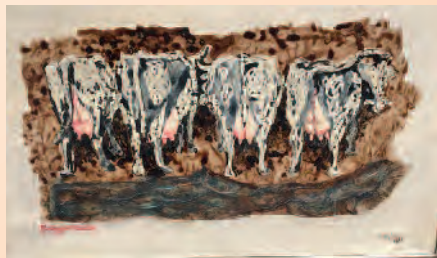
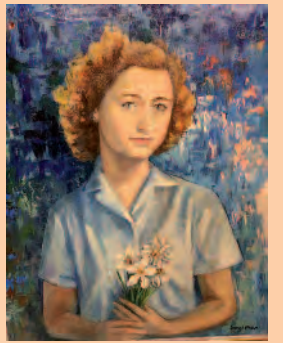
Estudi vista d'Aixovall des del balcó de casa, 1970, oli sobre fusta

Aixovall, 1959, estudi d'aquarel·la

Aproximació a la política cultural d'Andorra

Toni Gibert és l'autor de l'estudi *Aproximació a la política cultural d'Andorra*. El treball, que ha tingut la col·laboració del Ministeri de Cultura del Govern d'Andorra i la Fundació Julià Reig, intenta aprofundir sobre l'estat de la cultura a Andorra en un treball que s'ha desenvolupat durant el darrer any (2020). Conté, a més, l'enquesta que va dur a terme el Centre de Recerca Sociològica (CRES) de l'Institut d'Estudis Andorrans (IEA) el 2019.

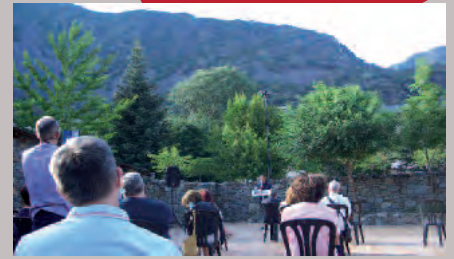
La ministra de Cultura i Esports, Sílvia Riva, juntament amb la presidenta de la Fundació Privada Julià Reig, Déborah

Ribas, van presentar el 15 de desembre del 2020 *Aproximació a la política cultural d'Andorra*, un estudi en forma d'assaig sobre les polítiques culturals a Andorra.

L'objectiu del treball és poder conèixer com es reben les accions culturals per part de la població i com es gestionen des de les administracions públiques, les fundacions i altres agents culturals. L'estudi, que es pot consultar en línia, és "un dels eixos necessaris per a l'elaboració del Llibre Blanc de la Cultura".

La versió digital del llibre és consultable a l'adreça: <https://www.fundaciojuliareig.ad/politica-cultural-andorra/> ■

Per Teresa Ventura i Guasch
Membre de l'Associació de Professionals de la Comunicació d'Andorra (APCA)

Les joies de la fauna d'Andorra

El dia 7 de juliol del 2020, el biòleg Mario Chimenea va presentar el seu llibre *Les joies de la fauna d'Andorra*, a la plaça del Parc Central, en un entorn molt propici i acollidor, al bell mig d'Andorra la Vella.

Amb el suport de la Fundació Bomosa, a la presentació hi van participar el secretari d'Estat, Landry Riba; la ministra de Medi Ambient, Agricultura i Sostenibilitat, Sílvia Calvó, i l'ambaixador d'Espanya a Andorra, el Sr. Àngel Ros. També hi van assistir el Sr. Nicolàs el Busto, el Sr. Albert Batalla i el fundador de Bomosa, Sr. Turi Riberaygua.

Mario Chimenea, ens aporta una informació detallada i concreta sobre l'hàbitat i el desenvolupament de les més de quaranta espècies que formen part de la rica biodiversitat del nostre país.

L'autor va destacar el mussol pirinenc, que es pot veure sobretot al coll d'Ordino, i que alhora il·lustra la portada del llibre, editat per Editorial Andorra. Mario Chimenea va fer referència al tritó pirinenc (*Calotriton asper*), una espècie que cal protegir, ja que es troba en perill d'extinció. El tritó pirinenc és un amfibi de la família de les *Salamandridae*. A 2.500 metres. És una espècie estretament lligada als torrents, a les fonts, a les molles i estanyes d'altitud, però també n'existeixen algunes poblacions en medis subterranis.

El biòleg va explicar, entre d'altres coses, que ara fa cent anys els caçadors de la Massana van atrapar l'últim llop que habitava al país. El varen tenir exposat dos dies en una gàbia, mentre li clavaven forques roents per fer-ne allunyar els seus congèneres.

En una altra línia, l'especialista va afegir que "la mussaranya nana és el mamífer més petit del món", i es troba localitzat a la parròquia de Sant Julià de Lòria. ■

El Llibre Blanc de la Cultura

El cap de Govern, Xavier Espot; la ministra de Cultura i Esports, Sílvia Riva, i el secretari d'Estat d'Igualtat i Participació Ciutadana, Marc Pons, van presentar el 30 de març del 2021 el Llibre Blanc de la Cultura. El projecte és un pilar estratègic i fonamental per al ministeri i el Govern, que permet fer una diagnosi concreta del sector cultural de país amb una implicació directa del mateix sector i que és la base per prendre les futures decisions polítiques per continuar enfortint aquest sector, molt afectat per la crisi sanitària provocada per la covid-19.

El Llibre Blanc ha definit que dels grans reptes de la cultura s'han estructurat trenta estratègies que donen visibilitat i materialitzen les futures línies de treball que el Pla estratègic de la cultura haurà de desenvolupar, a mitjà i llarg termini. Les trenta estratègies s'agrupen en set reptes: consciència, educació i coneixement; la cultura com a eina de transformació i cohesió social; visió compartida i eficient de la cultura; aliances, suports i governança; la cultura com a motor econòmic; sostenibilitat i turisme cultural; i immersió

digital i promoció cultural. Aquests elements es plasmaran amb accions concretes al Pla estratègic de la cultura.

El Llibre Blanc de la Cultura s'ha realitzat en quinze mesos de feina, més d'un any de trobades i reunions principalment virtuals, a causa de la pandèmia. Ha tingut la participació activa de prop de 70 entitats, més de 40 agents culturals individuals i una desena de ciutadans. La implicació de la ciutadania ajudarà a dissenyar polítiques més adaptades a les necessitats reals de la població, ajudant a prendre millors decisions col·lectives i reforçant el sentiment de pertinença.

Tots els actors implicats en el procés de creació i gestió del Llibre Blanc s'han dividit en set taules de treball sectorial, en un fòrum de participació i en trobades virtuals amb la ciutadania no organitzada. La metodologia escollida ha estat l'anàlisi DAFO. S'ha finalitzat amb més de 3.093 aportacions que configuren el Llibre Blanc de la Cultura.

Vegeu-ne la versió digital a <https://www.cultura.ad/lilibre-blanc-de-la-cultura> ■

Mario Chimenea va presentar el seu llibre d'haikus

Per **Teresa Ventura i Guasch**

Membre de l'Associació de Professionals de la Comunicació d'Andorra (APCA)

El 29 de juny passat la sala d'actes de l'ambaixada espanyola a Andorra va acollir la presentació del llibre de haikus "camino en verso, de nieves a tormentas en el pirineo".

L'acte es va iniciar amb un parlament de l'ambaixador, Àngel Ros, i la ministra de Medi Ambient, Agricultura i Sostenibilitat, Sílvia Calvó, així com l'aportació del també escriptor i poeta Manel Gibert. En la seva obra, que transcorre paral·lela a les quatre estacions, l'autor ens passeja per la vall del Madriu-Perafita-Claror, una vall quasi verge

que l'any 2004 va ser proclamada patrimoni de la humanitat per la Unesco. És en aquest context que el poeta va seleccionar la música de *Les quatre estacions de Vivaldi* per alhora aportar les imatges visuals de la fauna i la flora del parc natural de Sorteny, on hom pot trobar més de 700 espècies de plantes i flors. És un viatge poètic que sedueix el visitant, i en aquest cas ens guia el nostre poeta i biòleg d'avui, Mario Chimenea.

Tal com ja s'explica en la introducció o pròleg del llibre, l'escriptor comença el seu camí en vers poètic, amb la soledat, el fred i el silenci... "chopos sin hojas, / esqueletos dormidos / de otras épocas"; continua amb una segona part caminant cap a la vida... "despertar, promesas, alborotos", i segueix amb *El destí promès* amb "plenitud, abundancia i reposo", on "la flor del acabo / hipnotiza el viajero / intenso aroma" de paz.

"entre amapolas / el colirrojo real / brilla aún más rojo", "gris, / fugaz nieve/ luce sin su corona el Casamanya ", a tan sols 2.752 m d'altura.

Sense oblidar la grandalla (*Narcissus poeticus*) i el seu perfum embriagador, que Mario Chimenea descriu en el seu haiku... "grandallas blancas /en verdes prado real, / coronas blancas"...

Per acabar amb l'haiku preferit que l'autor repeteix a la contraportada del seu llibre... "nevada rosa. / pétalos de cerezo. / el suelo alfombran".

Per a l'autor el llibre, és una expressió intimista i personal que capta el moment de la poètica més pura de la natura espontània, el transcórrer de les estacions en cada espai i el seu temps.

Finalment, i després dels respectius i emotius agraïments del biòleg poeta Mario Chimenea, l'ambaixador Àngel Ros va acomiadar-se d'un públic fidel a la poesia i des d'ara més admirador dels haikus que el també escriptor va transmetre amb total intimisme davant la bellesa dels espais: flora i fauna del Pirineus, on el Principat d'Andorra n'és protagonista principal. Mercès a l'aportació d'un amant de la natura que no deixa de sorprendre'ns a tots els seus lectors. ■

Cerebrum a La Nuit des Idées

Per **Àngels Mach i Buch**

Des de l'any 2018 l'Ambaixada de França a Andorra es va unir al esdeveniment general que es realitza cada any a França simultàniament per tal de potenciar la creativitat el darrer dijous de gener. Aleshores, la SAC va col·laborar en l'organització d'una taula rodona, tallers i una performance en la primera celebració de La Nuit des Idées: L'imagination au pouvoir, celebrant quines aspiracions per al canvi, 50 anys després del maig del 68, junt amb l'Institut d'Estudis Andorrans, l'Institut de Drets Humans d'Andorra, la Universitat d'Andorra i la Comissió Nacional Andorrana per a la UNESCO.

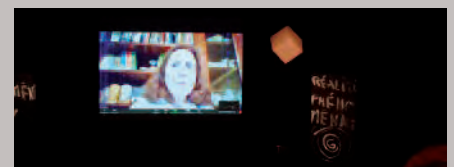
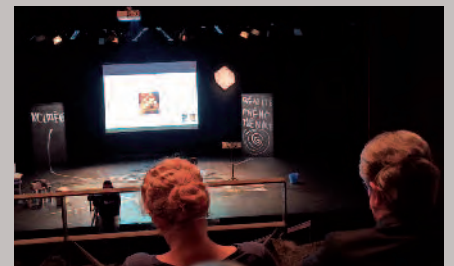
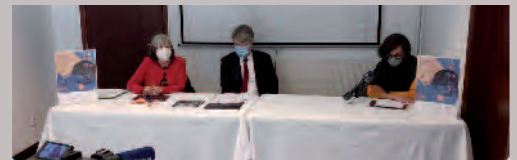
El 2021, tot i la pandèmia, l'Ambaixada de França va organitzar el 28 de gener del 2021 l'espectacle anomenat *Cerebrum*, en partenariat amb L'Estive, Scène Nationale de Foix et de l'Ariège, i la col·laboració de la SAC i l'IEA.

Amb l'aforament limitat, però entrada gratuïta omplint fins el permès el Teatre Comunal d'Andorra, el neurobiòleg i actor

Yvain Juliard va oferir una conferència -espectacle desenvolupant una exploració del nostre cervell i de com percebem com si fossin reals situacions que indueixen a altres interpretacions. Especialitzat en la plasticitat cerebral, l'actor proposava interrogar el funcionament del nostre cervell per a qüestionar la naturalesa múltiple de la realitat. El cervell conté la memòria, les nostres percepcions, la nostra identitat i és alhora un òrgan poc conegut. En l'espectacle, mitjançant diferents experiències lúdiques, va transmetre al públic assistent les darreres recerques científiques sobre el cervell.

Seguidament a l'espectacle, es va oferir una conferència divulgativa en format telemàtic, i en versió de temps reduït, a l'entorn de l'envelliment cerebral, els tipus i els

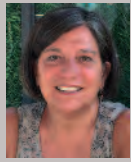

problemes de memòria, els processos d'atenció i de la consciència, com es connecten les xarxes neuronals i com es deterioren en la malaltia d'Alzheimer, que va impartir la investigadora canillenca Gina Devau Lenzi-Casal, doctora en neurociències i professora a la Universitat de Montpeller. A la fi de l'acte es va poder dialogar i formular preguntes a la conferenciant. La conferència íntegra de la Dra. Devau es publicarà en el recull de conferències de la SAC. ■

Museu Fàbrica Reig

2003-2022

Per Maria Martí i Cañellas
Directora del museu i de Reig Fundació
Fotografies: Museu Fàbrica Reig

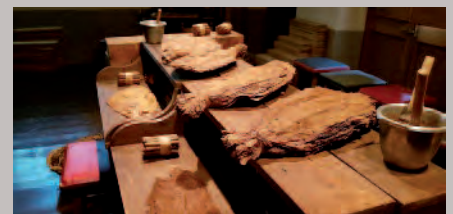
El Museu Fàbrica Reig va obrir les portes l'octubre del 2003 i les va tancar el gener del 2022. Han estat divuit anys d'activitat cultural, la principal de les quals, encara que no l'única, amb l'exposició permanent dedicada al tabac. Complement del tabac, el museu ha acollit més de cinquanta exposicions temporals. Així mateix ha estat un espai de dinamització cultural per al poble de Sant Julià de Lòria i ha esdevingut una infraestructura turística de prestigi per a Andorra. El museu ha estat també un espai obert que ha acollit diverses accions culturals com la presentació de llibres, d'estudis, concerts d'estiu i tallers, amb l'objectiu d'oferir un espai cultural a la ciutadania d'Andorra i als nostres visitants, que han estat més de dos-cents mil.

El Museu Fàbrica Reig és una iniciativa de la Fundació Privada Julià Reig, que ha volgut recuperar i difondre la complexa realitat del tabac a Andorra al llarg del segle XX. A través d'un sistema multimèdia, el visitant és guiat per un recorregut de la fàbrica en el qual s'expliquen els diferents processos de treball amb el tabac, la manufactura dels productes i la seva comercialització.

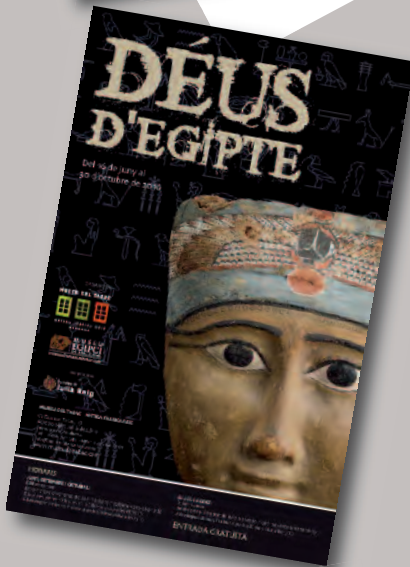
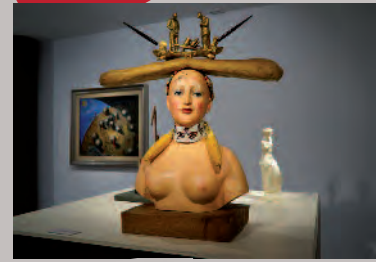
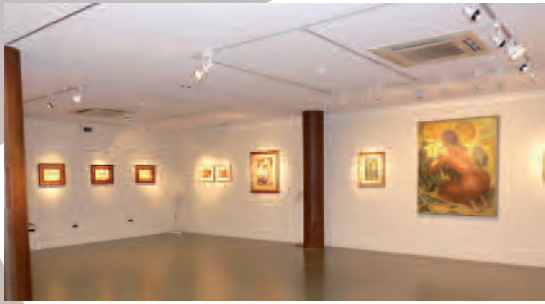
Per aquesta raó es va recuperar i adequar un espai tan simbòlic com emblemàtic com és l'antiga fàbrica Reig, abans coneguda com cal Rafeló, que d'ençà que obrí les portes el 1909 ha vist com molts homes i dones de Sant Julià elaboraven amb les mans picadures, caliquenyos i cigarretes per vendre dins i fora del país. L'antiga fàbrica va tancar les portes el 1957, quan s'obrí una fàbrica nova més gran i més moderna que va finalitzar la seva activitat industrial el 2007. L'adequació de l'antiga fàbrica Reig en Museu, significa la creació d'un espai per a la memòria històrica del país i d'un centre documental i de referència per a tothom que vulgui conèixer tot allò referent al tabac al camp, a l'asseccador, a la fàbrica i al comerç amb relació a la història.

L'exposició permanent sobre el tabac

El museu en la seva exposició permanent vol explicar què va significar la indústria del tabac en una Andorra, la del principi del segle XX, que va contribuir, juntament amb altres sectors, al tret de sortida del desenvolupament econòmic d'Andorra.

Un element essencial que envolta el món del tabac a Andorra és la cultura immaterial. Els records i les vivències de les persones que han viscut aquestes transformacions, suposen per al Museu Fàbrica Reig una font d'informació d'un valor incalculable, ja que moltes vegades és l'únic referent amb el qual podem comptar per a la reconstrucció dels processos. D'altra banda, la memòria és la interpretació del que resta del passat en el present. Significa i reinterpreta certs elements i n'obvia d'altres que, pel fet de ser oblidats, també tenen la seva significació. Treballar amb la memòria de personatges que pertanyen a un col·lectiu social vol dir aproximar-nos a la memòria col·lectiva. Quan aquests personatges relaten l'esdevenir de les seves vides estan narrant, des de la subjectivitat, una història compartida. Així doncs, la memòria constitueix una eina bàsica per a l'estudi de les condicions de treball i de l'estructura econòmica i social de l'Andorra del segle xx.

La sala d'exposicions temporals

La sala d'exposicions temporals del museu ha significat una activitat molt important. Han estat un total 54 mostres, on hem donat a conèixer moviments, artistes, fotògrafs així com temàtiques socials, religió i medi ambient. No ens hem oblidat de presentar treballs també sobre el nostre país, Andorra. La primera la vam dedicar al món del tabac actual a Andorra amb fotografies de Carles Esteve, Isidre Escorihuela i Josep Anton Agualeles on es mostraven imatges del procés del tabac i dels treballadors. El museu va adquirir una col·lecció de gravats del segle XVIII que s'ha mostrat en diverses ocasions.

Hem exposat obres d'artistes tan importants com Dalí, Picasso, Rembrandt, Goya, Calder, Sorolla, Nicky de Saint Falle, Rivera Perico Pastor, Pilarín Bayés, Joan Ganyet o Roux; hem explicat moviments pictòrics com el surrealisme, l'impressionisme i l'hiperrealisme, l'art japonès, a Rússia i a Portugal. Les mostres en fotografia no han estat menors: Ouka Leele, Doisneau, Cartier Bresson, National Geographic, Capa, Joan Fontcuberta i *Imatges per tocar*, destinada a les persones amb dificultats visuals. El medi ambient, centre d'interès per a molts amb imatges com les de Sebastian Alvaro, *Som aigua* i plantes medicinals i fotografia científica. Mostres de caire més social com *Famílies d'Andorra*, la moda, la Bíblia i els déus d'Egipte. Temàtiques molt transversals pel que fa al visitant com el còmic en *Herois i superherois* i *Game over*. No ens hem oblidat d'Andorra i per tant també hi han tingut cabuda exposicions que expliquen el nostre país amb *Biodiversitat*; hem donat a conèixer la configuració del paisatge a Andorra i la riquesa natural de què gaudim. Hem parlat dels deportats andorrans als camps de concentració i hem donat a conèixer el fons fotogràfic d'Amadeu Bordalba amb imatges impactants de l'Andorra del 1900; hem il·lustrat el trist episodi dels aiguats del 1982. La darrera exposició, *Julià Reig Roqueta*, amb fotografies de principis del segle xx de Sant Julià, l'autor de les quals és un dels pioners de la fotografia a Andorra i que va ser qui va inaugurar la fàbrica Reig l'any 1909, que més tard es va convertir en el museu que va acollir i mostrar la seva obra artística. ■

Festival Internacional de Guitarra d'Andorra

En motiu de crear un moviment cultural a l'escena musical del Principat d'Andorra, en l'àmbit de la guitarra volem promoure diversos estils i músics del país. L'any 2018 es va realitzar un festival pilot amb la participació exclusivament de guitarristes del Principat, amb els caps principals Manuel Alonso, Oriol Vilella i David Sanz, ja que el projecte original no es va poder realitzar a causa del pressupost amb el qual es comptava. El Festival Internacional de Guitarra d'Andorra va acollir a la ciutat d'Andorra la Vella mestres de la guitarra d'ampli reconeixement a escala internacional i va oferir al públic concerts i activitats. L'objectiu és l'aprenentatge i la promoció de músics interessats a aprofundir en el coneixement d'aquest instrument. El festival, que busca involucrar tota mena de públics, va oferir als assistents l'oportunitat de conèixer les diferents manifestacions de l'instrument de la mà d'intèrprets de reconegut prestigi internacional. Al seu torn, pretén reunir professionals de la guitarra d'alt nivell per interpretar la seva música en diferents espais de la ciutat d'Andorra la Vella.

La trobada atorga l'oportunitat de capacitació, intercanvi i enriquiment de les pràctiques docents, professionals i artístiques en el nostre medi, a través de la trobada amb destacats artistes nacionals i estrangers, i el treball intensiu al voltant de la tècnica instrumental, el repertori i els desafiaments estètics.

El festival consisteix en la celebració de concerts dedicats a tots els tipus de guitarra (flamenca, clàssica i elèctrica). Així mateix, té un programa formatiu amb conferències, seminaris, *masterclasses* i una exposició d'instruments. D'aquesta manera, el Festival Internacional de Guitarra d'Andorra pretén generar que gent de la ciutat, del país i de l'exterior vulgui assistir-hi per la seva alta qualitat musical i pel gaudi dels escenaris que ofereix la capital del Principat.

En motiu de crear un moviment cultural a l'escena musical del Principat d'Andorra, en l'àmbit de la guitarra volem promoure diversos estils i músics del país. L'any 2019 es va realitzar un festival amb la participació de guitarristes importants en l'escena musical

Zoran Dukic

Christian Herrera

Festivals

Carlos Lozano

Juan Ramón Caro

internacional, com Zoran Dukic (Croàcia) i Juan Ramón Caro (Barcelona), un taller d'ukelele dirigit per nens i els seus pares, i la presentació de conferències a càrrec del guitarrista andorrà Carlos Lozano i del lutier i empresari mexicà Christian Herrera. Cal mencionar que va ser la primera vegada que s'organitza un esdeveniment d'aquest tipus al país.

L'any 2020, amb les mesures sanitàries a causa de la covid-19, es va concentrar tot en un acte únic amb un concert benèfic a càrrec d'un dels projectes pedagògics i professionals més importants en el món de la guitarra internacional. Es va presentar l'Orquestra de Guitarras de Barcelona, dirigida pel catedràtic del Conservatori del Liceu de Barcelona Sergi Vicente, amb la participació d'Olga Kobekina (clave) i Mariana Carrilho (mezzosoprano) com a solistes, al Centre de Congressos d'Andorra la Vella. Aquest concert va recaptar 1.000 € com a donatiu per a la Creu Roja Andorrana.

Objectius

- Promoure, fomentar, formar i difondre la música, especialment la interpretada amb guitarra, qualsevol que sigui el seu gènere musical.
- Reunir professionals de la guitarra d'alt nivell per interpretar la seva música en diferents espais de la ciutat d'Andorra la Vella.
- Propiciar oportunitats d'estudi i presentacions públiques per a joves talents de la guitarra.
- Realitzar una projecció d'artistes del país.
- De la mà d'artistes de l'exterior, promoure la imatge del Principat.
- Generar espais de trobada entre els seus habitants.
- Contribuir al posicionament d'Andorra com un país cultural i turístic per excel·lència.

Agents implicats

- Manuel Alonso, guitarrista, compositor, professor de guitarra i organitzador del festival.

- La Grandàlia Centre Artístic Musical. Jordi Barceló i Manuel Alonso, directors.
- ASMA, Associació de Músics d'Andorra.
- Col·laboradors: David Sanz (Institut de Cultura d'Andorra la Vella), Oriol Vilella (Espai de Música Moderna).

Edició 2018

El dia 1 de desembre de 2018 es va dur a terme la realització del Festival de Guitarra d'Andorra la Vella seguint el programa que es detalla:

Taula rodona: *Tres diferents enfocaments de la guitarra: clàssic, modern i flamenc.*

Concert: trio de guitarres de l'Institut de Música del Comú d'Andorra la Vella (música clàssica i contemporània)

Concert: Manuel Alonso & Jordi Barceló Latin Stride Flamenco (flamenc i música llatina)

Concert: Oriol Vilella Trio (funk i música moderna)

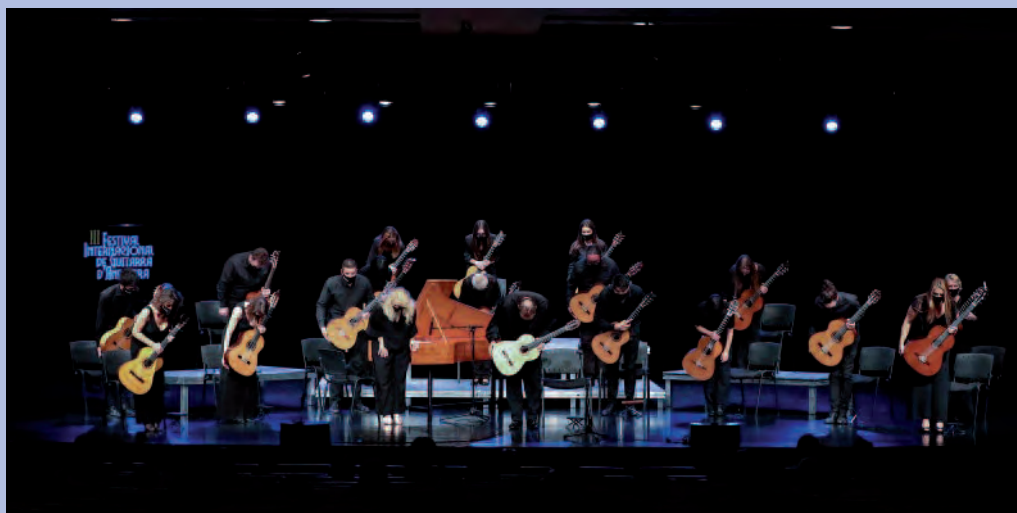
Participants:

- David Sanz, guitarrista
- Oriol Vilella, guitarrista
- Manuel Alonso, guitarrista
- David Amat, saxofonista
- Lluís Casahuga, guitarrista
- David Font, guitarrista
- Oscar Llauredó, baixista
- Dante Falótico, bateria
- Jordi Barceló, pianista

Edició 2019

Els dies 15, 16 i 17 de desembre de 2019 es va dur a terme la realització del Festival Internacional de Guitarra d'Andorra la Vella 2019 seguint el programa que es detalla. Cal esmentar que és la primera vegada que es porta a terme un esdeveniment d'aquestes característiques al país, que ha portat guitarristes de talla mundial i reconeixement internacional.

Divendres 15: Xerrada d'obertura, concert didàctic de Carlos Lozano, concert de Juan Ramón Caro.

Sanz, Vilella i Alonso

Dissabte 16: Masterclass de Zoran Dukic, conferència de Christian Herrera, concert de Zoran Dukic.

Diumenge 17: Taller familiar d'ukelele

Participants:

- David Sanz, guitarrista
- Oriol Vilella, guitarrista
- Manuel Alonso, guitarrista
- Zoran Dukic, guitarrista de Croàcia
- Juan Ramón Caro, guitarrista de Barcelona
- Carlos Lozano, guitarrista d'Andorra
- Eduardo Hernández, guitarrista i tallerista d'ukelele
- Violant Olivares, guitarrista i tallerista d'ukelele
- Christian Herrera, guitarrista i luthier de guitarra

Taller d'ukelele

Edició 2020

El 2020 es va dur a terme la realització del III Festival Internacional de Guitarra d'Andorra seguint el programa que es detalla al cartell. Dijous 10 de desembre de 2020: concert de l'Orquestra de Guitarres de Barcelona. Centre de Congressos d'Andorra la Vella.

Participants:

- Sergi Vicente. Director.
- Olga Kobekina. Clave.
- Mariana Carrilho. Mezzosoprano. ■

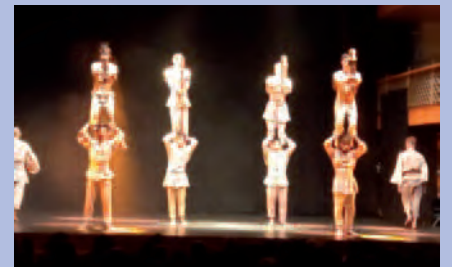
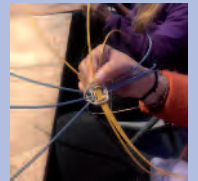
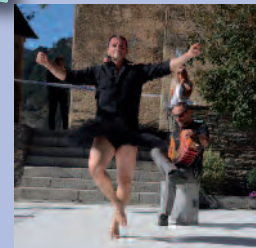
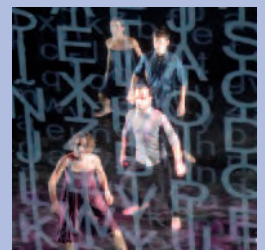
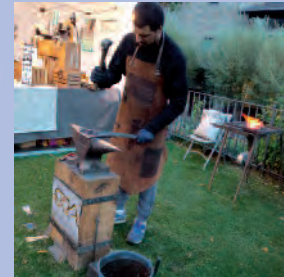

Contradans, el festival de dansa i cultura tradicional

Per **Esbart Valls del Nord**
Text i imatges

Els dies 8, 9 i 10 d'octubre de 2021 va tenir lloc a Ordino el primer Contradans, el festival de dansa i cultura tradicional. El certamen va néixer com a projecte guanyador del procés participatiu organitzat pel Comú d'Ordino per a l'exercici pressupostari del 2021, presentat per l'Esbart Valls del Nord. El seu objectiu va ser reunir durant tot un cap de setmana grups dansaires i artesans d'oficis tradicionals que al llarg dels temps han adaptat les seves pràctiques a la modernitat. De fet, el nom de Contradans és una fusió de les primeres síl·labes de tres conceptes que defineixen el projecte: *con* (contemporaneïtat), *tra* (tradicció) i *dans* (dansa).

En definitiva, com de les arrels arribem a la contemporaneïtat.

Amb la filosofia de la mostra ben definida, l'organització va atraure grups dansaires de renom, com els Kukai Dantza del País Basc, reconeguts i premiats internacionalment; l'Esbart de Rubí, un dels més prestigiosos de Catalunya, i apostes innovadores com la Factoria Mascaró o el duet format per l'acordionista Carles Belda i el ballarí i coreògraf Jordi Rubio. L'apartat dansaire es va complementar amb un taller ofert pel director i coreògraf de Kukai Dantza, Jon Maya.

Dos dels espectacles es van dur a terme a l'Auditori Nacional d'Andorra. Es van poder veure les interpretacions de Kukai Dantza amb *Hnyu illa*, premi Max 2009 al millor espectacle revelació, i de l'Esbart de Rubí amb *Canigó*, reestrena a Ordino 25 anys després de la primera posada en escena. La

resta d'actuacions van ser a la plaça Major d'Ordino: la Factoria Mascaró amb l'havanera *Indiano sons i els passos perduts* i Carles Belda i Jordi Rubio amb *Sols*, a més de l'actuació de l'Esbart Valls del Nord en l'acte inaugural.

L'espectacle dansaire es va veure ben complementat amb la fira d'artesans seleccionats expressament per a l'ocasió i que reflectien l'essència del festival. Des de treballadors de la forja fins a cistellers, passant pel treball amb plantes tintoreres, fibres naturals, ceràmica, instruments tradicionals i bestiar festiu, entre d'altres, en què a través de tallers i treball expositiu es va demostrar la fusió entre el treball artesanal i la innovació contemporània.

L'èxit que va suposar el festival de Contradans ha portat que la tardor del 2022 es prevegi una segona edició, en aquest cas a la parròquia de la Massana. ■

“L’art de musicar la fusta” de Sergi Mas,

i la 43a edició de la Nit Literària Andorrana 2021

Per **Teresa Ventura i Guasch**
Membre de l'Associació de Professionals de la
Comunicació d'Andorra (APCA)

Sota el lema del Ministeri de Cultura del Govern d'Andorra, *La cultura no s'atura*, el Cercle de les Arts i les Lletres va poder recuperar el ritme de participació de la que seria la 43a edició d'aquesta tradicional vetllada literària, que aquest any es va celebrar a la parròquia d'Andorra la Vella (16-11-2021).

L'obra *L'art de musicar la fusta*, del Sergi Mas, va ser la guanyadora més aplaudida de la Nit Literària del 2021 i es va emportar un accèssit del premi d'Investigació Històrica, dotat pel Consell General. Les musicadures sobre fusta són tradicionals a molts indrets de muntanya, que realitzaven habitualment els pastors i pagesos en les llargues nits d'hivern. Però a Andorra hem tingut la sort de comptar, a més a més, amb la valuosa aportació de l'artista Sergi Mas, que n'és un dels millors mestres creatius. I tal com diu el periodista Andrés Luengo en un dels seus articles, l'obra *L'art de musicar la fusta* del Sergi Mas és “l'obra definitiva” sobre aquest art tradicional. Entre els altres guanyadors s'ha de destacar l'accèssit al premi Fiter i Rosell de novel·la que va obtenir l'escriptora del Pallars Jussà Marta Boleda amb l'obra *Mai és negre el cel del nord*, un thriller d'estil nòrdic.

Seguidament el premi Grandalla de poesia, dotat per Crèdit Andorrà, va ser per al català Carles Ribó, amb el poemari *Cendra batuda pel vent*.

Quant al premi de teatre, en aquesta edició el jurat el va declarar desert perquè els treballs presentats no reuneixen les condicions qualitatives per seleccionar-ne cap.

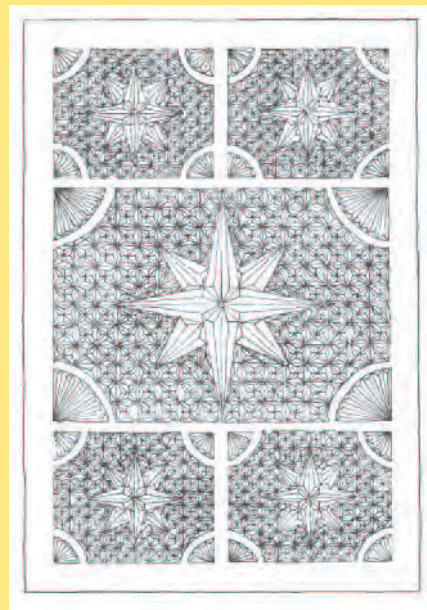
Seguidament el premi Juli Verne de ciència-ficció i fantasia, dotat pel grup Maestre, el van guanyar Elisabeth Zorita (Escaldes-Engordany) amb l'obra *Hereus del drac*, i Raquel Casas, de Vilanova i la Geltrú, amb el treball *Ultracossos*.

El premi Sant Carles Borromeu de contes i narracions, dotat per Morabanc, el va guanyar Albert Canadell (Montesquiu) amb l'obra *Òxid de ferro*. El premi Manuel Cerqueda Escaler de novel·la, dotat per Andbank, va ser per a Francesc Puigpelat (Sitges) per l'obra *L'altra guerra*.

Finalment el premi Laurèdia de periodisme, dotat pel Comú de Sant Julià de Lòria, va ser en la modalitat audiovisual per a la periodista

Fotografia de grup dels premiats amb les autoritats i els promotors dels premis i la junta del Cercle de les Arts i les Lletres (14.11.2021)

Dibuix d'una musicadura extret del llibre *Aspectes de l'Art popular d'Andorra*, 2016

Marisol Fuentes i el seu programa radiofònic a Ràdio SER amb el títol *Amb veu de dona* (2019-2021). En la modalitat de premsa escrita, el premi va ser per a la també periodista andorrana Teresa Ventura per un recull d'articles publicats en diferents mitjans entre el 2020 i el 2021.

Ambdues guardonades són membres de l'Associació de Professionals de la Comunicació d'Andorra (APCA).

Tot seguit, en el seu parlament el president del Cercle, Joan Burgués i Martisella, va destacar la recuperació quantitativa de la participació en el certamen del 2021, que no

Fotografia del Sergi Mas rebent el premi de la Nit Literària de mans de la síndica, Roser Suñé

s'havia pogut celebrar l'any 2020 per motius pandèmics.

Tot i la reducció de l'aforament, hi van assistir, a part del Cap de Govern, Xavier Espot, la Síndica General, Roser Suñé; la Ministra de Cultura, Sílvia Riva, i, evidentment, la Cònsol Major d'Andorra la Vella, Conxita Marsol, en tant que amfitriona de la vetllada literària.

Hi va assistir també el Cònsol Major de Sant Julià de Lòria, Josep Majoral. Simó Duró va glossar l'homenatge de la Nit Literària, el filòsof i escriptor Joan Massa i Tarrado, exsecretari dels Serveis del Copríncep Episcopal, llicenciat en Dret i en Lletres, a part de llicenciat en Teologia per la Universitat de Salamanca.

La Cònsol Major d'Andorra la Vella va oferir-se a participar en la dotació d'un nou premi per a la propera edició de la Nit Literària Andorrana del 2022 a Escaldes-Engordany. ■

Gaudeix de 4 obres d'art d'artistes del país

Convida l'Art a casa teva

Enticultural

CIRCUL'ART

T'animes a sentir l'art d'una altra manera?

L'associació grup de creació La Xarranca, amb l'objectiu de promocionar l'art a Andorra i els seus creadors/es, engega Circul'Art, projecte que et permetrà gaudir a casa de quatre obres d'art, una cada trimestre per un import de 150 euros/any.

En aquesta segona temporada oferim dotze abonaments. Tres circuits independents i tancats amb quatre obres cadascun. Podràs triar el circuit que més t'agradi, sempre que hi hagi disponibilitat.

Les obres han estat seleccionades per un jurat competent i extern a La Xarranca: la Sra. Isabel Rodríguez, galerista i comissària, i el Sr. Guillermo Cervera, conservador general de la Col·lecció Carmen Thyssen, els quals han creat els tres circuits unificant les obres amb un títol general.

- Circuit 1: Emocions

- Circuit 2: La permanència

- Circuit 3: Connexions

El dia 23 d'octubre del 2021 a la sala d'actes del Centre Cultural La Llacuna es va celebrar la Jornada Circul'art, en la qual els autors de les obres seleccionades per mitjà d'una petita xerrada/acció van presentar la seva obra i línia de treball artístic al públic en general. Els circuits es van exposar a l'espai La Peixera del 8 al 27 de novembre del 2021. Les obres són de mides reduïdes, màxim de 60 x 60 x 15 cm per a format pla i de 65 x 50 x 50 cm per volum, i estan valorades entre 400 i 750 €.

L'obra te la portarà el/la mateix/a artista, havent quedat prèviament al lloc acordat en el contracte.

L'obra ve amb el seu passaport, que és el document on hi ha els detalls de l'obra i de l'artista, i protegida amb un embalatge.

És el moment d'aprofitar per conèixer la nova obra i l'artista!

Cada trimestre es farà el canvi de l'obra. L'artista es posarà en contacte per lligar dia i hora per fer el canvi.

Les dates: 1r trimestre: setmana del 10 al 17 de gener del 2022. 2n trimestre: setmana del 4 al 10 d'abril del 2022. 3r trimestre: setmana del 4 al 10 de juliol del 2022. 4t trimestre: setmana del 3 al 9 d'octubre del 2022. Recollida: setmana del 9 al 15 de gener 2023.

Com es fa la inscripció?

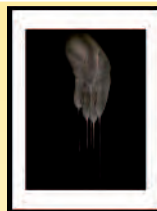
Si hi estàs interessat i en vols saber més, posa't en contacte amb La Xarranca, per correu electrònic: xarranca.artistes@gmail.com, amb l'assumpte: Circul'art, convida l'art a casa teva. Se't comunicarà si hi ha disponibilitat i se't farà arribar la documentació corresponent, que haurem de rebre omplerta en el termini màxim d'una setmana (a partir de la data d'enviament de la documentació i durant la qual es reservarà l'abonament).

Per a més informació,

Segueix-nos a instagram: [@xarrancaassociacio](https://www.instagram.com/xarrancaassociacio) ■

M. Núria Moreno Cendrós
Dinàmiques fonamentals de la vida

Gemma Piera Mussons
Pessics

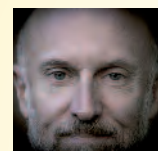
Myriam Grau Rey
La tassa de té

Yolanda Blanco Jiménez
Olympia i l'etern desig

Circuit 1: EMOCIONS

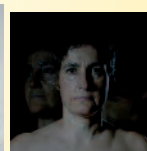
Carles Esteve Mortés
Classic Man

Emma Regada Garbayo
Fragment « N »

Josep M. Martin Calamonte « Kala »
Llàgrimes de Fe

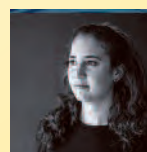
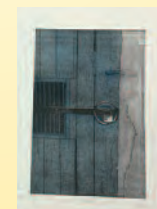
Montserrat Altimiras Corderroure
La solitud silent

Circuit 2: LA PERMANÈNCIA

Mar Garcia Olmo
Cadenat

Romina Dolonguevich
Lo que traje hasta

Naiara Galdós
Antifràgil

Yolanda Blanco Jiménez
Olympia i l'etern desig

Circuit 3: CONNEXIONS

Posar en valor la investigació, la divulgació i la transmissió de les falles

Per Fallaires de les Valls d'Andorra

Les poblacions fallaires de Bagà i Sant Julià de Cerdanyola (Berguedà) van acollir la tardor passada (27, 28 i 29 d'octubre) el Simposi Internacional de Falles. El simposi formava part del projecte Prometheus, que es desenvolupa dins el marc del programa Interreg-Poctefa i pretenia posar en valor la investigació, la divulgació i la transmissió del patrimoni cultural immaterial d'aquesta tradició. Andorra, que forma part d'aquest projecte a través del Departament de Patrimoni cultural del Ministeri de Cultura, va ser-hi present amb representants del Govern i de la Taula Nacional de Falles.

El simposi es va dividir en quatre àmbits: història i actualitat de la festa; organització i gestió; educació i divulgació; i sostenibilitat i futur de la festa. Al voltant d'aquests eixos, els experts i actors del territori reflexionaren sis anys després que les falles del Pirineu fossin incloses dins la llista representativa del patrimoni cultural immaterial de la humanitat. En l'acte inaugural i la taula representativa de socis del projecte Prometheus hi va participar la directora de Patrimoni Cultural, Isabel de la Parte. Posteriorment es va dur a terme la ponència marc del simposi, titulada *Les festes del foc del solstici d'estiu al Pirineu cinc anys després: avaluació i perspectives*, que va fer la doctora en antropologia social Sylvie Grenet-Coye.

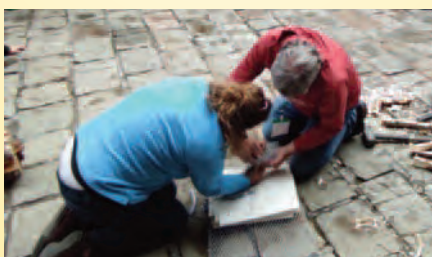
Els fallaires andorrans hi van participar a través de diferents taules rodones. Així, Albert Roig va formar part del debat sobre *Reforma, recuperació i implantació de les festes de les falles*. Roig va explicar el model que s'ha seguit des d'Andorra en el retrobament dels col·lectius i l'ampliació de la comunitat a través de la Taula Nacional de les Valls d'Andorra.

Acte inaugural amb Isabel de la Parte, octubre del 2021

El fallaire Joan Garreta i la fallaire major Anna Lluç amb la falla que van construir al taller de falles

En la taula rodona sobre *La gestió de la festa*, Santi Sànchez i Marc Castro van explicar els models d'organització de les falles que es fan al Principat, concretament a Andorra la Vella i Sant Julià de Lòria, parròquies a les quals pertanyen els dos ponents, respectivament. L'acte va estar moderat per l'andorrà Albert Samarra. Finalment, en l'àmbit d'educació i transmissió de la festa, Fidel Solsona i Teo Armengol van compartir amb la resta de participants en la taula rodona com es divulga aquesta tradició al país.

El darrer dia va estar dedicat a la Trobada de Fallaires del Pirineu, en la qual representants de tots els pobles fallaires van fer tallers de construcció de les seves falles. Andorra hi va estar representada per la fallaire major, Anna Lluç, i pel fallaire Joan Garreta. ■

2021 un any ple de cultura

Arrelats

Per Jose Luis Carvalho
Director artístic
Grup de Folklore 'Casa de Portugal'

L'any 2021 serà especialment recordat per la celebració de les noces d'argent de l'entitat. Malauradament, la pandèmia que ens afecta va condicionar i encara condiona les commemoracions d'un quart de segle d'activitat cultural al Principat d'Andorra d'una institució que preserva la cultura tradicional i la *portuguesitat* alhora que promou el nom d'Andorra fora de les fronteres del nostre territori.

Tot i això, per celebrar l'efemèride, encara que en període de contencions sanitàries per la pandèmia, la junta directiva i els membres del Grup van decidir realitzar un conjunt d'iniciatives culturals durant el 2021.

L'activitat es va iniciar el mes de gener amb un vídeo promocional a les xarxes socials sobre les Janeiras. Els membres del Grup van realitzar des de casa seva petits vídeos en què explicaven què representava la tradició de les Janeiras i la tristesa d'enguany no poder presentar-les a Andorra.

El dia 21 de març, coincidint amb l'inici de la primavera, sota el lema *Arrelats*, va ser plantat un arbre al Parc Central d'Andorra la Vella i va ser descoberta una placa per commemorar l'arrelament del Grup de Folklore 'Casa de Portugal' al país i més concretament a la parròquia d'Andorra la Vella, que va col·laborar en l'esdeveniment. L'acte va aplegar la Ministra de Cultura i Esports, Sílvia Riva, i la Cònsol major d'Andorra la Vella, Conxita Marsol, entre d'altres personalitats.

El dia 29 d'abril va ser presentat al Complex Sociocultural i Esportiu d'Encamp el llibre *Memòries d'argent*, una publicació que recull en 180 pàgines i més de 800 fotos les vivències dels membres del Grup, els actuals i els que en van fer part durant dues dècades i mitja. L'acte va tenir la participació de la Ministra de Cultura i Esports, Sílvia Riva, i del Conseller de Cultura del Comú d'Encamp, David Cruz, corporació que va col·laborar en l'acte. A més a més, van assistir-hi l'ambaixador d'Andorra a Portugal, Jaime Serra, i l'empresari José Costa.

A causa de la impossibilitat de realitzar l'anyal Festival de Folklore, el dia 1 de maig es va presentar a les xarxes socials el vídeo *Anem al Festival*, una producció dels membres del Grup que van ballar en diferents indrets del

Exposició Tornarem

Vídeo Sentir Janeiras

Vídeo Anem al Festival

Principat per recordar la trobada cultural que cada any aplega més de 150 dansaires a Andorra.

Coincidint amb la Setmana de la diversitat cultural, el dia 14 de maig va ser inaugurada al vestíbul del Centre Cultural La Llacuna, un documental i l'exposició *Retrats d'ara i d'abans*, un viatge per les vivències dels nostres avantpassats a inicis del segle passat. El treball fotogràfic va ser realitzat en museus: el Museu Etnogràfic Casa Cristo, el Museu Casa d'Areny-Plandolit i el Museu Casa Rull durant la pandèmia. L'acte va tenir l'assistència de la Ministra de Cultura i Esports, Sílvia Riva, i de la Cònsol major d'Andorra la Vella, Conxita Marsol, el Conseller de Cultura del Comú d'Encamp, David Cruz, i l'empresari José Costa, entre d'altres personalitats. L'endemà vam col·laborar en l'exposició *Tornarem* realitzada pel Servei de Participació Ciutadana al Parc Central de la capital.

El centre comercial Illa Carlemany també ha volgut afegir-se a les commemoracions de les noces d'argent i el dia 28 de juny inaugurava a la planta baixa l'exposició *Retrats d'ara i d'abans*.

El dia 8 d'agost, la seu social del Grup rebia la visita del president de la Càmera de Viana

Presentació del llibre Memòries d'argent

Exposició Retrats d'ara i d'abans i documental

Exposició Retrats a Viana do Castelo

Visita Jose Maria Costa a la seu social

do Castelo, José Maria Costa, i la seva esposa, de visita a Andorra per participar en la Festa Major d'Andorra la Vella. En la visita, l'alcalde es va comprometre a portar l'exposició *Retrats d'ara i d'abans* a la ciutat de Viana do Castelo.

Retrats a Illa Carlemany

Dia de la Cultura

Fira d'Andorra la Vella

El dia 17 d'agost va ser inaugurada al Museu do Traje de la ciutat de Viana do Castelo, l'exposició *Retrats d'ara i d'abans*. L'alcalde Jose Maria Costa va ser l'amfitrió de l'esdeveniment, que va tenir la presència de la consellera Carlota Borges, d'una delegació del Grup de Folklore 'Casa de Portugal' encapçalada pel president, Tomás Pires; del president de l'Etnográfico da Areosa, Alberto Rego, i els tècnics culturals del municipi de Viana do Castelo, entre d'altres personalitats. L'alcalde, Jose Maria Costa, va obsequiar els membres del Grup i els assistents amb un catàleg sobre l'exposició produït per a l'ocasió. Tant la mostra fotogràfica com el documental sobre la realització fotogràfica als museus del Principat es van poder visitar fins

al 31 de desembre. La 42a edició de la Fira d'Andorra la Vella va representar la tornada als escenaris i el dia 23 d'octubre vam poder pujar a l'escenari del Parc Central per cantar i ballar les danses tradicionals portugueses. A més a més, vam poder homenatjar tots els membres del Grup decorant el nostre estand a la Fira d'associacions durant els dies 22, 23 i 24 d'octubre.

El dia 27 d'octubre el Grup de Folklore 'Casa de Portugal' va presidir el secretariat d'Àgora Cultural i amb motiu del lliurament dels premis Àgora Cultural 2020, el director de l'entitat, José Luis Carvalho, va llegir el Manifest cultural i una representació del Grup va ballar al vestíbul del Consell General. ■

Retalls

Canvi de secretariat 2021

El dia 24 de març del 2021 es va produir el relleu de secretariat d'Àgora Cultural, de l'Associació Petits Cantors del Principat d'Andorra el 2020 al Grup de Folklore 'Casa de Portugal' el 2021, en la reunió mantinguda al Centre Cultural La Llacuna pels membres de les entitats Coral Casamanya, Associació d'Escriptors del Principat d'Andorra, Castellers d'Andorra, Societat Andorrana de Ciències, Petits Cantors del Principat d'Andorra, Grup de Folklore 'Casa de Portugal', Associació de Músics d'Andorra, Centre de la Cultura Catalana i La Xarranca.

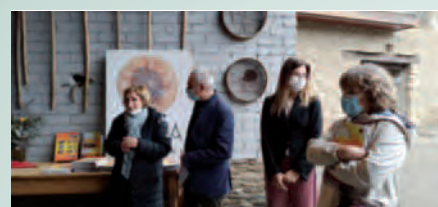
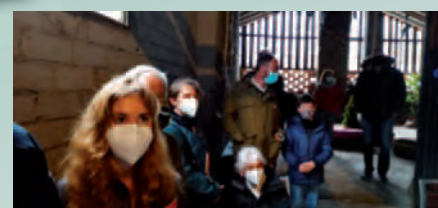
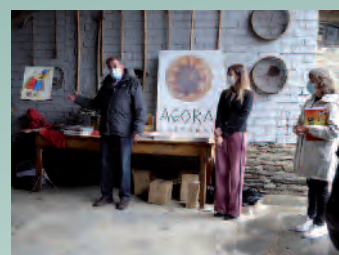

Marta Deu (PCPA) passant el relleu a Jose Luis Carvalho

Presentació de la revista Àgora núm. 33

Conté un reportatge del Dia de la Cultura 2020 i el lliurament dels premis Àgora 2019 a Antoni Ubach i Mortès, Eva Julián i Adán, i Josep E. Dallerès, i els homenatges a Josep M. Mercader i Armengol, Enric Salvador Graner i Buxó, i Antoni Florit i Coll, i els records a Rosa Ferrer, Pep Agualeles, Antoni Morell, Jordi Pantebre, Josep Vives, Ilke Angela Maréchal, Jaume Casadevall, Francesc Badia, Elidà Amigó, Àlex Lliteras, Ramon Viñas, Albert Salvadó, Òscar Ribas i Maurici Bellmunt. La secció Joves Artistes, amb Myriam Grau i Rey; la secció Poesia, amb els poemes premiats al 23è concurs Martí i Pol, el reportatge de la Diada de Sant Jordi,

i altres seccions habituals. Ha estat editada amb el suport del Ministeri de Cultura i del Comú d'Andorra la Vella.

L'acte de presentació va ser a les 6 de la tarda a l'exterior de casa Colat, al Pui de la Massana, a l'aire lliure per protecció contra la pandèmia, però sota cobert per la pluja. Parlaments de Victorina Font, de casa Colat; David Mas, historiador, que va resumir la història de la casa; Marta Deu, vicepresidenta dels Petits Cantors del Principat d'Andorra, secretariat d'Àgora Cultural 2020; Àngels Mach, presidenta de la SAC, coordinadora d'Àgora Cultural, i la ministra de Cultura i Esports, Sílvia Riva. ■

La casa Colat del Pui

Per David Mas i Canalís

La casa Colat és una de les cases més antigues de la parròquia de la Massana. Es troba situada sobre el turó del Pui de la Massana, dominant l'entrada a la vall d'Arinsal. Més enllà de la mateixa casa aquest espai ja presenta uns antecedents d'una gran antiguitat: les roques de la part alta del Pui conserven tot un conjunt de gravats rupestres del mateix estil que els del Roc de les Bruixes de Prats, i que per comparació es poden datar entre l'edat del ferro i l'època ibèrica. En l'actualitat una part estan tapats. A més a més, just darrere la casa hi tenim unes escales excavades a la roca que avui en dia no porten enlloc. Tot plegat ens parla de la presència a aquest lloc d'un santuari precristià que seria l'equivalent, a la vall del Valira del Nord, del Roc de les Bruixes de Canillo.

Hi ha un tercer element que també ens parla de l'antiguitat del lloc i de casa Colat. Un sarcòfag de pedra que es conserva al pati de la casa i que, probablement, data de l'època paleocristiana o altmedieval. En un lateral té gravada una ancora; es tracta d'un símbol que als inicis del cristianisme representava l'esperança i la fe en la resurrecció i que és molt comú en enterraments paleocristians. En una visita pastoral del mitjan segle XVIII es diu que el sarcòfag era a l'interior de la capella. És evident que en posar-lo a la capella, quan va ser construïda al segle VIII pels propietaris de casa Colat, es tractava de l'enterrament d'un dels seus avantpassats.

Pel que fa a l'antiguitat de la família Colat, cal tenir present que la casa no sempre s'ha dit així: el nom original era cal Bord, cognom dels primers habitants. Entre els andorrans signataris de la concòrdia amb el bisbat d'Urgell de l'any 1176 figura Berenguer Bord, del Pui de la Massana.

El nom Bord es va mantenir durant tres segles, fins que a final de l'edat mitjana una pubilla de la casa es va casar amb un home de cal Ribot de les Escaldes que es dia Pere Ribot, i durant una o dues generacions el nom va canviar per cal Ribot del Pui.

A final del segle XVI la casa va entrar en un període d'enriquiment. De nou hi va haver el matrimoni d'una pubilla i entrava a la casa Pere Pal, d'Ordino. Aquest nou cap de casa va saber aprofitar la conjuntura de la frontera a l'època per dedicar-se al comerç de bestiar. Va destinar els beneficis a dos coses: d'una banda, a actuar de financer, fent emprèstits, i de l'altra a engrandir el patrimoni familiar amb la compra de propietats. La casa va passar a denominar-se cal Pal.

Un segon moment àlgid de la casa va arribar tres generacions més tard: A mitjan segle XVII el propietari de la casa, Joan Pal, va morir relativament jove i va deixar quatre fills menors d'edat. En aquests casos la solució era nomenar uns marmessors que se n'ocupessin fins que un dels infants tingués edat per esdevenir l'hereu. Un d'aquests marmessors era un pareire d'Escaldes, Joan Antoni Colat, que va acabar casant-se amb la pubilla de la casa, Caterina Pal. Serà el personatge més rellevant dintre de la història familiar, fins al punt que encara es manté el seu cognom com a nom de la casa: Colat. Ell sempre va tenir molt clar quin era el seu paper dintre de la casa i sempre va actuar com a administrador en l'aspecte econòmic o com a representant en el polític. En la documentació, excepte si es tracta d'una operació amb diners propis, sempre fa constar que està actuant, primer en nom de la seva esposa Caterina, que era la propietària, i en nom del seu fill, Joan, que era l'hereu. Seguint aquesta pauta, a la mort de la mare, i abans que el fill fos major d'edat, la documentació familiar era signada conjuntament pel pare i el fill.

No es va limitar a només administrar el que ja tenien, sinó que va continuar el procés d'engrandiment del patrimoni amb la compra de noves propietats. Es va dedicar al comerç transfronterer de bestiar i altres productes. També, i aquí utilitzant la fortuna personal, va fer de financer. En aquest aspecte una de les seves operacions més importants (juntament amb dos socis) va consistir en un emprèstic de 3.500 lliures al Bisbe d'Urgell.

Amb ell, cal Colat va arribar al seu moment àlgid. Una materialització, una expressió externa de la riquesa assolida la tenim en la construcció de bell nou de la casa que ha arribat fins a nosaltres. L'any 1688, ell i el seu fill Joan van contractar un mestre de cases de Les (Cerdanya francesa) perquè construís una casa nova. Part de les mesures de l'edifici encomanat, sobretot l'amplada, coincideixen amb les de l'edifici actual, que, a més a més, per la composició de la façana, sense balcons, es correspon a aquesta època. Al contracte hi ha una particularitat: demanen que la casa tingui una alçada i proporcions com la de Guillem Areny d'Ordino. També remarquen que volen que la casa tingui una porta senyorial, és a dir, amb arc de mig punt (però com es pot veure, la porta no és així). Més o menys a la mateixa època la casa es dota d'una capella amb un retaule a l'interior. Tot això respon no només a la voluntat de reformar l'habitatge, sinó també al desig de comunicar als seus contemporanis el grau de riquesa assolit; és allò de dir que no n'hi ha prou amb ser ric, cal demostrar-ho.

Com representant polític de la casa, Joan Antoni Colat assistia al Consell de Comú, i en diverses ocasions va ocupar el càrrec de Cònsol, de Conseller General i va arribar a ser Síndic. Tant en l'activitat comercial com en la política anava de la mà de Joan Antoni Torres, de la Mosquera, un dels homes més poderosos

i influents de l'Andorra de l'època. Eren el que en l'Andorra tradicional es denominava "ser companys". Per reafirmar la seva relació van decidir emparentar-se, i Joan Antoni Torres de la Mosquera va casar una germana seva, Caterina, amb el fill de Joan Antoni Colat i hereu de la casa, Joan, amb la qual cosa consolidaven els lligams entre les dues cases. El successors, durant els segles XVIII i XIX, es van concentrar en el manteniment del patrimoni i en cas de passar per moments de dificultats no van dubtar a recórrer a instruments com el censal (un emprèstic) o la venda a carta de gràcia de propietats per recuperar-les una o dos generacions més tard.

En aquest període el més destacat és el vincle que s'estableix entre casa Colat i casa Guillaumés de la Massana, i indirectament amb casa Rossell d'Ordino. Els Guillauma, o Guillaumés, eren una família originària d'Alins. A mitjan segle XVIII un d'ells treballava de ferrer a Ordino i a principis segle XVIII els trobem establerts a la Massana, on formaven part del grup dels cabalers, és a dir les cases de nivell més baix, que no tenien drets polítics, per contraposició als focs, que eren les cases que pagaven la quèstia i tenien representació al Consell de Comú. En només una generació van aconseguir canviar de categoria i van passar a ser un foc; per tant van entrar al Consell de Comú i no només això, sinó que van arribar a ser Cònsols. Per consolidar aquesta ascensió social, van portar a terme una política de casaments amb famílies de cases de la Massana de tota la vida, entre les quals casa Colat, amb la qual pràcticament van fer un intercanvi: l'hereu de casa Guillaumés es va casar amb una pubilla de casa Colat i deu anys més tard, van fer el mateix però a la inversa, un cabaler de casa Guillaumés es va maridar amb la pubilla de casa Colat. Es tractava de Lluís Riba, i amb ell el cognom Riba va entrar a la casa.

Seguint amb aquesta política, en la generació següent els Guillaumés es van unir a la casa Rossell d'Ordino. I ho van fer d'una forma molt poc habitual: el casament de l'hereu de casa Guillaumés amb la pubilla de casa Rossell, amb la qual cosa van unir el patrimoni de les dos cases. Casa Rossell va absorbir la casa Guillaumés i el seu hereu es va traslladar a viure al casalici d'Ordino. Una operació que convenia a tots dos; així els Guillaumés accedien a una de les cases més riques d'Andorra i per part de casa Rossell en aquell moment hi havia la necessitat de comptar amb algú que administrés la casa i la farga que tenien.

Va ser així com es va establir un lligam de parentiu entre la casa Colat del Pui i la casa Rossell d'Ordino. Així, va resultar que el propietari de casa Colat, Lluís de Riba Coma, era cosí de Joaquim de Riba, el que va construir la farga Rossell a mitjan segle XIX, i avi dels últims hereus de casa Rosell, Joaquim i Maria Lluïsa. Però això ja és una altra història, que deixem per a una altra ocasió. ■

Sant Jordi 2021

Per Josep M. Martin "KALA"

Ales per la Cultura

Mides en cm: 46x38 cm.

Tècnica, pintures a l'oli sobre fusta-tela

Data de realització: Encamp, 4 abril 2021

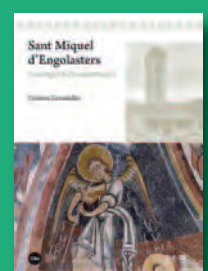
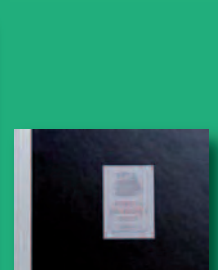
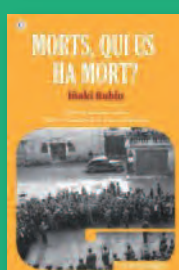
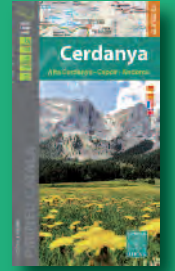
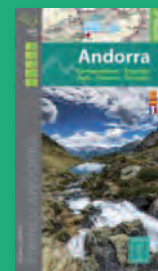
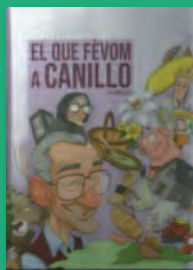
L'origen de l'obra és un clam per recordar la diada de Sant Jordi, amb els llibres volant, com a metàfora de la cultura, als quals poso ales per significar l'empenta de l'escriptura, imaginant un ocell que tot mirant amunt vola cel enllà. També recordo que un llibre fa volar la imaginació i et transporta on l'obra, l'autor i el lector vulguin, sense cap limitació. ■

Publicacions de l'any 2021

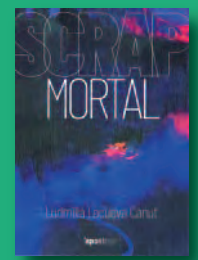
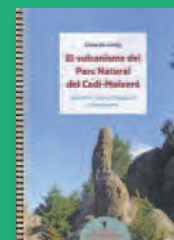
per Libreria La Puça

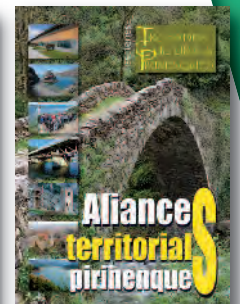

Publicacions de l'any 2021

per Llibreria La Puça

Publicacions de les entitats 2021

Gener

- Presentacions literàries, al llarg de l'any (CCC)
- Concerts, sessions musicals i conferències, al llarg de l'any (IM-CAV)
- Actuacions musicals al llarg de l'any (ASMA)
- Continuació de la campanya de mecenatge per la restauració de l'autocar Dodge Fargo (VCA)
- CIRCUL'ART. Convida l'art a casa teva, gaudeix d'una obra d'art cada trimestre, primer canvi d'obra del 10 al 17 (LX)

Febrer

- Còctels literaris al llarg de l'any (CCC)
- Presentació del *Recull dels cicles de conferències 2019-2020 / 13ns Debats de recerca* (SAC)
- Sessions musicals a càrrec d'alumnes de l'Institut de Música (IM-CAV)
- Actuació a Castellbisbal (EVN)
- Represa assajos de l'Orfeó Andorrà (OA)
- Participació als Contrabandistes a Ordino, dia 28 a les 12 h (CC) (EVN) i (ACPO)

Març

- Represa dels assajos dels Castellans d'Andorra, els divendres (CdA)
- Inici del 38è Cicle de conferències de divulgació científica 2022 (SAC)
- Exposició col·lectiva dels projectes: "A taula amb el Sergi". Les obres. La mirada dels artistes, Inauguració dia 18 a la Peixera i a l'Espai Caldes (LX)
- Exposició col·lectiva dels projectes: "A taula amb el Sergi". Les obres. La mirada dels artistes. Taller de transferència d'imatges en fusta. Dia 26 i 2 d'abril a l'Espai Caldes (LX)

Abril

- Exposició col·lectiva dels projectes: "A taula amb el Sergi". Les obres. La mirada dels artistes. Visita dialogada amb els artistes, de l'1 al 9 a l'Espai Caldes (LX)
- Concert-homenatge Joan Roure. Orquestra de l'IM, Orfeó Andorrà i Esbart Dansaire Andorra la Vella. Dia 2 a l'auditori del Centre de Congressos d'Andorra la Vella (IM-CAV) i (OA)

- CIRCUL'ART. Convida l'art a casa teva, gaudeix d'una obra d'art cada trimestre, segon canvi d'obra del 4 al 10 (LX)
- Setmana de la Creativitat de La Llacuna. Del 4 al 8 (IM-CAV)
- Sortides naturalistes al llarg de l'any (ADN)
- Inauguració de l'Exposició fotogràfica "INTEGRATS" amb motiu del 25è aniversari del Grup de Folklore 'Casa de Portugal' (GFCP)
- Sessió de cineclub, els dimecres (CCVA)
- XXIII Festival Internacional Orgue&nd: Concert cada segon dissabte de mes, d'abril a novembre. Concert d'orgue a Andorra la Vella, 9 abril a les 21,30 h. Entrada lliure amb col·lecta (AOVA)
- 9è Andorra Sax Fest. Dies 9 al 16 d'abril (IM-CAV)
- Cantada de caramelles a Ordino, dia 17 a les 12h (CC)
- Presentació de la revista *Àgora Cultural* núm. 34 (AC)
- Lliurament de premis del 25è concurs Martí i Pol de poesia (Govern)
- Celebració de la Diada de Sant Jordi, dia 23 (AC)
- Concert de Sant Jordi, a càrrec dels conjunts instrumentals i de cambra de l'Institut de Música. Centre de Congressos Andorra la Vella, 19h (IM-CAV)
- Sortides a França, Catalunya i Andorra al llarg de l'any (VCA)
- Sessions musicals a càrrec d'alumnes de l'Institut de Música (IM-CAV)
- Concert cicle de primavera, a càrrec d'alumnes de l'IM. Dies 29 i 30 (IM-CAV)
- Festival de Folklore 25+1 del Grup de Folklore 'Casa de Portugal', dia 30 al Centre de Congressos d'Andorra la Vella (GFCP)

Maig

- Sessió de cineclub, els dimecres (CCVA)
- Concert de Primavera, a càrrec d'alumnes de l'IM, dia 7 (IM-CAV)
- Concert Petits Cantors i Cor de Cambra del Principat d'Andorra (PCPA)
- Visites diverses (VCA)
- L'autor i la seva obra (AEPA)
- Fira del bestiar d'Ordino, a Ordino dia 7 (EVN)
- XXIII Festival Internacional Orgue&nd: Concert cada segon dissabte de mes, d'abril a novembre. Concert d'orgue a la Massana. Dia 14 maig a les 21,30 h.

- Entrada lliure amb col·lecta. Dins del marc d'Andorflora (AOVA)
- Sessions Musicals a càrrec dels alumnes de l'Institut de Música (IM-CAV)
- Setmana de la Diversitat Cultural, del 16 al 21 (SAC, GFCP, OA, CdA)
- Concert Diada de Canòlich, dia 21 a Sant Julià de Lòria (OA)
- Andorflora, a La Massana dia 22 (EVN)
- 50ns Jocs Florals juvenils i 38ns Jocs Florals infantils (CALL)
- Concert dels alumnes de l'IM de sensibilització musical, tallers i preparatori, a l'auditori del Centre de Congressos d'Andorra la Vella (IM-CAV)
- Música a les golfes. Concert-intercanvi entre Institut de Música i Conservatori d'Igualada. Dia 21 a l'auditori del Centre de Congressos (IM-CAV)

Juny

- XXIII Festival Internacional Orgue&nd: Concert cada segon dissabte de mes, d'abril a novembre. Concert d'orgue a Andorra la Vella, dia 11 a les 21,30 h. Entrada lliure amb col·lecta (AOVA)
- Recerca de l'argolla de Fontargent a la vall d'Incles per a l'elecció del fallaire major (FVA)
- Taller de construcció de falles, emmarcat en els actes de la Festa Major del Puial (FAV)
- Sessió de cineclub, els dimecres (CCVA)
- 15ns Debats de recerca (SAC)
- Visites diverses (VCA)
- Concert fi de curs a càrrec dels alumnes de l'Institut de Música, dia 16 al Centre de Congressos d'Andorra la Vella (IM-CAV)
- Taller de falles tradicionals (FVA)
- Festival de presentació petits, infantils i juvenils, a l'Auditori Nacional d'Ordino (EVN)
- L'autor i la seva obra (AEPA)
- Concert de Primavera a Ordino, dia 19 a les 12 h (CC)
- 9è Jambo Street Music, dies 16, 17 i 18 en diversos emplaçaments d'Andorra la Vella (ASMA)
- Concert Dia de la Música (OA)
- Flama del Canigó, dia 23 (CCC)
- Cremada de falles de Sant Joan, dia 23 (FAV a Andorra la Vella i els fallaires)

de Sant Julià, Escaldes i Encamp a les seves respectives parròquies)

- Cremada de falles de Sant Pere a Ordino, dia 28 (Fallaires d'Ordino)
- Ball de Fallaires d'Ordino i Ball de Bruixes a la Cremada de falles d'Ordino la nit de Sant Pere, dia 28 (EVN)
- Cantada a la Missa de Sant Pere al Serrat, dia 29 a les 12 h (CC)
- CIRCUL'ART. Fase de comunicació del projecte als artistes interessats a participar-hi (LX)

Juliol

- Roser d'Ordino, a Ordino dia 3 (EVN)
- 7è Mercat tradicional "O Feirão" a càrrec del Grup de Folklore 'Casa de Portugal', a la Plaça Guillemó d'Andorra la Vella (GFCEP)
- CIRCUL'ART. Convida l'art a casa teva, gaudeix d'una obra d'art cada trimestre, tercer canvi d'obra del 4 al 10 (LX)
- XXIII Festival Internacional Orgue&nd. Concert cada segon dissabte de mes, d'abril a novembre. Concert d'orgue a Andorra la Vella, dia 9 a les 21,30 h. Entrada lliure amb col·lecta (AOVA)
- Curs de fauna salvatge (ADN)
- Roser de La Massana, a La Massana dia 10 (EVN)
- Actuació a Portbou, dies 16 i 17 (EVN)
- Presentació del llibre *Els boscos i Andorra. 34a Diada Andorrana a l'UCE de Prada de Conflent* (SAC)

Agost

- Observació de fauna (ADN)
- XXIII Festival Internacional Orgue&nd. Agost organístic. Concert d'orgue a Andorra la Vella, dia 12 a les 21,30 h. Entrada lliure amb col·lecta. Concert d'orgue a la Massana, dia 17 d'agost a les 21,30 h. Entrada lliure amb col·lecta. Concert d'orgue a Escaldes-Engordany, dia 20 a les 21,30 h. Entrada lliure amb col·lecta (AOVA)
- 35a Diada Andorrana a Prada: L'Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus, a la 54a UCE de Prada de Conflent, dia 20 (SAC)

Setembre

- 38a Universitat d'Estiu (Govern)
- Presentacions literàries, al llarg de l'any (CCC)

- XXIII Festival Internacional Orgue&nd. Concert cada segon dissabte de mes, d'abril a novembre. Concert d'orgue a Escaldes-Engordany, dia 10 a les 21,30 h. Entrada lliure amb col·lecta (AOVA)
- L'autor i la seva obra (AEPA)
- Sessió de cineclub, els dimecres (CCVA)
- Sortides diverses a França, Catalunya i Andorra al llarg de l'any (VCA)
- Dia de la Cultura i lliurament de premis Àgora Cultural 2021, al vestíbul del nou edifici del Consell General (AC)

Octubre

- Sessió de cineclub, els dimecres (CCVA)
- CIRCUL'ART. Convida l'art a casa teva, gaudeix d'una obra d'art cada trimestre, quart canvi d'obra del 3 al 9 (LX)
- XXIII Festival Internacional Orgue&nd. Concert cada segon dissabte de mes, d'abril a novembre. Concert d'orgue a Andorra la Vella, dia 8 a les 21,30 h. Entrada lliure amb col·lecta (AOVA)
- Visita als jaciments arqueològics de la Margineda (VCA)
- Festival de Dansa i Cultura tradicional CONTRADANS, a la Massana dies 15 i 16 (EVN)
- Còctels literaris al llarg de l'any (CCC)
- Sessions musicals a càrrec d'alumnes de l'Institut de Música, al Centre Cultural la Llacuna (IM-CAV)
- XXVII Premis Arts Andorra (CALL)
- L'autor i la seva obra (AEPA)
- Sortides naturalistes de tardor (ADN)
- Actuació a la Fira d'Andorra la Vella (CdA) (GFCEP) (OA)
- 19es Trobades Culturals Pirinenques, a Matamala al Capcir (SAC)
- Taller d'escriptura, narrativa i assaig (AEPA)
- Concert de l'Orfeó Andorrà (OA)

Novembre

- 44a Nit Literària Andorrana, a Escaldes-Engordany (CALL)
- Sessió de cineclub, els dimecres (CCVA)
- Trobada de Corals a l'església de Sant Esteve d'Andorra la Vella (OA)
- Sortida naturalista de tardor (ADN)
- XXIII Festival Internacional Orgue&nd. Concert cada segon dissabte de mes, d'abril a novembre. Concert d'orgue a Andorra la Vella, dia 12 a les 21,30 h. Entrada lliure amb col·lecta (AOVA)
- Visites diverses (VCA)

- Sessions musicals a càrrec d'alumnes de l'Institut de Música (IM-CAV)

- L'autor i la seva obra (AEPA)
- Presentació del llibre: *Accions dinamitzadores del Pirineu, 18es Trobades Culturals Pirinenques* (SAC)
- Concert tradicional de Santa Cecília a l'Auditori Nacional, ONCA, JONCA, Institut de Música del Comú d'Andorra la Vella, Escola de Música Harmonia, Escola de Música d'Escaldes-Engordany i Espai de Música Moderna (IM-CAV)
- Festival cos de dansa i veterans 11è aniversari, a l'Auditori Nacional d'Ordino (EVN) (CC)
- Jornada CIRCUL'ART. Donar a conèixer les obres i els artistes seleccionats (LX)

Desembre

- Actuació original de l'encesa de llums de Nadal a Ordino (EVN)
- Audició de Nades a la plaça Major d'Ordino, dia 3 a les 12 h (CC)
- Audició de Nades al Mercat de Nadal d'Andorra la Vella, dia 3 a les 17 h (CC)
- Activitat en memòria del 231è aniversari de la mort de Mozart, dia 5 (AMAM)
- Cantada de nades al Poblet de Nadal (OA) i (GFCEP)
- Concert JONCA bàsic, a càrrec d'alumnes de l'Institut de Música (IM-CAV)
- Sessió de cineclub, els dimecres (CCVA)
- Concert a l'església parroquial d'Ordino, dia 17 a les 12 h (CC)
- Espectacle de Nadal d'escoles artístiques del Comú d'Andorra la Vella (Institut de Música, Escola d'Art i Aula de Teatre i Dansa), auditori del Centre de Congressos d'Andorra la Vella (IM-CAV)
- XXIII Festival Internacional Orgue&nd. Concert extraordinari de Nadal. Concert d'orgue a Andorra la Vella, dia 29 a les 21,30 h. Entrada lliure amb col·lecta (AOVA)

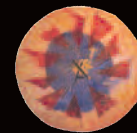

LITOGRAFIES

1999 Sergi Mas i Balaguer
 2000 Jaume Puig i Duró
 2001 Xavier Bobet i Jaumot
 2002 Carme Mas i Alfonso
 2003 Jesús Ateca
 2004 Lluïsa Casas i Grimaldos
 2005 Natàlia Senmartí i Tarragó
 2006 Núria Martínez i Ruiz

2007 Daina Prat i Albareda
 2008 Àlvar de Araujo
 2009 Maurici Bellmunt i Carreté
 2010 Francesc Galobardes i Carbonell
 2011 Mònica Armengol i Prats
 2012 Alfons Valdés i Puig
 2013 Judit Gaset i Flinch

2014 Faust Campamà i Pelejà
 2015 Carme Massana i Pelegrí
 2016 Neus Mola i Obiols
 2017 Àngel Calvente i Gutiérrez
 2018 Emma Regada i Garbayo
 2019 Martín Blanco i Monópoli
 2020 M. Dolors Novellas i Barceló
 2021 Josep Mª Martín i Calamonte "Kala"

AGORA
 CULTURAL

RECORDANCES

2001 Manel Pons i Torres
 Eduard Molné i Armengol
 Centre Moral i Recreatiu (1905-1992)

2004 Montserrat Palau i Martí (1916-2004)

2005 Carme Mas i Alfonso (1935-2004)
 Miquel Porter i Moix (1930-2004)
 Esteve Albert i Corp (1914-1995)

2006 Rossend Marsol i Clua, Sícors (1922-2006)
 Bartomeu Rebés i Duran (1910-1997)
 Bonaventura Armengol i Julià, (1898-1991)

2007 Lídia Armengol i Vila (1948-1991)
 Manuel Mas i Ribó (1945-2001)

2008 Josep Viladomat i Massanas (1899-1989)

2009 Joan Roure i Jané (1921-1990)

2011 Josep Fontbernat i Verdaguer (1897-1977)

2012 Manuel Anglada i Ferran (1918-1998)

2013 Enric Marfany i Bons (1871-1942)
 Enric Marfany i Gosset (1878-1957)

2014 Joan Riera i Simó (1903-1988)
 Joan Monegal i Castells (1933-1981)

2015 Lluís Capdevila i Vilallonga (1895-1980)
 Jacint Saumell i Bergadà (1932-2002)

2016 William Danjon i Dieudonné (1924-2014)
 Albert Puigoriol i Lladó (1916-1976)

2017 Montserrat Porta i Caula (1943-2013)
 Joan Puig i Salarich (1931-1988)
 Enric Palmitjavila i Ribó (1937-2017)
 Joan Escaler i Calva (1930-2016)
 Silvia de Cambra i Anton (1959-2018)

2018 Daniela Sirés i Giménez (1941-2017)
 Pilar Riberaygua i Montagut (1953-2002)
 Àngel Blanc i Masdéu

2019 John Morrison (1942-2019)
 Ambròs Caralt i Güixens (1904-1971)
 Melcior Font i Marsà (1902-1959)
 Salvador Brasó i Campderrós (1955-2019)

2020 Josep Maria Mercader i Armengol
 Enric Salvador Graner i Buxó
 Antoni Florit i Coll (1913-2001)
 M. Rosa Ferrer i Obiols (1960-2018)
 Pep Agualeles (1965-2019)
 Antoni Morell i Mora (1941-2020)
 Ilke Angela Maréchal (1949-2020)
 Jordi Pantebre i Trasfí (1950-2020)
 Josep Vives i Molins (1930-2020)
 Jaume Casadevall i Costa (1919-2020)
 Francesc Badia i Batalla (1923-2020)
 Elidà Amigó i Montanya (1935-2020)
 Àlex Lliteras i Bonet (1961-2020)
 Ramon Viñas i Farré (1946-2020)
 Albert Salvadó i Miras (1951-2020)
 Òscar Ribas i Reig (1936-2020)
 Maurici Bellmunt i Carreté (1952-2020)

PREMIS ÀGORA CULTURAL

2001
 Cebrià Baraut i Obiols

2002
 Sergi Mas i Balaguer
 Maria Canalis i Minguell

2003
 Josep Alsina i Martí

2004
 Joan Rosanas i Moratona
 Jaume Puig i Duró

2005
 Gerard Claret i Serra
 Dolors Bellera i Piera

2006
 Fèlix Peig i Ballart
 M. Rosa Fernández i Mont

2007
 Òscar Ribas i Reig
 Joan Casal i Vall i germans

2008
 Bonaventura Adellach i Baró
 Paquita Mandicó i Riberaygua
 Ramon Rossell i Serra

2009
 Francesc Galobardes i Carbonell
 Natàlia Solà i Salvà
 Tomasa Itoiz i Martínez
 (Sagrada Família d'Urgell a Andorra)

2010
 Daniel Areny i Rossell
 Pere Canturri i Montanya

2011
 Elidà Amigó i Montanya
 Ann Matschke
 Antoni Morell i Mora

2012
 Rosa Mari Sorribes i Forcada
 Joan Massa i Sarrado
 Lluís Claret i Serra

2013
 Jaume Casadevall i Costa
 Francesc Badia i Batalla
 Antoni Albós i Gabarra
 (Pessebre Vivent d'Engordany)

2014
 Mercè Bonell i Bertran
 Nemesi Marquès i Oste
 Jean-Yves Caullet

2015
 Andreu Cardona i Altimir
 Casimir Arjol i Farràs
 Xavier Brines i Sociés
 (Col·legi Sant Ermengol)
 Àngels Mach i Buch
 Antoni Pol i Solé

2016
 Josep Vives i Molins
 Jaume Riba i Sabaté
 Catherine Metayer i Podevin

2017
 Albert Salvadó i Miras
 Maurici Bellmunt i Carreté
 Maria Esperança Ivern i Ibáñez

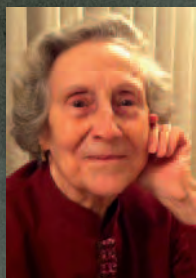
2018
 Joan Burgués i Martisella
 Maria Felissa Domingo i Molins
 Simó Duró i Coma
 Anna Riberaygua i Montagut
 Pere Miquel Fonolleda i Pérez

2019
 Antoni Ubach i Mortès
 Eva Julian i Adan
 Josep E. Dallerès i Codina

RECORDANCES

PEPITA PARDELL I TERRADE

JOSEP MARIA BEAL I BENEDICO

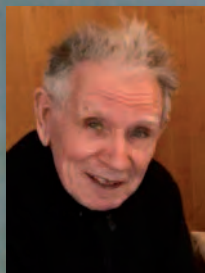
LLUÍS PUIG I FERRIOL

JOAN MARGARIT I CONSARNAU

ÀNGEL PLA I VIDAL

BONAVENTURA ADELLACH I BARÓ

PERE CAVERO I MUÑOZ

ANN MATSCHKE

